

T.C
MİMAR SİNAN
GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÇAĞ TARİHİ ANA BİLİM DALI

KARA ÇELEBİ-ZÂDE ABDÜLAZİZ EFENDİ'NİN
ZAFERNAME ADLI ESERİ
(TARİHÇE-İ FETH-İ REVAN VE BAĞDAD)
TAHLİL VE METİN

Yüksek Lisans Tezi

Nermin YILDIRIM
20026091

Danışman: Prof.Dr.Abdülkadir ÖZCAN

İstanbul, 2005

İÇİNDEKİLER

Sayfa no.

ÖNSÖZ	II
ÖZET	IV
SUMMARY	V
1. GİRİŞ	VI
1.1. Sultan IV.Murad dönemi hakkında	VI
2. KARA ÇELEBİ-ZADE ABDÜLAZİZ EFENDİ’NİN HAYATI	IX
2.1. Kişiliği ve hayır eserleri	XIII
2.2. Eserleri	XIV
2.2.1. Tarihe dair eserleri	XIV
2.2.2. Siyere dair eserleri	XIV
2.2.3. Edebiyata dair eserleri	XVI
3. ZAFERNAME	XVII
3.1. Telif Sebebi	XVII
3.2. Telif Tarihi	XVII
3.3. Eserin Muhtevası	XVII
3.4. Yazma Nüshaları Ve Hususiyetleri	XIX
3.4.1. Nüshaların tavsifi	XIX
3.4.2. Nüshaların Mukayesesi ve Kıymeti	XXII
3.5. Dönemin Diğer Kaynakları	XXII
3.6. Eserin Kaynak Değeri	XXIII
3.7. Metin tesisinde takip edilen yol	XXIV
METİN	01
KAYNAKLAR	82

ÖNSÖZ

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi XVII. Yüzyılda (H.1000-1068) Osmanlı devletine hizmet eden önemli ilim adamlarındandır. Ailesi de İlmiye sınıfına mensup olan Abdülaziz Efendi zamanın önemli fıkıh alimlerinden olup aynı zamanda şair, edip ve tarihçidir. IV. Murad, Sultan İbrahim, IV. Mehmed dönemlerinde yaşamış ve IV. Mehmed zamanında meşihat makamına yükselmiştir.

Tarihe dair yazmış olduğu en önemli eseri *Ravzatü'l Ebrârdır*. Bizim çalışma yaptığımız eser IV.Murad'ın 1044-1049(1635-1639) yılları arası bizzat sefer çıktığı İran savaşlarını konu alan Zafernâme yada diğer adıyla Tarihçe-i feth-i Revan ve Bağdad adlı eseridir. Abdülaziz Efendi bu eserini Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın emri ile yazmıştır.

Araştırmalarımız sonucunda Zafernâme'nin sekiz nüshasını tespit ettik. Bunların beş nüshası yurt içinde Süleymaniye, Topkapı Sarayı Müzesi ve İstanbul Yazma eserler kütüphanelerindedir. Üç nüshası ise yurt dışında Paris, Viyana ,Mısır kütüphanelerinde bulunmaktadır.

Tezimizde esas olarak Süleymaniye kütüphanesinde bulunan Esad Efendi koleksiyonundaki nüshayı aldık, bunu Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesindeki nüsha ile karşılaştırdık ve basit bir transkripsiyon kullandık. Çalışmamızın giriş kısmında IV.Murad dönemi İran seferleri anlatılmakta, daha sonra Abdülaziz Efendi'nin hayatı, eserleri ve tarihçilik yönü üzerinde inceleme yapılmıştır. Diğer bölümlerde ise Zafernâme'nin neden telif edildiği, muhtevası, nüshalarının tavsifi, dönemin kaynakları ile eserin kaynak değeri üzerinde durulmuştur.

Uzun süren çalışmamızda kıymetli zamanını ayırarak araştırmalarımnda yol gösteren saygıdeğer hocam Prof.Dr. Abdülkadir Özcan'a teşekkür ederim. Ayrıca bu çalışmamda bütün sıkıntılarımı paylaşan Eşim Adem Çelik'e ve aileme gösterdikleri anlayıştan ötürü teşekkür ederim.

İstanbul, 2005

Nermin YILDIRIM

ÖZET

Osmanlı tarih yazma geleneğinde önemli sefer ve zaferler için müstakil eserler de yazılmıştır. Bunlar gazânâme, gazavatnâme,veya zafernâme adlarıyla anılırdı. Bizim çalışmamız XVII. yüzyılın önemli şahsiyetlerinden Şeyhülislam Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin kaleme aldığı Zafernâme yada diğer adıyla Tarihçe-i feth-i Revan ve Bağdad adlı eseridir.

Abdülaziz Efendi bu eserinde Sultan IV.Murad'ın 1044-1049(1635-1640) yılları arasında gerçekleştirdiği Revan ve Bağdad seferlerini konu alır. Eser IV.Murad'ın Üsküdar'dan Revân'a hareket tarihi olan 21 Ramazan 1044 (10 Mart 1635) den başlar, Kara Mustafa Paşa'nın Kasr-ı Şirin antlaşması ile İran sulhunu temin ettikten sonra İstanbul'a gelişi olan 11 Ramazan 1049 (5 Ocak 1640) tarihine kadar devam eder. Olaylar yedi bölümde anlatılır. Sonuna eklenen sekizinci bölümde ise Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın yaptırdığı imar faaliyetlerinden ve onun üstün yönlerinden bahsedilir.

Eserde ayrıca padişah seferde iken İstanbul'da meydana gelen olaylar da anlatılır. Sefer sonunda imzalanan Kasr-ı şirin antlaşması ise günümüzdeki Türkiye-İran sınırını belirlemesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Çalışmamızda Zafernâme'nin yurt içi ve yurt dışındaki nüshalarını tespit edip bunları değerlendirerek müellif hattına yakın bir metin tesisine çalıştık . O dönemde İran seferlerini konu alan farklı eserler yazılsa da amacımız XVII.yüzyıla ait olan ve henüz yazma nüsha durumundaki bu eseri tarih araştırmacıların istifadesine sunmaktır.

ANAHTAR KELİMELER: Osmanlı, Türkiye, İran, Zafernâme, Kasr-ı Şirin

SUMMARY

Separate works were written for important expeditions and triumphs in the Ottoman history writing tradition. They were called as gazaname, gazavatname or zafername. Our work is Zafername or Tarihçe-i feth-i Revan ve Bağdad (History of Conguest of Revan and Baghdad), written by Şeyhülislam Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi, who was important person of the XVII. century.

Abdülaziz Efendi evaluated in his work the Revan and Baghdad expeditions realized in 1044-1049 (1635-1640) by Sultan IV. Murad. The work begins with departure of IV. Murad from Üsküdar to Revan on 21 Ramazan 1044 (10 March 1635) and continues until return to İstanbul on 11 Ramazan 1049 (5 January 1640) after the signature of Kasr-ı Şirin Agreement by Kara Mustafa Paşa , by which the peace with Iran was realized. The events were explained in seven parts. At the eighth part which was added to the end the work, the public Works and excellent characteristics of Grand Vizier Kemankeş Kara Mustafa Paşa.

In the work, the events that occurred in İstanbul during expedition of Padişah were explained. Kasr-ı Şirin Agreement, which was signed at the end of the expedition, has an important role for it defined the actual Turkish-Iran border.

In our paper, we tried to determine the domestic and foreign copies of Zafername and establish a text, which is near to the author's writing. At this era, several Works were written in order to explain the Iran expedition. Our purpose is to enable history researchers benefit from this work, which belongs to the XVII. Century and stays in calligraphic writing.

KEYWORDS: Ottoman, Turkey, Iran , Zafernâme, Kasr-ı Şirin

1. GİRİŞ

1.1.Sultan Murad Dönemi Hakkında

Sultan Osman'ın katlinden sonra, Erzurum valisi Abaza Mehmet Paşa ayaklanarak devletin başına büyük bir dert açmıştır. Bu durum haricinde askere verilen cülûs bahşîşleri, atıyyeler ve bunların isyanlarını bastırmak için yapılan masraflarla devlet hazinesi kötü bir durumdaydı. Sadrazam Kemankeş Ali Paşa ve Şeyhülislam Yahya Efendi devlet erkâmı ile görüşüp devlet işlerini görmekte yetersiz kalan Sultan Mustafa'nın yerine Sultan I.Ahmed'in en büyük şehzadesi olup o sırada on bir yaşında bulunan Murad'ın hükümdar olmasında birleştiler. Şeyhülislam'ın fetvası ile de Sultan Mustafa tahttan indirilip IV. Murad hükümdar ilan edilmiştir(H.1032/ M.1623).

Sultan IV. Murad'ın saltanatını iki devreye ayırmak mümkündür. Henüz on bir yaşında iken tahta geçtiğinden devlet işleri büyük ölçüde annesi Kösem Sultan'ın elinde yürümekteydi. Onunla birlikte olan vezirler gözünün önünde Hafız Ahmed Paşa'yı askere parçalatmışlar, genç padişahı da dehşete düşürmüşlerdir. Osmanlı memleketlerinde asayiş ve huzur kalmamış, zorbalar şehirleri ele geçirmişlerdir. Delikanlılık çağında idareyi bizzat ele aldıktan sonra Sultan IV. Murad şiddet yolu ile bütün zorbaları bastırılmış, tekrar devlet hakimiyetini kurmuştur. Merkez'de bütün yasağı bahanesiyle kahvehanelerde toplanan işsiz güçsüz zorba takımını sindirmiş, şiddetli ceza ve hatta idamlarla tekrar devlet düzenini kurabilmiştir.

Sultan IV. Murad tahta geçtiğinde ülkede siyasi ve ekonomik sorunlar çok ağırlaşmış, Anadolu'da ve Rumeli'de isyancılar etkin duruma geçmişti. Bu dönemde Bağdat valisi Yusuf Paşa idi. Ancak bu bölgenin idaresi zenginliği ile ünlü Bekir Subaşı'nın elindeydi. İdareyi zorla ele geçirmeye çalışan Bekir Subaşı ve Abaza Mehmed Paşa ayaklandı. Vali olmak istediğini bildiren Bekir Subaşı'ya Diyarbakır valisi Hafız Ahmet Paşa vali olduğunu bildiren emirnameyi gönderdi.Safevi Devletinden de daha önce yardım isteyen Bekir Subaşı, Osmanlı Devleti tarafından vali atanınca kendisine yardım etmek amacıyla çağırdığı İran askerlerini kovdu. Bu

durumdan yararlanmaya çalışan Şah Abbas Bağdat'ı işgal etti(1624)

17 yıl sürecektir savaş başladığında Sultan IV. Murad daha çocuk yaşlardaydı. Bu sebeple savaşın ilk yıllarında İran büyük başarılar elde etti. Sultan IV. Murad, ilerleyen yıllarda iç isyanları nispeten kontrol altına aldı ve saray içinde düzenlemeler yaptı. İran meselesine de büyük önem veriyordu. Bu yüzden Revan Seferine çıkma kararı aldı ve Üsküdar'daki ordugaha geçti. Öteden beri bozulmuş olan sefer düzenini tekrar eski haline döndürmek için çok dikkatli davranıyor askerin kanunsuz hiçbir hareketini hoş karşılamıyor, anında cezasını veriyordu. Sefere çıkan Sultan IV. Murad, Konya'da bulunan Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin türbesini de ziyaret etti.

Bayburt'a geldiğinde Sadrazam Tabanıyassı Mehmet Paşa tarafından karşılandı. Sultan IV. Murad, Erzurum'da 30 bin asker bıraktıktan sonra 100 bin askerle Revan üzerine yürüdü. İran ordusu hızla geri çekilmeye başlamıştı. Revan'ı geri alan Osmanlı kuvvetleri, Aras nehri boyunca ilerleyerek, Eylül 1635'de 32 yıl önce İran'ın eline geçen Tebriz'i de geri aldı. Bu fetih Tebriz'in Osmanlılarca altıncı fethedilişi idi. Ancak kış mevsimine girilmesi ve Sultan'ın hastalığı dolayısıyla İstanbul'a geri dönüldü. Bundan yararlanan İran bölgede yeni işgallere başladı.Yeterli yardım gönderilemediği için Revan İran tarafından işgale uğramıştır (H.1045-M.1635).

Sultan IV.Murad, İran'ın doğuda yeni işgallere başlaması ve bin bir güçlkle geri alınan Revan'ın kaybedilmesi üzerine, yeniden Bağdat seferine çıkmaya karar verdi. Osmanlı ordusu 16 Kasım 1638'de Bağdat önlerine geldi. Bağdat kalesi otuz yedi gün boyunca kuşatıldı ve kahramanca çarpışmalar yapıldı. Sultan IV. Murad, genel saldırıya geçilmesine karar verdi. Sabah erkenden başlayan hücum sonunda kale teslim oldu. Ertesi yıl yapılan Kasr-ı Şirin Antlaşmasıyla Bağdad sınırında hudut, Bedre, Hassan, Hankın, Mendeli, Derne, Dertenk'ten, Sermenel mevkiine kadar olan sahralar ve burada Caf aşireti'nin bazı kabileleri ve Zincir Kale'sinin batısındaki köyler ve Şehrizer kurbündeki Zalim Ali kalesi'nin civarı Osmanlılarda

kalacaktır. Bundan başka kuzey hududundaki Kars, Ahıska, Van ile Şehrizer Bağdad ve Basra hudutlarına Şah tarafından kesinlikle taarruz edilmeyecekti. Bugünkü Türk-İran sınırı büyük ölçüde bu antlaşmayla çizilen sınır esasına dayanır. Bu antlaşmayla on dört sene on bir ay önce bir ihanet sebebiyle Safevilere geçen Bağdad, artık kesin olarak Osmanlı idaresine geçti. Sultan IV. Murad bu zaferden sonra Bağdat fatihi diye anıldı.

Bizim çalışmamız Sultan IV.Murad'ın 1635 ve 1638 yıllarında gerçekleştirdiği Revan ve Bağdad seferlerini konu alan bir eserdir. Osmanlı tarih yazma geleneğinde önemli sefer ve zaferler için müstakil eserlerde yazılır ve bunlar gazânâme, gazavatnâme veya zafernâme adlarıyla anılırdı. XVII. Yüzyılın önemli şahsiyetlerinden Şeyhülislam Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi de Sultan Murad'ın bu seferleri için Zafernâme adıyla bir eser kaleme almıştır. Aşağıda müellifin hayatı ve eserlerinden söz edildikten sonra Zafernâme üzerinde durulacaktır.

2. KARA ÇELEBİ-ZÂDE ABDÜLAZİZ EFENDİNİN HAYATI

Kara Çelebi zâde Abdülaziz Efendi zamanının en önemli fıkıh alimlerinden biridir. Aynı zamanda şair, edip ve tarihçidir. *Ravzatü'l-Ebrar* adlı eseriyle şöhret bulmuştur. IV.Murat (1623-1640), Sultan İbrahim (1640-1648) devirlerini yaşamış ve IV. Mehmet zamanında da önemli bir mevki olan meşihat makamına gelmiştir.

Abdülaziz Efendi, Osmanlı Devletine hizmet eden eski ve muteber bir aileden gelmektedir. Ceddi Hüsameddin Efendi; Fatih devrinin vüzerasından sadrazam Karamanî Mehmet Paşa'nın biraderi ve Kemal Paşa-zâde'nin medrese arkadaşıdır. Sultan Mehmet devri ulemasından Niğdeli Kara Yakub'un damadıdır. Hüsameddin Efendi 926(1519) tarihinde vefat etmiştir¹.

Hüsameddin Efendi'nin Mehmet Hicri adında bir oğlu vardır. Hicri Efendi babası Kara Yakub ailesine bağlı olduğu için Kara Çelebi ünvanını almıştır. Bu tarihten itibaren aile Kara Çelebi nisbesiyle anılmıştır.

Hicri Efendinin oğlu ve aynı zamanda Abdülaziz Efendinin de babası olan Hüsameddin Efendi ailesi gibi ilimle uğraşmıştır. Müderrislik ve kadılık merhalelerini aşarak Rumeli kazaskerliğine kadar yükselmiştir. Münzevi olarak yaşadığı Bursa'da vefat etmiş, Emir Sultan camiinin batı kapısı önünde defnedilmiştir².

Ailesi de ulemadan olan Abdülaziz Efendi Hüsameddin Efendi'nin oğlu olup H.1000(1591) yılının sonlarına doğru Bursa'da dünyaya gelmiştir. Babasının vefatı üzerine altı yaşında yetim kalan Abdülaziz Efendi ilk eğitimini kardeşi Mehmet Efendi'den almış, medrese tahsilini tamamlayarak Şeyhülislam Sunullah Efendi'den mülazım olmuştur³

¹ Ahmet Refik Altınay, *Alimler ve Sanatkarlar*, s. 151-152.

² Nevzat Kaya, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi Zeyl-i Ravzatü'l-Ebrarı*, s.XIII-XIV

³ Şeyhî Mehmet Efendi, *Vekayii'l-Fudalâ*, neşreden.Abdülkadir Özcan, s.252; Mehmed Süreyya , *Sicill-i Osmani* , c.I,s.99

Muhtelif medrese müderrisliklerinden sonra 1021 Cumadelahiresinde(1612) Sıdkı Mehmet Efendi yerine Hayrettin Paşa medresesine, 1024 Rebiülevvelinde(1614) Tefiki-zâde Ahmet Efendi yerine Ali Paşa-yı cedid medresesine, 1025 Rebiülevvelinde(1616) Fenari-zâde Şeyhi yerine Piri Paşa medresesine, 1026 Rebiülahirinde(1617) Benli Abdülgâni yerine Kalenderhane medresesine 1029 Muharreminde(1619) Arap İmam-zâde Mustafa Efendi yerine sahn-ı seman medresesi müderrisliğine tayin olunmuştur⁴.

1030 Rebiülevvelinde(1621) Hüsâm-zâde Mustafa Efendi yerine Bursa sultaniyesine, aynı senenin zilhiccesinde selefi Sıdkı Efendi yerine Edirne Selimiyyesine nakl olunmuştur. 1032 Recebinde(1622) Amasyalı Abdullah Efendi yerine Vefâ Hakaniyyesinde müderris olmuştur⁵

Sultan I.Mustafa zamanında Fatih camii olayında Sadrazam Mere Hüseyin Paşa'nın aleyhinde çalışan ulemanın arasına karıştığı gerekçesiyle (1032) İstanbul'dan uzaklaştırılarak Bursa'da ki Molla Hüsrev Medresesi müderrisliğine tayin edilmiştir⁶.

Sultan IV.Murad'ın cülusundan sonra affedilerek İstanbul'a çağrılmış ve Süleymaniye medresesine müderris olmuştur. Bir müddet sonra Yenişehir kadılığında bulunmuş ve buradan da azledilerek 1036(1627) Mekke kadılığına tayin olunmuşsa da ertesi yıl görevinden azlolunmuştur⁷.

Abdülaziz Efendi istanbul'a geldikten sonra sırasıyla Edirne ve İstanbul kadılıklarında görev yaptı⁸. İstanbul kadılığı esnasında , IV. Murad Lehistan seferi için Edirne'de bulunduğu sırada İstanbul'da meydana gelen yağ darlığı Abdülaziz Efendinin narh hususunda gösterdiği katı tutumuna bağlandı ve bu durumu öğrenen IV.Murad kendi hattıyla gönderdiği emirde İstanbul kadısının bir kayığa bindirilerek

⁴ Şeyhi, göst.yer.

⁵ Şeyhî, göst.yer.

⁶ Veli Ertan, "Osmanlı Devletinin Değerli Şeyhülislamlarından Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi" Türk Yurdu c. 6,sayı. 12(342), s. 25

⁷ İlmîye salnamesi , s.461

⁸ İlmîye salnamesi, s.461, Nevzat Kaya , a.g.k., s. XV

Adalar civarında bir yerde denize atılmasını istedi. Sadrazam Bayram Paşa'nın araya girmesiyle son anda ölümden kurtulan Abdülaziz Efendi Kıbrıs'a sürüldü⁹.

Kıbrıs'ta bir buçuk yıl kalan Abdülaziz Efendi hakkında bazı devlet ricâlinin "simâsında semere-i salâh zâhir olmuştur" diyerek IV.Murad nezdindeki girişimleri sonucu İstanbul'a dönmesine izin verildi.Anca k IV.Murad'ın ölümüne kadar bir vazifeye tayin edilmemiştir. Bu sırada arpalığı olan Dimetoka da eserlerini telife çalışmıştır.Kazrunî'nin siyerini Türkçeye çevirmiştir. Bu arada, Şeyhülislam Saadettin Efendi'nin Tacu't-tevârihine zeyl olmak üzere Ravzatu'l-ebrar adlı eserini yazmaya başlamıştır.

1058(1648) tarihinde siyâsete karışmış Sultan İbrahim'e ve Sadrazam Ahmet Paşa'ya karşı yeniçeri ocağı ağalarının ayaklanmasına katılan ve sarayı basan ulema arasında yer almıştır. İsyân esnasında Valide Kösem Sultan'a da ağır sözler söylemekten çekinmemiştir.

Nihayet isyan sonucunda Sultan İbrahim hal edilerek yerine IV.Mehmet tahta geçirilmiştir. Cülusu esnasında yedi yaşındaki şehzadeyi sağ kolundan tutarak tahta oturtan Kara Çelebi-zâde idi 1058(1648). Bu tarihten sonra Abdülaziz Efendi ve Valide Sultanın arası daha da açılmıştır¹⁰.

Cülusu takiben Kara Çelebi-zâde'ye 1058(1648) yılında Rumeli Kazaskerliği verildi¹¹. Bir müddet sonra da Ravzatü'l-Ebrar adlı eserini tamamlayıp Sultan IV.Mehmet'e takdim ederek padişahın iltifatına mazhar olmuştur. Şeyhülislam Hoca Abdürrahim Efendi'nin azlinden sonra, arasının hiç de iyi olmadığı Valide Sultan'ın tesiriyle çok arzu ettiği şeyhülislamlık makamına geçememiş, Bahai Efendi şeyhülislam olmuştur. Bu duruma çok üzülen Abdülaziz Efendi fıkha dair el-Kâfî adlı eserini bizzat padişaha sunmuştur. Padişah tarafından kendisine Rumeli

⁹ Nevzat Kaya,"Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi",TDV İslam Ansiklopedisi, c.24 s.381, A.Refik a.g.k., s.154,

¹⁰ A.Refik, a.g.k.,s. 157

¹¹ Şeyhi, I, 252-254;İlmiyye salnamesi, s.461, A.Refik, s.157

kazaskerliğinin yanında Őeyhüislamlik pâyesi verilmiştir. Bu durum Osmanlı tarihinde örneği olmayan bir uygulamaydı.

Abdülaziz Efendi'ye pây-e-i meşihatın verilmesi bir çok zevâtın hoşuna gitmiştir. Bunlardan Cevri Çelebi pâyenin alınmasıyla ilgili şu tarihi düşürmüştür.

Azîz-i âleme ola mübârek pây-e-i fetva¹²

Aslında Kara Çelebi-zâde'nin bütün emeli kaynaklarda da geçtiği üzere Őeyhüislam olabilmektir. Bahai Efendi'nin tütün içmenin günah olmadığına dair vermiş olduğu fetvayla Bektaş Ağa'nın ve onun taraftarlarını kızdırmıştı. Bu gelişmeler üzerine Bahai Efendi azl edilip yerine Bektaş Ağa'nın himmetiyle Abdülaziz Efendi geçmiş 1061(1651) böylece emeline muvaffak olmuştur.

Dört ay kadar süren Őeyhüislamliđı zamanında bütün teşrifât kurallarına uymuştur. Müderrislerin tayininde hassasiyet gösterip vakıfların çalışmalarıyla da ilgilenmiştir. Kadıaskerler teamüle göre Őeyhüislam olunca arpalıklarından vazgeçerlerdi. Bu usule riayet edenlerin sayıları gittikçe azalmakla beraber, Aziz Efendi usule riayet etmiş, Mihaliç ve Kirmastı gibi mahsuldar arpalıklarından feragat etmiřtir¹³.

Kara Çelebi-zâde'nin en büyük hatası siyâsete karışmak olmuştur. Valide Kösem Sultan'ın öldürölmesinden sonra saray ile ağaların arası iyice açılmıştı. Divân-ı Humâyûn önünde taht kurulmuş ve herkese bu sancak etrafında padişahın yanında toplanması için çağrı yapılmıştır. Buna karşılık Ağa kapısı'nda toplanan ağalar da ulemayı yanlarına çağırmişlardır. Aziz Efendi bu isyanda ağalar yanında yer almıştır. İsyân bir süre sonra padişah lehine sonuçlanınca Abdülaziz Efendi vazifesinden azledilerek arpalığı olan Sakız'a sürölmuştür (1061)¹⁴.

¹² A.Refik, a.g.k.,s. 159

¹³ N.Kaya, a.g.k., s. XXV

¹⁴ N.Kaya," Karaçelebizâde Abdülaziz Efendi"DİA,c.24,s.382

Abdülaziz Efendi Sakız'da geçirdiği günlerde padişaha sürekli mektuplar yazarak af dilemiştir. Sakız adasında düşman tehlikesi baş gösterdiğinde yerine naib bırakmak suretiyle Bursa'ya gitmesi emredilmiştir. 1066(1656) yılında Sakız arpalığı kendisinden alınarak Mudanya arpalık olarak verilmiştir.

Aziz Efendi ömrünün son altı yılını Bursa'da geçirmiş, 6 rebiülahir 1068(6 Ocak 1658) tarihinde cuma gecesi saat beşte vefat etmiş, vasiyeti gereğince Deveciler mezarlığına defn olunmuştur. Şimdi çocuk bahçesi olan bu mezarlığın kaldırılması esnasında mezar taşı kaybolmuştur¹⁵.

2.1. Kişiliği Ve Hayır Eserleri

Kara Çelebi-zâde Osmanlı tarihinde mühim bir simâdır. Orta boylu, ince sesliydi. Hızlı konuşurdu. İnşa ve belagata önem verirdi. Hayatı tantanalı ve olaylı geçmiştir. Siyasetle çok uğraşmıştır. İsyân kabileleri arasında yer almıştır¹⁶. Düşündüğü ve doğru bildiğini söylemekten çekinmez, karşısındaki Valide Sultan bile olsa bu tavrı değişmezdi.

Saray adetine riayet ederdi. Meşihat makamı kendisine verildiğinde de bu özelliğini gösterdi. Divan günlerinde padişahın eteğini öperdi, bu usul Şeyhülislam Yahya Efendinin meşihatına kadar devam etmiş, Abdülaziz Efendi bu usulü yeniden uygulamaya başlamıştır.

Abdülaziz Efendi her türlü gösteriş ve ihtişama düşkündü. Konağında verdiği yemeklerde misafirlerin adaba uygun oturmasına dikkat ederdi. Yemekten sonra misafirlerini değişik odalarda ağırlardı. Kimi davet ederse yanına gider, görüşürdü. Yalnız başına hususi odasında eserlerini telif ederek zamanını geçirirdi.

¹⁵ Orhan F.Köprülü, "Şeyhülislam Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi ve Müftü Suyu", *Bellekten*, cilt.11, sayı.41, s.136

¹⁶ *İlmiye salnamesi* s.461-462

Hizmetçilerden başka yanında devamlı boylu boslu, güzel simalı beş altı tane hizmet edeni bulunurdu. Okutup terbiye etmeye çalıştığı bu kişilere evladı gibi davranırdı. Bu hizmetçilere kışın Hint alacası şal kuşak, yazın Kırım'dan beyaz sade sırma kolanlı kuşak, iyi havalarda ise ince kumaş giydirdi. Bunlara çakşır giydirmezdi¹⁷. Bu durumu tenkid edenlere şu cevabı vermiştir:

Hüsn-i sûret kabiliyet-i sûrete alâmetdir.

Abdülaziz Efendi Bursa'da sürgünde bulunduğu esnada 40 adet çeşme vasıtasıyla Bursa'nın büyük kısmını sulayan Müftüsuyu namıyla anılan suyu Uludağ eteğindeki Gümgüm mesiresinden getirtmiştir¹⁸. Ayrıca Ulucami'nin iki tarafına birer sofa, Setbaşı'nda bir cami, Ulucami'nin batısında bir muallimhane yaptırdığı bilinmektedir¹⁹.

2.2. Eserleri

2.2.1. Tarihe Dair Yazdığı Eserler:

1- Ravzatü'l-ibrâri'l-mübîn bi-vekâyii selefi'l-mâziyye ve'l-ahbâr:

Hiz. Adem'den 1058 (1648)yılına kadar gelen olayları içine alan umumi bir tarihtir. Eser dört fasıl ve iki tekmile olarak tertip edilmiştir. İslamdan önce Peygamberlerin kıssa ve menkıbeleri, Hz. Peygamber, savaşları ve dört halife devri, İslam hükümdarları ile IV.Mehmet'in cülusuna kadar Osmanlı tarihinden bahseder.

Abdülaziz Efendi Rumeli Kazaskeri olduğu sıralarda 1059(1649) tarihinde Ravzatü'l-Ebrârî bitirmiş ve o yıl IV.Mehmet'e takdim etmiştir.

¹⁷ A.Refik, a.g.k..s.162

¹⁸ O.F.Köprülü, a.g.m.,s.138

¹⁹ DİA, s.382

Ravzatü'l-ebrar Mısırdaki Bulak matbaasında 1248 yılında basılmıştır. Eserin yurt içinde ve dışında nüshaları vardır²⁰.

2- Zeyl-i Ravzatü'l-ebrâr;

Ravzatü'l-ebrâr adlı eserine zeyl olarak hazırlanmıştır. Burada Kara Çelebi-zâdenin kendi tanık olduğu olaylar yer almaktadır. Bu bakımdan eser hatırat niteliği taşımaktadır. IV.Mehmed'in cülusundan kendi ölüm tarihi olan 1068 (1658)yılına kadar geçen on yıllık olayların anlatıldığı eseri ağır bir dil kullanarak akıcı ve sanatkarane üslupla yazmıştır²¹.

Yurt içi ve yurt dışında da nüshaları bulunan eseri Nevzat Kaya yayımlamıştır (Ankara 2003).

3-Süleyman-nâme;

Hoca Sadeddin Efendi'nin Tacü't-tevârih'ine zeyl olarak yazılmıştır. Eser Kanûni sultan Süleyman'ın tahta çıkışından ölümüne kadar gerçekleşen fetihleri, olayları ve zamanında yetişen ulemâ ve vezirlerin biyografilerini de verir²².

Birçok yazma nüshaları bulunan eser 1248 yılında Mısır'da Bulak matbaasında basılmıştır²³

4-Zafer-nâme;

Çalışma konumuz olan bu eserden aşağıda söz edilecektir.

²⁰ Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*,s.226; *Tarih Coğrafya Yazmaları Katalogları*, s.4-12

²¹ A.Refik, a.g.k.,s:174

²² A.Refik, a.g.k.,s:155

²³ F.Babinger a.g.k.,s:226

2.2.2. Siyere Dair Eserleri:

1- Mir'atü's-safâ;

Hz. Adem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen peygamberlerden bahseder. Bu arada eserde Resul-i erkemin miraca çıkış olayı da anlatılır.

Bu eser 1048 yılında yazılmış ve IV.Murad'a takdim edilmiştir²⁴.Eserin birçok nüshası vardır.²⁵

2-Fevâihü'n-nebeviyye fî Siyeri'l-Mustafaviyye;

Sadeddin Muhammed b.Mesud el-Kazerunî'nin Siyer-i Nebeviye adlı eserinin Farsça aslından Türkçeye yapılmış bir tercümedir. Eser dört bölümden oluşur. Kitabın birinci bölümü peygamberlerden son üç bölümü ise Hz.Peygamber zamanındaki olaylardan bahseder.Eserin sonunda çeşitli meselelerin yer aldığı bir hâtime vardır.

İki nüshası Süleymaniye Kütüphanesi Halet Efendi,nr.734 ve Şehid Ali Paşa,nr.1926'da bulunmaktadır²⁶.

2.2.3. Edebiyata Dair Eserleri:

Gülşen-i Niyâz:

Eser mesnevi tarzında yazılmıştır. Kıbrıs'taki sürgün günlerini ve gurbet üzüntülerini anlatmıştır. Bir nüshası Süleymaniye küt. Mihrişâh Sultan,nr.252'de bulunmaktadır.

²⁴ N.Kaya , a.g.k. s:XL

²⁵ TCYK, s.1-4

²⁶ D.İ.A.s:382

Edebiyat alanında ayrıca bir divânı ile Risâle-i kalemiyyesi vardır²⁷. Münacat adında seksen beyitlik şiiri vardır.Bu şiir müstakil bir kitapta değil de Zeyl-i Ravzatü'l-ebrâr içinde yer almaktadır.

Ayrıca Abdülaziz Efendi'nin fıkha dair Nefhatü'l-üns fî şerhi ravzati'l-kuds(Süleymâniye küt.nr.1828;Hasan Hüsnü Paşa,nr.517) , Hallü'l-iştibâh'ân ukadi'l-Eşbâh(Süleymâniye küt.Esad Ef.nr.650) , Kitâbü'l-elgâz fî fikhı'l-Hanefi, el-Kâfi, Fetavâ adlı eserleri de vardır.

Tefsire ait de Risaletün fî-kavli'l-Beyzâvî ve li'l-mu'teber tahsis haze'l-hükm(Reşit ef.küt.,nr.1046/14,V.132-139)²⁸ eseri vardır.

Ahlaka ait de Ahlak-ı Muhsini tercemesi vardır.

---

²⁷ Bursalı Mehmet Tahir Bey, *Osmanlı müellifleri*,c.3,s.81

²⁸ N.Kaya, a.g.k. s.XXXII-XXXIII

3. ZAFERNAME

(Tarihçe-i Feth-i Revan ve Bağdad)

3.1. Te'lif Sebebi

Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi bu eserini sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın isteği üzerine yazmıştır. Abdülaziz Efendi'nin kendisine şöhret kazandıran asıl eseri Hz. Adem'den 1058(1648) yılına kadar getirmiş olduğu Ravzatü'l-Ebrar'dır. Zafernâme'nin konusu içerisine giren Revân ve Bağdâd seferleri Ravzatü'l-Ebrâr adlı eserde de anlatılmaktadır. Ancak Ravzatü'l-Ebrâr'da Sultan IV. Murad devri olayları genel olarak anlatılmakta ve müellif bu eserde Zafernâme'ye göre daha ağır bir dil kullanmıştır. Zafernâme ise sadece Revân ve Bağdâd seferlerini konu alan müstakil bir eserdir.

3.2. Te'lif Tarihi

Müellif Zafernâme'nin te'lif tarihini eserin son bölümü olan Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa için kaleme aldığı yerde 1052(1652) olarak zikretmiştir.

3.3. Eserin Muhtevası

Muhteva olarak Zafernâme sekiz bölüme ayrılmıştır. Eser IV.Murad'ın Üsküdar'dan Revân'a hareket tarihi olan 21 Ramazan 1044 (10 Mart 1635) den başlar, Kara Mustafa Paşa'nın Kasr-ı Şirin antlaşması ile İran sulhunu temin etdikden sonra İstanbul'a gelişi olan 11 Ramazan 1049 (5 Ocak 1640) tarihine kadar devam eder ve olayları yedi bölümde anlatır. Sonuna eklenen sekizinci bölümde ise Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın ülkeye yaptırdığı imar faaliyetlerinden ve onun üstün yönlerinden bahseder.

Eserin birinci bölümünde, Padişah'ın Revan seferi için yapmış olduğu hazırlıklardan, Üsküdar'dan Revan'a hareketinden ve Revan seferinin sonuna kadar meydana gelen olaylar anlatılır.

İkinci bölümde, Padişah Revan seferinde iken İstanbul'da meydana gelen olaylardan devlete isyan edenlerin öldürülmelerinden, padişahın emri ile kardeşleri şehzade Bâyezid ve Süleyman'ın katledilmelerinden bahsedilir.

Üçüncü bölümde, Padişah'ın İstanbul'a dönüşünden sonra yaptığı vazife taksimatlarından; Ayrıca daha önce fethedilen Revan'ın tekrar İranlıların eline geçmesi ve Padişah'ın bu gelişmeler üzerine Bağdad üzerine sefere yönelmesinden bahsedilir.

Dördüncü bölümde, Bağdad seferi geniş bir şekilde anlatılır.

Beşinci bölümde; Padişah Bağdad'da iken devlet içerisinde meydana gelen olaylardan Piyale Kethüda'nın Azak kalesi için Kazak eşkıyalarıyla yaptığı mücadelelerden bahsedilir.

Altıncı bölümde, Bağdad seferi sonrası Lehistan ile ilişkilerden bahsedilip sefer dönüşü padişahın rahatsızlığı sonucu vefatı anlatılır

Yedinci bölümde, Sadrazam Kemankeş Kara Mustafa Paşa'nın Bağdad'da kalıp yaptığı barış görüşmeleri ile Kasr-ı Şirin antlaşması verilir.

Sekizinci bölümde, Sadrazamın faziletlerinden, yaptırmış olduğu çeşme, han , hamam gibi imar faaliyetlerinden söz edilir .

3.4. Yazma Nüshaları ve Hususiyetleri

3.4.1. Nüshaların tavsifi

Yaptığımız araştırmalar sonucunda Zafernâme'nin beş yazması İstanbul'un çeşitli kütüphanelerinde; Üç nüshası da yurt dışında bulunmaktadır. Bunlar Viyana Milli kütüphane Nu: 1055, Paris Milli Kütüphane c.r.135 ve Kahire kütüphanesindedir.

1- Es'ad Efendi (Süleymâniye Ktb.) nr.2086/3(Kısaltma:E)

Eserde üç aded risâle vardır. Bunlardan sonuncusu Zafernâme'dir. 76 varaktır. 203x143(174x95) ebâbındadır. İlk sayfa10, diğer sayfalar 13, son sayfa ise 3 satırdır. Cildi kahverengi meşin, nesih hatla kaleme alınmış özel isimler ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Kitabın baş kısmında “Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi merhûmun Sultan Murâd aleyhi'r-rahmetin Revân ve Bağdâd seferlerin beyân etdiği târih-i muhtasarıdır” yazmaktadır. Müstensih ve istinsah tarihi kaydedilmemiştir. Müstensih tarafından yazım yanlışları yapılmıştır.

Kitabın son kısmında Hafız Ahmed Enderûn-ı humâyûn 1180 tarihi kayıtlıdır.

2- İstanbul Üniversitesi Ktb. nr. 9791

Müstakil bir risâledir. 66 varaktır. İlk sayfa 11 satır, orta sayfalar 15 satır, son sayfa ise 8 satırdır. Kahverengi ciltli olup yazılar kırmızı çerçeve içine alınmıştır. Bölüm başlıkları ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Risâlenin içeriği Es'ad Efendi nüshasıyla aynıdır. Ancak Es'ad Efendi Kütüphanesi'nde var olan [41a-48b] varakları bu nüshada eksiktir. Dolayısıyla Revan seferlerini içeren kısımlar nüshada bulunmamaktadır.

3- İstanbul Üniversitesi Ktb. nr.2288

Kitapta iki risâle mevcuttur. Bunlardan biri Kimyâ-yı sa'âdet diğeri Zafernâmedir. 50 varaktır. İlk sayfa 15 satır, diğer sayfalar ve son sayfa ise 21 satırdır. cildi bordo renginde olup, başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmış, sayfalar sarı yaldızlı boyalı cetvel içine alınmıştır. Virgül işareti de kırmızı mürekkep ile yazılmıştır.

Risâlenin içeriği Bağdad nüshasıyla aynıdır. Risâlenin en son kısmında bir şiir yer almaktadır.

4- İstanbul Üniversitesi Ktb. nr.1391

Müstakil bir risâledir. Koyu kırmızı kapaklıdır. 43 varaktır. İlk sayfa 16, diğer sayfalar 21, son sayfa ise 13 satırdır. İlk sayfa sarı yaldızlı boya ile cetvelli diğerleri ise kırmızı renk ile cetvelenmiştir.

Muhteva olarak Bağdad nüshasına benzemektedir. Risâlede sadece bölüm numaraları kırmızı boya ile yazılmıştır.

5- Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. Bağdad nr.241 (Kısaltma:B)

Nüshada iki risâle vardır. Bunların ikisi de müellife ait Ravzatü'l-ibrâr diğeri ise Zafernâmedir. Koyu kahverengi kapaklıdır. 28 varaktır. İlk ve diğer sayfalar 24 satır son sayfa ise 15 satırdır.

Eser talik yazısı ile kaleme alınmış, bölüm numaraları ve başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. İstinsah tarihi ve müstensihi belli değildir.

6- Viyana Kütüphanesi ,Flügel kataloğu nr.1055

Nüshada eserin ismi Tarih-i feth-i Revan ve Bağdad şeklinde geçmektedir. Risalenin ilk cümlesi “Dürer-i âbdâr-ı hamd ü senâ-yı bî-nihâye nisâr-ı dergâh Kibriyâ-penâh-ı ilâhî “şeklinde geçmektedir.

Eser 65 varak olup, yeşil kağıt üzerine ta'lik ile yazılmıştır. Yazılar kırmızı mürekkep ile yazılmış üzerinde bazı küçük lekeler olmasına rağmen iyi korunmuştur.

7- Paris Milli Ktp. Blochet kataloğu nr.135

Eserin ismi Tarih-i Feth-i Revan ve Bağdad şeklinde geçmektedir. Abdülaziz Efendi'nin bu kitabı Sadrazam Kara Mustafa Paşa'nın emriyle yazdığı anlatılmakta ve kitabın giriş kısmında Ravzatü'l-ibrâr adlı eserden bahsedilmektedir. Eser nesih ile yazılmış, 57 varaktan oluşur.

8- Kahire Milli ktp. Hıdıviyye kataloğu

Katalogta isim Ravzatü'l-ebrâr fî beyân-ı feth-i vilâyet-i Revân ve teshîri olarak geçmekte ve Murad Han zamanında Revan ve hilafet merkezi Bağdad'ın fethi hakkındaki olaylar anlatılır. Müellifin adı da el Mevla el Fadıl Abdülaziz adıyla kayıtlıdır.

Kitabın başı Allah'a hamd ve övgüyle başlar, kumaş ciltli bir kitap olup 42 varaktır.

3.4.2. Nüshaların mukayesesi ve kıymeti

Kısaca dış özellikleri verilen Zafernâme nüshaları içerisinde müellif hattına rastlanılmamıştır. Hiçbir nüshada, müellif hattı olan bir nüshaya dayanıldığını gösteren bir işaret de yoktur.

Çalışmamızda Es'ad efendi nüshasını muteber nüsha olarak aldık ve bunu Bağdad nüshası ile karşılaştırdık. Es'ad Efendi nüshası içerik olarak Bağdad nüshasından daha fazla bilgiler vermekte, ayrıca müstensih hattı daha rahat okunmaktadır. Mesela "E" nüshasında var olan 50b-51a-51b-52a-52b varaklarında olan bilgiler "B" nüshasında yer almamaktadır.

Her iki nüshada müstensih hatasına sıkça rastlanılmıştır. Bu yüzden çalışmamızı nüshaların eksik olan yönlerini birbirleriyle tamamlayarak yaptık. "E" ile "B" nüshası muhteva olarak aynı olsalar da ifadeleri farklıdır. İki nüsha arasındaki farkları dipnotlarda gösterdik. Nüshalarda eksik olan yerleri İstanbul Üniversite kütüphanesinde ki yazma eserle de karşılaştırdık ve böylece müellif hattına yakın bir metin tesisine çalıştık.

3.5. Dönemin Diğer Kaynakları

A-NAİMA TARİHİ

Naima Tarihi'nin III. cildinde Sultan IV.Murad dönemi olayları anlatılmaktadır.Bu dönem içerisindeki İran seferleri oldukça ayrıntılı bir şekilde zikredilmiştir. Naima kullandığı kaynakları eser içerisinde bildirmiştir ve daha çok

Katip Çelebi'yi kullanmıştır. Kara Çelebi-zâde'nin eserini zikretmese de iki kaynağı karşılaştırdığımızda aralarında bilgi bakımından farklılık olmadığını görmekteyiz. Sultan Murad'ın sefere çıkış tarihi, sefer menzilleri, sefer esnasındaki olaylar paralellik göstermektedir.

B- PEÇEVİ TARİHİ

Peçevi Tarihi'nin ikinci cildinde dönem hakkında bilgi verilmektedir. Müellif sefere bizzat katılan kişilerden duyduklarını da kaynak olarak kullanmıştır. İki eser karşılaştırıldığında aralarında bazı farklılıklar görülmektedir. Mesela padişahın Üsküdar'dan sefere kalkış tarihi Kara Çelebi-zâde ve Naima Tarihinde 22 Ramazan 1044 olarak verilirken Peçevi'de bu tarih 2 Ramazan şeklinde gösterilmiştir.

Revan seferi dönüşü zafer alayı ile padişahın İstanbul'a girmesi Peçevi'de 9 Receb, Zafernâme'de 15 Receb gecesi olarak verilmiştir.

C- RAVZATÜ'L-EBRAR

Kara Çelebi-zâde'nin yazdığı umumi bir tarihtir. IV.Murad dönemi olayları hakkında tafsilatlı bilgi verilmektedir. Müellif bu eserinde Zafernâme'ye göre daha ağır bir dil kullanmıştır.

3.6. Kaynak Değeri

Zafernâme IV.Murad'ın (1044-1049) yılları arasını konu alan İran seferlerini anlatması bakımından önemli bir yere sahiptir. Bu sefer sonunda imzalana Kasr-ı Şirin antlaşması günümüzdeki Türkiye-İran sınırını büyük ölçüde belirlemiştir. Müellif Ravzatü'l-Ebrâr adlı eserinde bu seferleri anlatsa da burada kullandığı dil oldukça ağırdır. Bu durum eserin anlaşılmasını güçleştirmektedir. Zafernâme ise sade bir dille yazılmış ve bu özelliği ile de araştırmacılar tarafından İran seferlerinin daha rahat incelenebileceğini düşünüyoruz.

3.7. Metin Tesisinde Takip Edilen Yol

Nüshaların tavsifi yapılırken Zafernâme'nin sekiz kopyasının mevcut olduğunu bildirmiştik. Mukayesesini yaparken de bu nüshaları ikiye indirdik. En mutena nüsha olarak da Es'ad efendi ve Bağdad nüshasını karşılaştırdık. Bu iki nüshanın da eksik olan yerlerini birbiriyle tamamlamaya çalıştık.

Tesis edilen metin içerisinde varak numaraları [ ] içerisinde gösterilmiş, Es'ad Efendi ve Bağdad nüshalarındaki ifade ve farklılıklar daha doğru ve tamamlayıcı ise metne alınmış değilse dipnot numarası verilerek sayfa altında verilmiştir. Dipnotta gösterilecek cümle çok uzunsa baş ve sonundan bir kelime alınarak ortası (...) ile gösterilmiştir. Kelime eksiklikleri için (-) kullanılmıştır. Yer yer tarafımızdan düzeltmeler yapılmış [ ] işareti ile metinde gösterilmiştir.

Metin tesisinde basit bir transkripsiyon kullanılmış aynlar (‘), hemzeler (‘) işaretleri ile gösterilmiş, ancak kelime başlarında yer alan ayn ve hemzelere işaretleme yapılmamıştır, gayn ve kaf harflerinden sonraki uzun hecelerde “ā” ve “ū” ile gösterilmiştir. Hareke ve imlada metne sadık kalınmış sadece Türkçe kelimelerin sonlarındaki “b”ler “p”, “c”ler“ç”, “d”ler “t” şeklinde yazılmıştır.

METİN

**Kara Çelebi-zâde Efendi merhûmun Sultân Murad aleyhi'r-rahmetin
Revân ve Bağdâd seferlerin etdiği târih-i muhtasarıdır.**

[40b] Dürer-i âbdar-ı hamd ü senâ-yı bî-nihâye nisâr-ı dergâh Kibriyâ penâh-ı ilâhî ve cevâhir-i tâbdâr-ı salât ü selâm-ı bî-hadd ü gaye merfû-ı pişgâh-ı bargâh-ı Hazret-i Risâlet-destgâhı kılınup tuhfe-i tahiyet ve dürûd-ı nâ-mahdûd âl-i hidâyet-me'âl ve ashâb-ı şeref-intisâba îsâl olunduktan sonra Kara Çelebi-zâde Abdülaziz-i fakîr bu yüzden izhâr-ı sırr-ı zamîr ider ki, hakîr kim bizâ'a mukaddemâ ebü'l-enbiya-i hazret-i safiyullâh-ı Âdem sâha-i âlem-i vücûda vaz-ı kadem itdükleri demden bin elli iki sâl-i meymenet iştimâli evâhirine dek misâfirhâne-i dünyâyâ teşrîf iden zevât-ı mukaddese-i enbiyâ-i mürselîn salavatullâhi ve selâmün aleyhim ecma'în ve Çar-yâri refiü'l-mikdâr ve halîfe'i Emeviyye ve Abbasiyye ve Fâtîmiye ve Endelüsiyye [41a] ve mülûk-ı islâmiyye ve selâtîn-i güzîn-i Osmaniyye ahvâlini ber-vech-i icmâl müştemil olan Ravzatü'l-ebrâr nâm muhtasar târih-i mu'teberi cem ve te'lîf idüp hâkân-ı cemm- haşem şehriyâr-i âlî-himem sâhib-kırân-ı zemân mâye-i emn ü emân pâdişâh dost-nevan ve düşman-sûz şehinşâh-ı bih-rûz-kâr-ı fîrûz-dûz, ebü'l-fütûh ve'l-megâzî Sultan Murad Hân Gâzi hazretlerinin avn-ı mülk-i kadîm ile dâr-ı ahlâfa Bağdad-ı behişt-i²⁹ âbâdı feth ü teshîr buyurdıkları mahalden birkaç varak pür-habt ü hata teşrîf-sâz makâm-ı sadâret-i uzmâ olan vezîr-i Bercîs-fetânet müşîr-i âlî-himmet melâz-ı hâcet-mendân dest-gîr-i üftâde-gân âb-ı isti'dâd³⁰ miftâh-ı kilid-i feth-i Bağdad nâzım-ı umûr-ı Devlet-i Osmaniyye mü'essis-i erkân-ı mebâni-i sultâniye nâşir-i derir hayrât nâşir evliye-i müberrât sadrîa'zam Mustafa Paşa veffaka'llahu-mâyeşâ hazretlerinin manzûr-ı nazar-ı envârları olup karîn-i tahsîn oldukdan sonra³¹ veliyy-i ni'met ve bâ'is-i uluvv-i şân ve sebep-i devletleri [41b] olan huld-âşiyân firdevs-mekân Sultan-i sa'id-i şehîd Murad Han hazretlerinin feth-i Revan ve teshîr-i Bağdad buyurdıkları gazavât-ı şerîfeleri müfredât-ı umûr

²⁹ behişt-i B: şett-i E

³⁰ âb-ı isti'dâd E: mürebbî-i erbâb-ı isti'dâd B

³¹ karîn-i...sonra B: -E

mürûr-sinîn ve şuhûr ile mensî olmayıp meded-duhûr-ı rûh-ı pür-fütûhları tuhfe'-i duâ ile yâd olunmak için alâ-vechi't-tafsîl Zafernâme nâm³² müstakil bir³³ kitâb olmak bâbında bu abd-ı pür kusûra³⁴ nev'â³⁵ işârât-ı aliyyeleri şeref-sudûr bulmağın imtisâl-i fermânlarına isti'câli³⁶ cân-ı azîze minnet bilüp herkese³⁷ fehmi âsân olmak için kayd-ı tekellûf-i inşâdan âzâde resm ü revîş-i sâde üzere tahrîre tahrîk-i sâ'id kalem ve mütevekkilen ale'llah ol vâdiye vaz-ı kadem olundu. Cenâb-ı Kibriyâ'dan recâ olunur ki, inşâ' allahu te'âlâ ber-vefk-i merâm karîn-i itmâm ve ma'rûz-ı hizmet-i hazret-i Sadr-ı sâmi-makâm oldukda nazar-ı hüsn-i kabûl ile manzûr olup nakl-i zevâta i'timâd vâki olan hatâ dâmen-i aff u atâ ile mestûr ola ve mâ tevfiķî illâ billâh.

Mâ'lûm ola ki bu kitâb-ı saht-ı nisâb-ı ebvâb-ı cennet edince sekiz bâb üzere mütekasımdır. Bâb-ı evvel, Pâdişâh-ı Cem Hazretlerinin Revân fethine atf-ı inân-ı azîmet buyurdıkları beyânındadır. Bâb-ı sâni, Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin sefer-i Revânda iken İstanbul'da zuhûr iden umûr beyânındadır. Bâb-ı sâlis, Sultân Gâzî hazretlerinin İstanbul'a vusûlünden sonra vâki olan ahvâl beyânındadır. Bâb-ı râbî, Sultân-ı âlî-himmet hazretlerinin Bağdâd'ı istimdâd için sefer-i nusret esere azîmet buyurdıkları beyânındadır. Bâb-ı hâmis, Pâdişâh-ı âlî-zevâd hazretleri sefer-i Bağdâd'da iken İstanbul'da zâhir olan havâdis beyânındadır. Bâb-ı sâdis, husûl-ı murâd ile Bağdâd'a gelindikden sonra vâki olan umûr beyânındadır. Bâb-ı sâbi, sadri'zam hazretleri sedd-i sügûr için Bağdâd'da kalup ihtimalleri ile emr-i sulh tâm olduğu beyânındadır. Bâb-ı sâmin, Vezîria'zam hazretleri muttasıf oldukları ba'zı hisâl-i hamîde beyânındadır³⁸.

³² Zafernâme nâm B:-E

³³ müstakil bir E:bir müstakil B

³⁴ kusûra E:kusûr B

³⁵ nev'â E:-B

³⁶ isti'câli E:isti'câl B

³⁷ herkese E:herke B

³⁸ Ma'lûm...beyânındadır B:-E

[42a] Bâb-ı Evvel³⁹, Pâdişâh-ı Cem-câh Hazretlerinin Revan Fethine Atf-ı İnân-ı Azîmet Buyurdularıdır:

Çün düşman-ı Çâr-yâr-i Güzîn Surhserân-ı bed-âyîn vücûd-ı bed-bûdu arza-î şuhûrdan mefkûd olmak için sa'y-i nâ-mahdûd olunmak selâtîn-i İslâmiyeye⁴⁰ vâcibât-ı dîniyyeden olup, hususâ İmâm-ı A'zam hazretlerinin mezâr-ı lâmiü'l-envârları birkaç seneden berü rafaza ve mülhidîn pençesine düşmeğin Bağdâd-ı behişt-i âbâdı Kızıılbaş elinden istirdâd muktezâ-yı gayret-i saltanat ve nâmûs-ı şehryârî idi.⁴¹ Lâ-cerem bir sene mukaddem Vezîria'zâm Mehemmed Paşa tedârük-i mühimmât-ı sefer-i nusret eser için Anadolu cânibine geçüp me'mûr olduğu hizmeti kemâ-yenbağı itmâma bezl-i maktûr üzere idi. Bu cânibden dahi sâ'ir mühimmât ve levâzım kadr-ı kifâyeden ziyâde ihzâr olunduktan sonra ba'de'l-istihâre Revan fethi Bağdâd teshîrine takdîm buyurulmak iktizâ idüp ol niyyet-i hayr-hâtimet üzere sene-i erba'a ve erba'în ve elf şehir-i recebü'l-müreccebi [42b] guresinde cebehâne önüne tûğ-i sultânî dikilüp rikâb-ı humâyûn ile sefere me'mûr olan erkân-ı devlet dahi âdet üzere hânelerinden tuğlar dikdiler⁴². Mâh-ı ramazânü'l-mübârekin dördüncü günü otâk-ı hüsvânî dest-i te'yîd-i subhâni ile Üsküdar sahrasında kurulup hıyâm-ı rengâreng-i vüzerâ ve erkân ile kûh ü deşt lâlesitâna döndü⁴³. Sefer-i zâfer-eser mukarrer olıcak kâ'immakâm Bayram Paşa İstanbul muhâfazasına me'mûr olup vezîria'zâm ordu-yı humâyûna vâsıl olunca hizmet-i lâzime ve umûr-ı mühimmede İstanbul muhâfazasına me'mûr olup⁴⁴ mürâca'at olunmak için Murtaza Paşa sefer kâ'immakâmı ta'yîn olundu⁴⁵. Mâh-ı mezbûrun yirmibirinci günü Sultan-ı cem-şâh⁴⁶ hazretleri dahi kemâl-i izzet ü ikbâl ve nihâyet haşmet ü iclâl ile Üsküdar⁴⁷ tarafına⁴⁸ güzâr buyurup otak-ı Cevzâ-nitaklarında karâr buyurdular. Şeyhülislâm müfti'l-enâm Yahya Efendi hazretlerine dahi teberrûken teklîf-i refâkat buyulup ol [43a] âlim-i

³⁹ Bâb-ı evvel B:-E

⁴⁰ arza'î...islâmiyeye B: arza-i âlemden izâle olunmak E

⁴¹ elinden...şehir-yârî idi E: bed-ma'âş dest-i tagallübünden istirdâd ve muktezâ-yı izzet-i saltanat ve lâzime-i nâmûs-ı uluvvi himmet idi B

⁴² dikilüp...dikdiler E: mensûb olup B

⁴³ kurulup...döndü E:tuğrazenî kayd-ı zer-i niğâr-ı asumâni oldu B

⁴⁴ İstanbul...olup B:-E

⁴⁵ ta'yîn olundu E: oldu B

⁴⁶ Cem-şâh E:cem-şâne B

⁴⁷ Üsküdar E:Üsküdar B

⁴⁸ tarafına E:-B

Rabbâni vesîle-i tahsîl-i sa'âdet-i dü-cihânî olan gazâ sevâbına neyl için fermân-ı sultânî üzere bu sefer-i nusret-eserde ikbâl-misâl mülâzim-i der-gâh-ı câh u celâl oldular. Ol menzilde şîr-bisezâr-ı vegâ Sekbânbaşı Mustafa Ağa liyâkat ü isti'dâd ve rüşd ü sedâd hasebiyle manzûr-ı ayn-ı înnâyet-i hüsrevâniyye⁴⁹ olup yeniçeri ağalığı ile ser-fîrâz ve mahzar-ı sunûf-ı tekrîm ve i'zâz oldu. Kethüdâ beylikden ma'zûl Muslihüddin Ağa sekbânbaşı olup İstanbul muhâfazasına ta'yîn buyuruldu⁵⁰. Sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin heybetini⁵¹ ve yeniçeri ağası Mustafa Ağanın takayyüdü⁵² ile seferliden beri ehl-i sûkdan akçesiz bir nesne almak veya bir akçesin⁵³ kesmek ve hammâl ve kayıkcı akçesinde taksîr etmek değil, yolda giden bir fakîrin önüne geçmek olmamışdır. Hattâ bir gün sa'âdetlü pâdişâh hazretleri tebdîl-i sûret bir iki havassı⁵⁴ ile Üsküdar'dan orduya gelürken kaldırımdan giden bir hammâlî çeküp kendüleri sa'âdetle ilerü [43b] geçmek murâd etmişler. Hammâl aşağı inüp "buyurun pâdişâhım" demiş yanlarında olan bendelerine, " şu hammâla sût'âl edin ki benim pâdişâh idüğümü ne⁵⁵ bilmüş" buyurdıklarında, hammâl dahi " bu kadar gündür bu yoldan geçerim pâdişâh korkusundan bir kimse⁵⁶ beni kaldırımdan indirmemiştir. Bu devletlü bî-bâk beni çekdiğinden bildim ki pâdişâh hazretleridir" deyü cevâb vermiş. Ba'de zemân bu kitâba nazar idenler Sultan Murâd hazretlerinin mahabbetini ve yeniçeri ağasının zabt u rabtını bu maddeden fehm idüp hayr du'â ideler deyü hikâyet îrâd olundu⁵⁷

Rumili muhâfızı olan vezîr Canpolad-zâde Mustafa Paşa Rumili askeri ile sür'at üzere hareket idüp Üsküdar'da ordu-yı humâyûna vâsıl ve avâtıf-ı aliyyeye nâ'il⁵⁸ oldu. Mâh-ı şevvâlin dokuzuncu günü sa'âdetle azîmet olunup umûmen ulemâ Maldepe'ye dek hizmet-i teşyi ile müşerref oldular. Beşinci menzil olan İznikmid'e⁵⁹ vâsıl olduklarında solakbaşılarından biri İstanbul'da [44a] bir solak alıkoduğu için

⁴⁹ hüsrevâniyye E: şehriyâri B

⁵⁰ ta'yîn buyuruldu B: kaldı E

⁵¹ heybetini E: bîm-i şimşiri B

⁵² takayyüdü E: hüs-n-i zabt ve tedbîri B

⁵³ bir akçesin E: behâsından bir akçe B

⁵⁴ havassı E: havas B

⁵⁵ ne E: ve ne B

⁵⁶ kimse E: kimesne B

⁵⁷ ba'de zemân...olundu E: -B

⁵⁸ ve avâtıf-ı...nâ'il B: -E

⁵⁹ İznikmid'e E: şehir-i İznik'e B

katl olundu⁶⁰. Pazarcık nâm menzilde İmâm-ı Sultânî Evliyâ Mehmed Efendi ri'âyet-i hâtır için Süleymaniyye müderrisi⁶¹ damadı Seyyid Yunus Çelebiye def'âten Edirne kazâsı inâyet olundu. Eskişehir'e varılacağı gün yeniçeri bir mikdâr yorulup dinlenmek murâd itmeğin⁶² sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ol tâ'ifeye iltifât kasdıyla bâlâ-yı zeynden Pertev-i âftâb gibi zemîne inüp bir mikdâr yayan⁶³ yürüdükleri mervîdir. Seyyîdi⁶⁴ Gazî menziline Anadolu Beylerbeyisi Gürcü Mehmed Paşa hizmetinde olan Zorbabaşı Karayılanoğlu nâm şakî ordu-yı humâyûna ihzâr olunup katl olundu⁶⁵. Bardaklı menziline Karaman'dan ma'zûl Tortucu Hasan paşa mukaddemâ re'âyâya etdüğü zulm ü ta'addîsi sebebiyle giriftâr-ı pençe-i⁶⁶ şîr-i şemşîr-i hûn-bâr oldu. Bolvadin'e varılacağı gün Gürcü Mehmed Paşa Anadolu askeriyle azîm alay gösterüp Rikâb-ı humâyûna yüz sürdükden sonra mu'ayyen menziline nüzûl eyledi⁶⁷, fî evâil-i şehri zilka'de. [44b] Menzil-i mezbûrda Gürcü Mehmed Paşa oğlu Mustafa Bey'den mutasarrıf olduğu Hamîd sancağı re'âyâsı tazallüm idüp, Aydın Beyi Nugayi Paşa-zâde'den dahi şikâyet olunmağın ikisini dahi sa'âdetlü pâdişâh hazretleri katl itmek murâd itmişler iken⁶⁸ ba'zı mukarrebîn recâsıyla afva karîn oldular. İshaklı menziline hilâf-ı vâki isnâd ile Karaağaç kâdısı vâsıl-ı rütbe'i şehâdet olup mezârı ol diyâr halkına ziyâret-gâh oldu. Arkıdhanı nâm menzilde Karamân eyâletine mutasarrıf olan Celeb Ali Paşa'dan re'âyâ şikâyet itmeğin ser-i sevdâzedesi top-ı çevgân tîğ-bârân oldu. Konya'dan bir menzil berü konuldukda sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bizzât ilgar ile Konya'ya varup kal'ada habs olan⁶⁹ Araboğlu Mustafa nâm şakî'i katl buyurdıkları⁷⁰ beş altı gün Konya'da ikâmet olunup merhûm Sultân Mehmed zemânında Poyraz vak'asında kırklardan olan Gürcü Koca Osman katl olunup mukaddemâ ikdâm etdüğü şekâların

⁶⁰ solak...olundu E: solağı mande etdüğü için seyf-i siyâset ile maktûl oldu B

⁶¹ müderrisi E : müderrislerinden B

⁶² varılacağı...murâd itmeğin E: varılacak gün menzil ziyâdece olmağın yeniçeri yorulup bir mikdâr süst hareket ettiklerinde B

⁶³ bir mikdâr yayan E: hayli yer piyâde B

⁶⁴ Seyyidi E: Seyyid B

⁶⁵ katl olundu E: bâr-ı serden sebebkâr oldu B

⁶⁶ pençe-i E : ser-pence-i B

⁶⁷ rikâb-ı...eyledi E: Resm-i dîrîn-i osmaniyan üzere cânib-i yümnîde darb-ı hıyâm-ı ârâm eyledi B

⁶⁸ sa'âdetlü...iken E: mazhar-ı kahr-ı kahramânî olmak mukarrer olmuş iken B

⁶⁹ kal'ada habs olan B: -E

⁷⁰ buyurdıkları E: buyurdular B

cezâsını buldu. Kezâlik [45a] sipâhdan⁷¹ Ürgüplü Hacı Mehemed ve Nalça Mehemed dahi ba‘zı eşkıyâ alef-i şemşîr oldu⁷². Bor kurbünde Nakardezen çâyırı nâm menzilde ze‘âmetli çavuşlardan Cevherî-zâde şürb-i duhân töhmetiyle otak-ı humâyûn önünde katl olundu. Mâh-ı mezbûrun yirmibeşinci⁷³ günü Kayseriyye⁷⁴ sahrâsına nüzûl olundukda⁷⁵ zahîre tedârükünde taksîr isnâdıyla kadısı olan sulehâ‘i ümmetden Burusevî Gökdereli-zâde Ahmed Efendi‘ye şehâdet nasib olup fâ‘iz-i devlet-i âhîret oldu. Şehr-i zi‘lhiccenin altıncı günü Sivâs sahrâsına nüzûl olunup ıyd-ı adhânın evvel günü musahib silahdâr Mustafa Ağa vezîr-i sâni nâmıyla çıkdı. Şeyhülislâm hazretleri ve cümle vüzerâ ve kâdı‘askerler⁷⁶ ve umûmen erkân-ı devlet otağına varup tehniye etdiler. Çukadâr Hüseyin Ağa silahdâr olup yollarınca silsile oldu⁷⁷. Menzil-i mezbûrda ma‘zûl beylerbeyilerden⁷⁸ Keskinli Ali Paşa ordu-yı humâyûna gelüp⁷⁹ mukaddemâ sülûk itdüğü vâdi-i şekâ mukâbelesinde mahzar-ı kahr-ı sultân-ı dehr oldu. Hâs-bağçe bostancılarından [45b] nâm bir⁸⁰ bostancı igvâ-i şeytânî ile hatt-ı humâyûn-ı sultânîye taklîd idüp etrâfda⁸¹ ba‘zı beylerbeyleri ve beyleri⁸² haklamağı kâr edinmişler ve bu tarîk ile⁸³ esbâb-ı ihtişâm peydâ itmiş idi. Bu haber-i mekrûh sem-i sultânîye vâsıl olmağın âdem ta‘yîn olunup ahz olundu. Sivâs‘da ikâmet eyyâmında ordu-yı humâyûna ihzâr olunup söyledik de⁸⁴ inkâra mecâli olmamağın fermân-ı âlî üzere derisi yüzülüp ameli cezâsını buldu.

Bir sene mukaddem vezîria‘zam mühimmât-ı sefer-i humâyûn-ı sultânî tedârükü için Anadolu‘ya geçüp bir müddet Halep‘te ikâmet idüp anda tedârük gördükten sonra⁸⁵ sefer-i humâyûn Bağdâd‘a olmak î‘tikâdı ile⁸⁶ Haleb den

⁷¹ sipâhdan E: sipâhiden B

⁷² alef-i...oldu E: siyâset olunmak icrâ-yı muktezâ-yı riyâset olundu B

⁷³ yirmibeşinci E: beşinci B

⁷⁴ kayseriyye E: Kayser B

⁷⁵ olundukda E: olundu B

⁷⁶ çıkdı...kâdı‘askerler E: harem-i humâyûndan taşra çıkmağa mezûn olup B

⁷⁷ çukadâr...oldu E: -B

⁷⁸ ma‘zûl beylerbeyilerden B: - E

⁷⁹ ordu-yı...gelüp B: -E

⁸⁰ nâm bir E: enâm B

⁸¹ etrâfda E: etrâfında B

⁸² ve beyleri E: tergîb ve terhîb ile B

⁸³ tarîk ile E: tarîkle B

⁸⁴ söyledikde E: - B

⁸⁵ idüp...sonra E: ve ihzâr-ı levâzım kal‘asitâniye sarf-ı himmet etdikden sonra B

⁸⁶ î‘tikâdı ile E: ihtimâliyle B

Diyârbekir'e varmış ve⁸⁷ anda dahi levâzım-ı itmâma sa'y itmiş idi⁸⁸. Hatta handek doldurmak için niçe bin çuval yapağı tedârük⁸⁹ idüp lâkin amele yaradığı ma'lûm olmadı. Bu esnâda teveccüh-i sultânî Revân cânibine olduğu ma'lûmu olıcak eğerçi ol ihtimâl ile⁹⁰ [46a] Arzırum Beylerbeyisi vezîr Halil Paşa dahi anda mühimmât tedârükü⁹¹ ile me'mûr olup hizmet-i lâzımede kusûru yoğidi. Lâkin serdâra dahi⁹² taraf-ı şehriyârdan mu'âteb olmak havfıyla⁹³ Diyârbekir den kalkup Arzırum cânibine azm eyledi. Bu cânibden ba'zı husûsdan⁹⁴ sa'âdetlü pâdişâh hazretleri Halil Paşa'ya gazab idüp⁹⁵ katl olunmak için kapucılar kethüdâsı ile vezîria'zama hatt-ı şerîf irsâl buyurmuşlar idi. Ol dahi⁹⁶ nehr-i Fırat'tan güzâr idüp Simavir nâm menzilde konmuş idiği⁹⁷ kapucılar kethüdâsı Şâhin Ağa hatt-ı şerîfi îsâl eyledi. İmtisâl-i fermâna isti'câl idüp üçyüz mikdârı atlu ile askerden ayrılıp Şâhin Ağa ile⁹⁸ ma'an ilgâr eyledi. Bî-çâre Halil Paşa ise hükm-i kazâdan gafil Arzırum kurbünde Gümüshekend nâm mahalde otâğın kurup mühimmât tedârükünde meşgûl⁹⁹ iken vezîria'zamin kurb-i vusûlünden haber-dâr olup istikbâl eyledi. Ve¹⁰⁰ sebük-bâr [46b] olmağın vezîria'zami¹⁰¹ kendü otağına indirüp mühimmât-ı sefer emrinde itdüği tedârükleri arza başladı. Ol gün beyne's-selâteynde şehâdet şarâbın nûş idüp bu haber ile belki Halil Paşa'nın başı ile Şâhin Ağa ordu-yı humâyûna âzim oldu. Ve vezîria'zam anda kalup pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerine münâsib hedâyâ ve sefer-i humâyûna lâzım mühimmât ihzârında iştigâl eyledi¹⁰². Kapucılar kethüdâsı vâsıl olıcak Arzırum eyâleti¹⁰³ Küçük Ahmed Paşa'ya olup¹⁰⁴ ol mutasarrıf olduğu eyâlet-i

⁸⁷ varmış ve E: varup B

⁸⁸ levâzım-ı...itmiş idi E: zâd ve zevâda ve sâir mehâm-mı umûri tedârüke neyl-i maktûr etmiş idi B

⁸⁹ tedârük E: hazır B

⁹⁰ ihtimâl ile E: ihtimâlle B

⁹¹ dahi...tedârükü E: anda dahi tedârük-i mühimmât B

⁹² serdâra dahi E: -B

⁹³ havfıyla E: havfıyla serdarı dahi B

⁹⁴ ba'zı husûsdan E: -B

⁹⁵ gazab idüp E: ba'zı umûr iktizâsıyla gazab buyurup B

⁹⁶ ol dahi E: serdâr B

⁹⁷ konmuş idiği E: darb-ı hayme karar etmiş iderki B

⁹⁸ Ağa ile E: ağayla B

⁹⁹ meşgûl B: - E

¹⁰⁰ ve E: Vezîria'zam ve B

¹⁰¹ vezîria'zami E: - B

¹⁰² ol gün...eyledi E: hidemât-ı pesendîdesi karîn-i Tahsîn olmayup ba'de'z-zuhr câm-şehâdet-nûş eyledi. Şâhin Ağa itmâm-ı hidmetden sonra ordu-yı humâyûn cânibine âzim olup vezîria'zam tedârüki mühimmât-ı sefer ve pâdişâh hazretlerine münâsib hedâyâ ihzâr için Arzırum'da kaldı. B

¹⁰³ eyâleti B: -E

Şâm¹⁰⁵ Silahdâr Paşa'ya tevcih buyurulup¹⁰⁶ Çiftelerli Osmân Ağa mütesellim oldu¹⁰⁷. Hem ol menzilde büyük mîr-âhûr Nasûh Paşa-zâde Hüseyin Ağa vezâret ile Budin beylerbeyisi olup Edirne seferinde kapudanlıktan Budin muhafazasına nakl olunan vezîr-i kerîmü'ş-şân¹⁰⁸ Ca'fer paşa-i halk-ı âlemin ma'lûmı değil günah mukâbelesinde diyâr-ı ademe göndermek ile me'mûr oldu. Murtaza Paşa sa'y ü¹⁰⁹ ikdâmı ile [47a] Kapucular kethüdâsı Şâhîn Ağa büyük mîr-ahûr olup çâkircıbaşî Salih Ağa kapucular kethüdâsı oldu. Sivas da yirmi güne karîb ikâmetden sonra¹¹⁰ azîmet buyurulup¹¹¹ pâdişâh-ı Cem-câh hazretleri cenk mahallinde askerî¹¹² cümbüş ve hareketlerin tecrîbe buyurmak için Kömür ovası nâm sahrâda fermân-ı humâyûnları sudûr idüp¹¹³ evvelâ Anadolu askerî fermân ve Sivas askerî ile sonra Rumili askerî birbirleriyle mukâbele idüp adüvv ile meydân-ı cenkde¹¹⁴ ettikleri harb ü kıtâl gibi nîze ve şemşîr ve tüfenk kullanup¹¹⁵ enva'ı lu'b ü hüner gösterdiler. Birkaç def'a sa'âdetlü padişah hazretleri bizzât meydâna girüp دستماند hareketler idüp her taraf dan âvâne'i du'â ve tahsîn-i kubbe-i çarh birbirine erdi. Vezîria'zama Arzırûm'da levâzım ve¹¹⁶ mühimmâtı gördükden sonra askerî anda koyub kendüsi sebük-bâr ordu-yı humâyûn cânibine şitâb eyledi. Bayburd kurbün de Senver ovası nâm menzilde [47b] rikâb-ı humâyûna yüz sürüp iki günden sonra ber-mûceb-i izn-i âlî tekrâr¹¹⁷ Arzırûma döndü¹¹⁸. Sene hamse ve erba'in ve elf şehr-i muharremü'l-harâmın sekizinci günü vezîria'zam kendü yanında olan asker-i zafer-eser ile Arzırûm'dan kalkup Ilıca nâm menzilde pâdişâh-ı İslâma azîm alây gösterdi. Sunûf-ı asker fevc fevc deryâ-i pürmevc gibi gerdün-nıtak önünde¹¹⁹ gûzar idüp vezîria'zam

¹⁰⁴ Paşa'ya olup E: paşa virilüp B

¹⁰⁵ eyâlet-i Şâm E: Şâm hükümeti B

¹⁰⁶ buyurulup E: buyuruldu B

¹⁰⁷ Çiftelerli...oldu E: -B

¹⁰⁸ vezîr-i kerîmü'ş-şân E: -B

¹⁰⁹ [ü] B: -E

¹¹⁰ sonra E: olunup B

¹¹¹ buyulup E: olundu B

¹¹² askerî E : sipâh zafer-i destgâhın B

¹¹³ sudûr idüp E: üzere B

¹¹⁴ ile...cenkde E: gümrâh ile tîr ü gâhda

¹¹⁵ kullanup E : i'mâl idüp B

¹¹⁶ ve E: -B

¹¹⁷ tekrâr B: -E

¹¹⁸ döndü E: avdet eyledi B

¹¹⁹ önünde E: önünden B

geldik de atından indi ve alem-i şerîf-i hazret-i¹²⁰ Resulullâh'î kucâğına alup sa'âdetlü pâdişâhı islâma teslîm eyledi. Ertesi Üsküdar'dan altmış-birinci olan Arzırum'a teveccüh olunup bir¹²¹ menzilden öbür menzile varınca şehriyâr-ı gerdûn-vakâr¹²² hazretleri iki saf asker ortasından güzâr buyurdular. Sahrâ-yı Arzırum'da iki deryâ-i asker birbirine karışıp umman-bî-pâyân oldu. Arzırum'da karâr ve ârâm olunduğu¹²³ beş günde Trabzon toplar getüren Sivâs beylerbeyisi Behisnili¹²⁴ [48a] Ali Paşa mukaddemâ kendüden sudûr iden niçe günâhlar mukâbelesinde katl olunup mansıbı hazine-dâr İbrahim Paşa'ya tevcîh olundu. Ve yeniçeri ocağında Sakka başı olan çavuş-zâde nâm sefîh vûz-kâr mahzar-ı kahr-ı şehriyâr zafer-şi'âr¹²⁵ olup zorba başılardan Âşık Yahya nâm şakî katl olundu. Menzil-i mezbûr da umumen asker-i islâma biner¹²⁶ akçe in'âm buyurulup¹²⁷ müstevfî zahîre tevzî olundu. Asker hadden efzûn olup Revân gibi kal'ai teshîre tâ bu mertebe¹²⁸ tekellüfe hâcet olmamağın fermân-ı humâyûn üzere amele yaramayan kırk-elli bin kadar¹²⁹ adem ve hâcetten ziyâde olan hazîne ve ağırlık Arzırum'da alıkonup Mama Hâtun menzilinde vezâretle silahdârlıktan çıkan Hüseyin Paşa anları muhâfaza için Arzırum'da kaldı. Mâh-ı¹³⁰ mezbûrun yirmi ikinci günü iki yüz bin kadar asker ve yirmi beş adet¹³¹ balyemez top ve yüzden ziyâde şâhî¹³² darb-zen ile [48b] Arzırum'dan Hasan kal'ası cânibine azîmet olunup andan Soğanlı yaylâsı dimekle meşhûr-ı âfâk olan yaylakdan¹³³ altı yedi günde nehr¹³⁴ aşılıp serhadd-i memâlik-i mahrûsa olan Kars'a varıldı. Evâil-i şehir-i safer de düşman vilâyetine kadem basılıp Üçgine nâm menzile nüzûl olunduk da çit urulmak maslahatı için bîhâd çubuk kesildi. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü Arzırum'dan On altı menzilinde Revân kurbüne varılıp yol ile yürünürken Hisârdan

¹²⁰ hazret-i E: -B

¹²¹ bir E: bu B

¹²² vakâr E: iktidâr B

¹²³ olunduğu E: olundu B

¹²⁴ Behisnili E: Besenli B

¹²⁵ zafer-şi'âr E: -B

¹²⁶ biner E: bin B

¹²⁷ buyulup E: olunup B

¹²⁸ mertebe E: denlü B

¹²⁹ kadar E: kadarı B

¹³⁰ mâh-ı B: Râh-ı E

¹³¹ adet B: -E

¹³² şâhî E: şâhîn B

¹³³ yaylakdan E: yaylakda B

¹³⁴ nehr B: -E

atılan bir¹³⁵ tob taşı hasyedekler üstünden geçüp bî-‘inayetillâhi te‘âlâ kimesneye zarar¹³⁶ isâbet itmedi. Zengi suyu ayakdan geçilüp hisârdan tahmînen İstanbul’dan¹³⁷ tâşlık kadar ba‘îd bir mahalle konulup¹³⁸ lâkin sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri dahi yakın varılmak murâd itmeğin, ertesi otak-ı humâyûn hâlâ Hünkârdepesi dimekle meşhûr olan depenin¹³⁹ ardına kurulup vüzerâ ve sâîr erkân-ı devlet dahi münâsib câniblere kondular. Cebe-hânedan askere¹⁴⁰ [49a] kazma ve kürek ve barut ve fitil tevzî olunup sa‘âdetlü pâdişâh hazretlerinin ikdâmı ve yeniçeri ağası Mustafa Ağa’nın sa‘y ü ihtimâmı ile ol gice yeniçeri dilâvereleri meterise girmeğe¹⁴¹ himmet idüp¹⁴² kemâl mertebe mehtâb¹⁴³ ve kal‘anın etrâfı meş‘aleler ile müzeyyen iken üçüncü sâ‘atde deryâ-i asker Revân cânibine akup Merhûm Sultân Ahmed Hân zemânın da Serdâr Mehmed Paşa kırkınıcı günde varduğu mahalde¹⁴⁴ ibtidâ meterise girildi. Burc u bârû-i hisâr üstünde olan surhserler heman ol gice meterise girilmek ihtimâli virmez iken yeniçerinin seğirdim ile varup¹⁴⁵ meteris kazmağa mübâşeret etdiklerin görmeğin top ve tüfenk atmağa başlayup yeniçeri şebâzları önlerine bir mikdar karaltı¹⁴⁶ peydâ edince birkaç yüzü zahm-dâr olup sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri her birine otuzar kırkar gurûş merhem-baha ihsân buyurdular¹⁴⁷. Hatta Sultân-ı bende-nevâz¹⁴⁸ hazretleri ekserinin yâraların [49b] açdırup, huzûr-ı humâyûnların da cerrâhlara tumâr etdirmişler ve ba‘zıların hod-mübârek elleriyle dahi olan mahalle yapışup¹⁴⁹ sifâ-bahş olmuşlardır. Bu güne lutf-ı mu‘âmesini¹⁵⁰ görenler yaralanup nazar-ı âlîlerine varmak¹⁵¹ sa‘âdetine cânla tâlib oldular. Erkân-ı devlet ihtimâmıyla¹⁵² sabaha dek meterisler maslahatı tamam olup her kul yerli yerinde

¹³⁵ bir B: -E

¹³⁶ kimesneye zarar B: kimseye zarara E

¹³⁷ İstanbul’dan B:-E

¹³⁸ mahalle konulup E: mahalde konulmuş B

¹³⁹ depenin E: depe B

¹⁴⁰ askere B: sonra E

¹⁴¹ girmeğe E: girmek B

¹⁴² İdüp E: eyledi B

¹⁴³ mehtâb E: mühimmât B

¹⁴⁴ mahalde E: mahale B

¹⁴⁵ seğirdim ile varup E: -B

¹⁴⁶ karaltı E: setre B

¹⁴⁷ buyurdular E: idüp B

¹⁴⁸ nevâz E: perver B

¹⁴⁹ hod-mübârek... yapışup E: Hur-ı zahmı olan mahale basup B

¹⁵⁰ mu‘âmesini E: mu‘âmesin B

¹⁵¹ nazar-ı... varmak E: manzûr-ı nazar âlîleri olmak B

¹⁵² ihtimâmıyla E: ihtimâm ile B

karâr eyledi. Bu üslûb üzereki Revânın meyller tarafında Rumili askeri ve andan yukarı vezîria‘zam ve anın üst cânibinde¹⁵³ yeniçeri ağası ve anlardan yukarı kenâker tarafında köprüye varınca altı-yedi bin yeniçeri ile zağarcı başı Bektâş Ağa meterisi olup, suyun bir taraftan¹⁵⁴ öbür cânibine¹⁵⁵ varınca Hisârî ihâta etdiler¹⁵⁶. Anadolu askeri Bektâş Ağa’ya kafâdâr olmuşlar idi. Ertesi anlar yeniçeri ağası meterisi ardına varup yerlerine Küçük Ahmed Paşa ve bir-iki beylerbeyi dahi¹⁵⁷ vardı. Kapudan Hüseyin Paşa beş dane balyemez ile suyun öte cânibine¹⁵⁸ gözcü¹⁵⁹ kal‘ası [50a] dimekle meşhûr olan depede karâr idüp Emirgûneoğlu serâyını ve âli binâları top ile harâb iderdi. Üç meteris¹⁶⁰ değışdirmek ile¹⁶¹ tâ handek kenârına varılup top ve tüfenk dâneleri Revân üzerine her taraftan katarat-ı bârân gibi yağar idi. Revân kal‘ası tahminâ ancak eski serây kadar olmağın kâhî bir koldan atılan¹⁶² tob tâşı hisârî aşup taraf-ı âharde olan asker içüne düşmek olmuşdur. Yedi gün şeb ü rûz dört koldan atılan tob daneleri¹⁶³ burc u barû-yi hisârî handeke döküp hususâ yeniçeri ağası ve Rumili kolundan olan divârlar¹⁶⁴ bi’l-küllîye¹⁶⁵ zemîne beraber olup¹⁶⁶ eyyâm-ı muhâsarada bir gün¹⁶⁷ meteris basmak için Rumili üzerine¹⁶⁸ Kızılbâşlar çıkup gazavât-ı¹⁶⁹ İslâm hâzır bulunmağın¹⁷⁰ hâ’ib ve hâsir¹⁷¹ hisâra karâr etdiler. Bir kaçı ele girüp katl odu. Bir gün dahi bu cebeci divâra çıkup Kızılbâşlardan bir bayrak aldı. Sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri hilâf-ı marzîleri iken [50b] murâdı üzere sipâhîlik ihsân buyurup lâkin zahm-dâr olmağın hemân ol günlerde fevt olup dirlik den behre-dâr olmadı. Yine bir gün dahi zorba başlıardan

¹⁵³ üst cânibinde E: yukarı B

¹⁵⁴ taraftan E: tarafından B

¹⁵⁵ cânibine E: tarafına B

¹⁵⁶ etdiler E: eyledi B

¹⁵⁷ dahi B: -E

¹⁵⁸ cânibine E: cânibinde B

¹⁵⁹ gözcü E: gürcü B

¹⁶⁰ meteris E: meterisinde B

¹⁶¹ değışdirmek ile E: -B

¹⁶² bir koldan atılan E: -B

¹⁶³ yedi...daneleri E: bir hafta gece gündüz atılan top darbı B

¹⁶⁴ divârlar E: divâr B

¹⁶⁵ bi’l-küllîye E: -B

¹⁶⁶ olup E: oldu B

¹⁶⁷ eyyâm-ı...gün E: -B

¹⁶⁸ birgün +B:-E

¹⁶⁹ gazavat-ı E: guzât B

¹⁷⁰ bulunmağın E: bulunmağla B

¹⁷¹ hâ’ib ve hâsir B: -E

Kara Osman nâm sipâhi kal'a kapusun merz kılup mahzar-ı afv oldu. Ammâ ba'de zemân Mısır da yine cezâsını buldu. Kızılbaşlar eğerçi darb-ı top ile yıkılan yerleri sedde sa'y-i bî-hadd idüp gediklere toprâk ile dolmuş zembîl ve çuvâllardan divâr çekerler idi. Lâkin deryâ-i asker ol cânibe akduğu sûret de anlar pâyidâr olmayıcak ma'lûm olup ol esnâda yürüyüş tedârüküne tenbîh olunduğu dahi mesmû'ları olmağın mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü yevm-i erbi'a idi. Vakt-i zuhrda hâkîm-i Revân Emirgüne oğlu tarafından emân-ı humâyûn recâsına Murâd kethüdâ çukûr-hâk-i dergâha yüz sürdü. Çünkü Âsitâne-i devletleri kerem kapısı olup lütf u ihsân recâ idenler rûy-i harmân görmemiştir. Murâdına müsâ'de müjdesiyle Rıdvân Kethüdâ kulları irsâl buyurulup ertesi ale's-seher [51a] Emirgüne oğlu pâye-i serîr-i sa'âdet-masîre rûymâl idüp ba'de'l-yevm kulluğa kabûl buyurulmak bâbında înâyet-i aliyyeleri recâ olundu. Dahi ertesi Şâh tarafından altı-yedi bin Mâzenderân tüfenkisi ile mukaddemâ Revân muhafazasına gelen Mîr-fettâh oğlu kal'adan çıkup izn-i humâyûn mûcibince cümle silâhları ve getürebildikleri esbâbları ile Erdebil'e doğru çekdiler. Yolda râst geldikleri birkaç bâr-gîr sordukları istimâ olunmağın Küçük Ahmed Paşa irsâl olunup lâkin tedârüksüz mağrûrâne vardığı cihetden elinden ziyâde hıdmet gelmeyüp ba'zı gâziler şehîd oldu. Ol gün ki yevm-i cum'a idi. Sa'âdetlü Pâdişâh hazretleri şeyhülislâm hazretlerine ve vüzerâ-yı azâma ve yeniçeri ağasına ve kâdî'askerlere ve mîr- mîrân ve ümerâyâ ve bölük ağalarına ve ocak ağalarına ve sâ'ir hizmeti zuhûr iden guzât-ı islâma seksenden ziyâde hil'atler ihsân buyurup şeref-i dâmen-bûslar ile teşrîf buyurdular. Yevm-i mezbûr da [51b] müjde-i feth ile kapucular kethüdâsı ve mukarrebînden Beşîr Ağa İstanbul'a irsâl buyuruldu. Revân da olan câmi'-i şerîfe minber yapılıp ol gün pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri erkân-ı devlet ile salât-ı cum'ayı anda edâ idüp Emirgüne oğlu sarâyın seyr [ü] temâşâ etdiler. Fermân-ı âlî üzere kal'anın divârları ta'mîrine mübâşeret olunup asker-i islâma sa'y ü ikdâmı ile evvelkiden ziyâde ma'mûr ve müstahkem oldu. Revân'a varıldıkda hân-ı hanan Rüstem Hân ol taraflarda idüğü istimâ' olunmağın birkaç beylerbeyi vâfir asker ile Murtazâ Paşa Toprâk kal'a kurbünde karâr itmek ile me'mûr olmuş idi. Ba'de'l-feth getirdilüp yeniçeri ve sâ'ir sunûf-ı askerden on iki bin kadar mustahfızîn ve mevâcibleri için dört-yüz kise hazîne ve cebe-hâne ile Revân muhafazasına ta'yîn olundu. Egerçi asker hadden efzûn olup dağlar zahîre olsa kifâyet itmemek görünürdü.[52a] Lâkin Revân ve etrâfında ekinler erişüp

Kızılbaş tedârüke mübâşeret itmeden varılmak ile cümlesi asker-i islâma nasîb olduğundan mâ'adâ Anadolu'dan fermân olunan nüzülün ardı kesilmek ile ordu-yı humâyûnda keyl-i İstanbulî on kerre yirmi kıyyedir. Bir gurûşa ve arpa rub gurûşa satılup hattâ Revân'a vâfir zahîre alıkondu. Emirgüne oğlu cümle ehl ü ıyâli ve rızık mâlı ve binden ziyâde etbâ'ı ile taşra çıkup sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine bende olmuş idi. Hil'at ve hançeri ve sorguç ve kemer-i mücevheri dahi niçe ihsâna mazhar olduğundan mâ'adâ kendüye Haleb eyâleti ve kethüdâsı Murâd Ağa'ya Tranbûs-şâm eyâleti tevcîh olunup mu'temed âdemler ile Arzırum tarafına irsâl olundu. Amma çünkü zâtı râfız ve ilhâd üzere olup Sultan-ı ehl-i sünnet hazretlerine itâ'at ve inkıyâdı zarûri idi. Arzırum'u geçdikden sonra bir behâne ile kal'a-i Revân'a teslîme sebeb [52b] olan Murâd Kethüdâyı katl idüp bu gûne fesâda ikdâm eyledi. Emirgüne oğlunun bî-bâk ve bî-pervâ kendi başı beraber bir beylerbeyi katline cür'eti ma'lûm-ı humâyûn olıcak öyle bî-edeb râfızî bed-mezhebi Haleb gibi diyâra hâkim itmek münâsib değil idüğü hâtır-ı âtırlarına hutûr idüp Haleb beylerbeyisi Ahmed Paşa ânı İstanbul'a îsâl ile me'mûr oldu.¹⁷² Beher-hâl dergâhlarına ilticâ idenler mahrûm kalmak şân-ı şerîflerine lâyıık olmamağın vezâret¹⁷³ hasları ve İstinye kurbünde¹⁷⁴ ma'lûm-ı halk-ı âlem olan Ferîdûn bağçesi ve ahır kapusu dâhilinde bir mükellef sarây ihsân buyurulup me'kûlât ve meşrûbatı dahi taraf-ı mîrîden tayin buyuruldu. Altı-yedi sene beytülmâl-ı müslimîni fisk u fücûra sarf idüp İstanbul da dahi şe'âmeti sîrâyet itmiş iken ba'z-ı umûr iktizâsıyla sa'âdetlü pâdişâhımız¹⁷⁵ hazretleri Halleda'llahu mülkeh¹⁷⁶ ahd-ı saltanat-ı aliyyelerinde müstehakk olduğu cezâsını bulup dârü's-saltanati'l-aliyye [53a] ol fâsık u fâcir vücûd-ı menhûsundan pâk oldu Revân'ın¹⁷⁷ عليه مايسنحق البقصه ta'mîr ve zahîre ve hazîne ve cebe-hâne ve asker

¹⁷² Bir kâçı...me'mûr oldu E : cebecilerden biri kadem-i himmetle bir gün burc üstüne çıkup Kızılbaş bayraklarından birin getürmeğın hilâf-ı marzîleri iken recâsı üzere sipâhilik ihsân buyurdular. Lâkin zahm-dâr olmağın az müddetde nisâb cândan bî-nasîb olup yine bir gün Has oda huddâmından Şeyh-zâde İbrâhim Ağa nâm dilâver kal'a kapusun mızraklayup himmet-i sultânî yâver olmağın sâlimen gelüp avâtuf-ı aliyyeye mazhar oldu. İmâm-ı sultânî Evliya Efendi hasta olup Konya'dan avdet etmiş idi haber-i intikâli gelüp hidmet-i imâmete ta'yîn olunan Şamî Yusuf Efendi Revân'da ordu-yı humâyûna vâsıl olıcak emr-i âlî üzere müşkil gûşâ-yı halk-ı âlem-sânî İmâm-ı â'zam müftî'l-enâm Yahya Efendi hazretleri muktedâ-yı pâdişâh-ı İslâm olmak şerefiyle mükerrerrem oldu.İle me'mûr oldu. B

¹⁷³ Nüşhalarda وزارت şeklinde yazılmış

¹⁷⁴ kurbünde E: karyede B

¹⁷⁵ pâdişâhımız E: pâdişâh B

¹⁷⁶ Halleda'llahu mülkeh E: -B

¹⁷⁷ Revân'ın E: -B

cihetinden cümle¹⁷⁸ mühimmâtı tekmîl olduktan¹⁷⁹ sonra sa‘âdetlü pâdişâh hazretlerinin azîmetleri Tebrîz cânibine olmak mukarrer olup askerden ba‘zıları Arzırum tarafına firâr itmeleri ihtimâlini def için vezîr Ken‘ân Paşa‘ya neferâtıyla on dört çorbacı ve birkaç beylerbeyi ve sunûf-ı askerden birkaç bin âdem koşulup Revân‘da üç-dört gün oturduk dan sonra Ahıska fethine teveccüh itmek ile me‘mûr olup mâh-ı¹⁸⁰ rebî‘ülevvelin altıncı günü tuğ-ı zafer-fürûğ-ı sultânî diyâr-ı Acem cânibine doğruldu. Ol gün Revân‘da kalan Murtazâ Paşa ve cümle asker azîm alây ile sa‘âdetlü pâdişâh hazretlerin teşyî idüp du‘â-i hayrlarına mazhar olduğı¹⁸¹ dördüncü menzil olan Dehne gedüğü nâm makâma nüzûl olundukda Aras suyu üstüne¹⁸² köprü yapılmaga mecâl olmamağın öyle deryâ-misâl nehr-i azîm ayakdan [53b] geçilüp lâkin¹⁸³ bî-inayetallahi te‘âlâ ancak ba‘zı zahîre ıslanmak zararı görüldü. Sikâtdan mesmû‘dur ki Şehriyâr-ı kâm-kâr hazretlerinin cânib-i yesârlarında yürüyen bir solağı su götürürken sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri bizzât elinden tutup garkdan halâs buyurdular. Hatta ol derd-mend bîm-i cân ile¹⁸⁴ mübârek ellerin muhkem tutup tırnakları¹⁸⁵ azîm te’sîr eyledi. Bu hâli görenler bî-ihiyâr ağlayup pâdişâh rû-yı zemîn¹⁸⁶ hazretlerine bî-haddi¹⁸⁷ du‘â itdiler. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü kal‘a-i Mâkû kurbünde su kenârında konulmuş idi¹⁸⁸. İstanbul‘dan ulak gelüp Sultan Alaaddin nâm şehzâde vücûda geldiğünü¹⁸⁹ müjde itmeğın ol gice azîm mum donanması olup sabâha dek¹⁹⁰ yeniçeri¹⁹¹ tüfenk şenliğı etdiler. On üçüncü gün Cevres nâm kal‘aya varıldık da üç gün oturak olup fermân-ı lâzımü‘l-iz‘ân üzere¹⁹² der ü divârı zîr ü zeber oldu. Ertesi Behistân nâm menzile andan kasaba-i Hoy‘a iki günden sonra Merend‘e varilup anlara dahi ateş-i fenâ salındı¹⁹³. Mâh-ı mezbûrun

¹⁷⁸ cümle E: Revânın cümle B

¹⁷⁹ olduktan E: olunduktan B

¹⁸⁰ mâh-ı E: -B

¹⁸¹ olduğı E: oldular ve B

¹⁸² üstüne E: üzere B

¹⁸³ lâkin E: -B

¹⁸⁴ cân ile E: cânla B

¹⁸⁵ tutup tırnakları E: sıkup tırnakları sâ‘îd-i sîmînlerinde B

¹⁸⁶ rû-yı zemîn B: -E

¹⁸⁷ bî-haddi B: -E

¹⁸⁸ su...konulmuş idi E: darb-ı hayme nüzûl buyurdular ol menzilde B

¹⁸⁹ vücûda geldiğünü E: dünyâya geldi deyü B

¹⁹⁰ sabâha dek E: -B

¹⁹¹ yeniçeri E: yeniçeriyân B

¹⁹² fermân-ı...üzere B: -E

¹⁹³ salındı E: salınup B

[54a] yirmi sekizinci günü On altıncı menzil olan sa'd-âbâd-ı Tebrîz'e nüzûl buyurulup Cihân Şâh ve Sultan Hasan câmi'inden mâ'adâ âli sarâyaları ve mükellef¹⁹⁴ ve münakkaş binâları ve bağ[ve]bağçeleri asker-i islâm tîşe-i intikâm ile harâb ü yebâb idüp serv-âsâ Eflâk'a ser çeken nâzik ve mevzûn kavâkları hâke saldılar. Revân'dan kalkduğı gündən berü Hân-ı hânân Rüstem Hân önce kaçup gider idi. Amma bir yerde askerın önüne gelüp isbât-ı vücûd için bir hüner göstermeğe kâdir olmadı. Sâhîb-kırân-ı âlem hazretleri eğerçi Tebrîz'den Erdebil ve Kazvin'e doğru azîmet buyurup belki kürsi'-i memleket-i Irâk-ı Acem olan Isfahân'a varmağa¹⁹⁵ himmet buyurmuşlar idi. Lâkin deryâ-i asker bî-pâyâna İrân vîrânelerinde kifâyet mikdârı zâd u zevâde tedârükünde usret olduğundan mâ'adâ çâr-pâr makûlesinde kemâl-i za'f ü killet olup mevsim-i şitâ dahi karîb olmağın ol niyyetin vücûd bulması vakt-i âhare te'hîr olunup [54b] mâh-ı rebûlevvelin üçüncü günü haşmet ve ikbâl ile Van cânibine atf-ı inân buyuruldu. Serhadd-i kişver-i acem¹⁹⁶ olan Kotor nâm muhtasar kal'a kurbüne¹⁹⁷ varıldıkda toplar ve ağırlık ve ekser asker doğru yoldan Van'a irsâl buyurulup sühûletle alınmak mümkün olursa feth olunmak kasdıyla mezbûr kal'anın üstüne varıldı. Lâkin ol kal'a kemâl-i irtifâ [ve] metânet üzere olup teshîri azîm takayyüd ve tedbîre muhtâc olmağın bî-hûde tazyi'-i evkât münâsib görülmeyüp Van'a revân'e oldular. Mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü on dördüncü menzil olan Van'a varılup¹⁹⁸ ol menzilde vezîria'zama Rumili eyâleti dahi zamîme oldu. Ba'zı maslahat için vezîria'zâm birkaç gün Van'da kalup yirmi ikinci gün sa'âdetlü pâdişâh bend-i mâhî üzerinden azîmet idüp¹⁹⁹ on günde Bidlis'e varıldıkda hâkimi olan Abdâl Hân azîm ziyâfet tertîb ile²⁰⁰ mâh-ı cemâziyelûlânın dokuzuncu günü on sekizinci menzil olan Diyârbekir'e vusûl müyesser olup serdar dahi bir iki gün sonra gelüp Kapudan Hüseyin Paşa [55a] Mısır'a vâli Rumili Kâdı'askeri Hocâ-zâde Abdullah Efendi Mısır kâdısı oldu. Mansıbı Anadolu Kâdı'askeri Molla Ahmed-zâde Nuh Efendi'ye olup kapudânlık ve Anadolu kâdı'askerliği²⁰¹ İstanbul'a

¹⁹⁴ mükellef E: -B

¹⁹⁵ varmağa E: varmak için B

¹⁹⁶ acem E: -B

¹⁹⁷ kal'a kurbüne B: kal'aya yakın E

¹⁹⁸ oldular...varılup B: olup E

¹⁹⁹ idüp E: buyurup B

²⁰⁰ ile E: eyledi B

²⁰¹ askerliği E: askeri Molla Ahmet-zâde Nuh Efendi'ye B

vusûlden sonra tevcîh olundu. Silahdâr Paşa tarafından Şâm²⁰² mütesellimi olan Çiftelerli²⁰³ Osmân Ağa isnâd ve iftirâsı ile Şâm kazâsından ma'zûl olan Mustafa Ahmed Efendi âlem-i vücûd dan izâle olunmak bâbında Hüseyin Paşa'ya fermân-ı âlî sâdır olmağın Şâm'a karîb varıldıkda²⁰⁴ âdem gönderip Mustafa fakîri müsâfir-i diyâr-ı adem eyledi. Sa'âdetlü Pâdişâh hazretlerinin mübârek ayaklarına²⁰⁵ veca ârız olup bir mikdâr hiffet gelince Diyârbekir'de on-üç gün ikâmet den sonra şehir-i mezbûrun yirmi ikinci günü devlet ü haşmet ile darü's-saltanat cânibine azîmet buyurulup²⁰⁶ vezîria'zâm on birinci menzil olan Hekîm Hânı'na dek sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine gönderdi²⁰⁷. Bادهû ser-hadler ahvâliyle takayyüd için Diyârbekir'de kışlamak [55b] üzere²⁰⁸ avd idüp Vezîr²⁰⁹ Musa Paşa İstanbul'a vusûle dek²¹⁰ sefer kâ'immakâmı oldu. Mukaddemâ işâret olunduğu üzere Ken'ân paşa Ahıska fethine me'mûr olmuş idi. Vezîr-i mezbûr leşker-i mansûr ile ol hisârı yirmi üç gün muhâsara etdikden sonra içinde olan surhserâna eman virüp kal'a'î teshîr eyledi. Ve etrâfından dört-beş muhtasar kal'a dahi alup muhâfazasına asker ta'yîn etdikden sonra azm-i dergâh-ı şehriyârî idüp mâh-ı recebin onuncu günü İznikmîd menziline ordu-yı humâyûna mülhak oldu. Menzil-i mezbûr da yirmi ay Kıbrıs cezîresinde mübtelâ-yı gam ve mihnet olan fakîr-i pür-taksîr ol cezîre'i bî-feryad dan âzâd olmak için fermân-ı sultânî sudûr etdi²¹¹. Felillahi'l-hamd ve'l-minne pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri mâh-ı mezbûrun on beşinci günü haşmet ü dârât ve râyât-ı sa'âdet âyât ile darü's-saltana İstanbul'a vâsıl ve azîm alây ile Bağçekapusu'ndan şehre dâhil olup [56a] yedi gün yedi gice donanma fermân olundu. Devlet-i rûz-efzûn ile²¹² Üsküdâr'dan azîmet buyuruldukda yetmiş yedi menzilde yüz yirminci günü Revân'a varılıp feth ü zafer ile avdet²¹³ olundukda seksen bir menzilde yüz yirmi

²⁰² Silahdâr ... Şâm B: Şâm E

²⁰³ Çiftelerli E: Hafidlerli B

²⁰⁴ varıldıkda E: vardıkda B

²⁰⁵ mübârek ayaklarına E: ayağı sokulutmakdan nâşî B

²⁰⁶ buyurulup E: olundu B

²⁰⁷ hazretlerine gönderdi E: hazretleri teşyî' idüp B

²⁰⁸ kışlamak üzere E: kışlamak için mamûr B

²⁰⁹ Vezîr E: -B

²¹⁰ vusûle dek E: varınca B

²¹¹ etdi E: eyledi B

²¹² efzûn ile E: efzûnla B

²¹³ avdet E: avd B

sekizinci gün İstanbul'a vusûl müyesser oldu. Darü's-saltanat'dan²¹⁴ müddet-i gaybetleri dokuz ay ve beş gün olmuştur.

Bâb-ı Sâni²¹⁵ :Sa'âdetlü pâdişâh-ı âlem-penâh hazretleri sefer-i Revân da iken İstanbul da zuhûr iden umûr beyânındadır²¹⁶.

Şam beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa mukaddemâ darb-ı dest ile giriftâr idüp dergâh-ı saltanata irsâl etdüğü²¹⁷ dürzî-i bed-mezheb Ma'noğlu Emir Fahrudin ki otak-ı âsumân-nitak Üsküdar'a çıktığı gün der-devlet medâra ihzâr olunup bostancı bâşı habsine verilmiş idi. Mâh-ı şevvâl evâhirinde²¹⁸ Bayrâm Paşa'ya emr-i şerîf vârid olmağın niçe müddet iktisâb etdüğü bî-hisâb günâhlar²¹⁹ mukâbelesinde [56b] âlem-i ademe gönderilüp cîfesi üç gün At meydanı'nda ibret-nümây halk-ı cihân oldu. İzmir kâdısı Tevfikî-zâde Mehmed Efendi'ye Murtaza Paşa'nın kadîmi adâveti olmağın iftirâlar idüp şehâdetine sebep oldu. Hân-ı ma'zûl Canbek Girây İstanbul'a gelüp taraf-ı saltanat dan vârid olan fermân-ı hümayûn²²⁰ üzere Boğaz-hisâra irsâl olundu. Bir müddet den sonra anda rahmet-i Hakk'a vâsıl oldu²²¹. Kayseriyye etrâfında olan karyelerin erbâbı Celâli istilâsı zemânın da perişân olup ekseri İstanbul'da tavattun etdüğü sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin ma'lûm-ı humâyûnları²²² olmağın kırk seneden berü vatanın terk eden²²³ re'âyâ yerlerine sürülmek²²⁴ için Bayrâm Paşa'ya hükm-i şerîf vârid olmuş idi. Paşa-yı mezbûr Mısır'dan ma'zûl Seyyid Mehmed Efendi'i müvella ve kethüda beyliğinden mütekâ'id Hüseyin Ağa'yı mübâşir ta'yîn idüp bir kaç ay²²⁵ İstanbul mahallâtı teftîşin belâsına mübtelâ

²¹⁴ Dârü's-saltanatdan E: dârü's-saltanadan B

²¹⁵ Bâb-ı sâni B: -E

²¹⁶ umûr beyânındadır B: umûrdur E

²¹⁷ mukaddemâ ...etdüğü E:cebel-i şevkde nice nâm bir gâzinin ....mütehassın olan B

²¹⁸ Otâk-ı... evâhirinde E: mukaddemâ Cereb sahrâsında tağveden hayme-i nîlî gûn gerüden olduğu kûh-i isnân-ı saltanat âşiyâna vâsıl olup sene erba'a ve erba'in ve elf mâh-ı şevvâl el-mükerreremi evâhirinden kâimmekâm B

²¹⁹ günâhlar E: günâhları B

²²⁰ taraf-ı...hümayûn E: ordu-yı humâyûna sâdir olan hükm-i celîlü'l-kadir B

²²¹ vâsıl oldu E: irsâl olundu B

²²² Sa'âdetlü...humâyûnları E: ma'lûm-ı şehriyârî B

²²³ vatanın..eden E: tavattun iden B

²²⁴ sürülmek E: iclâ olunmak B

²²⁵ idüp...ay E: olunup birkaç gün birkaç ay B

oldu. Amma netîce [57a] virdüğü²²⁶ ma'lûm olmadı. Konya kâdısı Şehlâ Mehemed Efendi'den mukaddemâ rikâb-ı humâyûna ref-i ruk'a-i şikâyet olunup ba'de'l-'azl²²⁷ İstanbul'a gelmiş idi. Ba'zı ahvâl²²⁸ iktizâsıyla deryâ-i gazab-ı sultanî tekrar mevcelenüb bir²²⁹ kapucı bâşı irsâl buyuruldu. Tefîş olunmak nâmıyla mezbûru İstanbul'dan getirüp Konya bazarın da ber-dâr eyledi, fî-muharrem li²³⁰ sene. Hamse ve erba'în ve elf şehr-i rebîülevvelin dokuzuncu günü müjde'i²³¹ feth ile Bayrâm Paşa'nın Emîr 'Ali nâm âdemisi²³² gelüp on ikinci günü kapucular kethüdâsı ve Beşir Ağa İstanbul'a vâsıl oldular. Fermân-ı sultânî üzere dört gün ve dört²³³ gice 'azîm donanma tenbîh olunup hükm-i takdîr-i İlâhî ve emr-i mutâ'-i pâdişâhi ile ol gice şehzâde Sultân Bâyezid ve Sultân Süleymân sa'âdet-i şehâdete vâsıl oldular. Allah subhanehû ve te'âlâ hazretleri bâkilerine 'ömr-i tavîl müyesser idüp bu hânedân-ı azîmü's-şân neslini inkıtâ'dan [57b masûn ve mahfûz eyleye, âmîn.

İrtesi de'b-i kadîm üzere has bağçe de nemâzları kılınup vâlid-i mâcidleri merhûm Sultân Ahmed Hân türbesine defn olundular. Kâimmakâm Bayram Paşa üç dört aydan berü İstanbul hisârına karîb olan emlâk ve ashâbı ve evkâf-ı müslimîn malıyla der ü divârın ağartmağa sa'y ve ikdâm idüp şehr-i mezbûr da tekmi'l ve el-uhdetü ale'r-râvi bu bahâne ile medrese ve türbesine vâfir evkâf tahsîl eyledi.

Revân seferine azm-i humâyûn buyurulduk da Piyâle Kethüdâ cebe-hâne ve sâ'îr mühimmâtı²³⁴ Trabzon'a nakl ile me'mûr olup edâ'-i hizmet den sonra fermân-ı âlî üzere Azak Denizi cânibine salup Kerş boğazından çıkan Ton kazağı yolların sedd idüp²³⁵ ol taraflarda²³⁶ muhâfaza üzere iken Özî boğazından²³⁷ çıkan şâykâlardan iki kıt'ası Kefe etrâfın da olan kurâyi²³⁸ gâret itmek sevdâsında idüğü

²²⁶ virdüğü E: virdüğüde B

²²⁷ ba'de'l-'azl E: azl olunup B

²²⁸ gelmiş...ahvâl E: vusûlünden sonra ba'zı umûr B

²²⁹ mevcelenüb bir E: mesmuh olup B

²³⁰ Fî-muharrem li E: -B

²³¹ müjde'i E: müjdeci B

²³² âdemisi E: âmîsi B

²³³ dört B: -E

²³⁴ mühimmâtı E: mühimmât B

²³⁵ Kerş...idüp E: -B

²³⁶ taraflarda E: tarafları B

²³⁷ boğazından E: boğazında B

²³⁸ kurâyi E: kırâmı B

[58a] istimâ olunmağın bir iki pâre kâdırğa irsâl olunup Ulun nâm mahalde ol şaykaları elli altmış kazak ile ele getürdiler²³⁹.

Bâb-ı sâlis²⁴⁰: Sultân-ı Gâzi Hazretlerinin İstanbul Vusûlünden Sonra İzz ü İkbâl ile²⁴¹ Sefer-i Bağdâd'a Azîmet Buyurunca Vâk'î Olan Ahvâl Beyânındadır.

Çün uğûr-ı humâyûn da sadâkat üzere hizmet idüp²⁴² tahsîl-i rızâ-yı pâdişâhî için serbâzlık iden bendeler hemîşe-nevaziş ü iltifât-ı Şehinşâhî ile sâirden mümtâz olmak âyîn-i dîrîn-i selâtîn-i osmâniyyedir²⁴³. Bu sefer-i nusret eser de yeniçeri ağası Mustafa Ağa hazretleri neferâtı kemâl mertebe zabt ve meterisinde kullanmak Revân'ı feth itmek bâbında cân u bâş ile sa'y ü gûşiş etdüğü mukâbelesinde²⁴⁴ manzûr-ı ayn-ı âtîfet-i Şehr-yârî olup İstanbul'a vusûlünden sonra Kapudânlık mansıb-ı celîli ile teşrîf buyuruldu. Fî evâhir şehr-i receb. Mir-ahûr Şâhîn Ağa yeniçeri ağası olup harem-i humâyûn da hazine kethüdâsı olan Hasan Ağa mir-ahûr oldu. İstanbul kâdılığından²⁴⁵ halefîm olan [58b] birâder-zâdemiz Mahmud Efendi kâîmmakâm Bayrâm Paşa himmeti ile Anadolu kâdı askeri olup bu fâkîrin hissesine sabr-ı tevekkül²⁴⁶ düştü. Kâîmmakâm Bayrâm Paşa Parmak kapu da çengâl-ı siyâset vaz etdürüp tarîh-i te'lîf de²⁴⁷ sadrîa'zâm hazretleri ol bid'ati izâle idince Bayram Paşa vâfir hayr du'â aldı²⁴⁸, fî şa'bân.

Haleb Beylerbeyisi Ahmed Paşa arzihâl²⁴⁹ ile mukaddemâ Kıbrıs'a nefy ile Haleb kâdısı Azîz Efendi-zâde Behâyi Çelebi vatanına avd itmek için emr-i celîle'l-kadr sâdir oldu, fî şehr-i ramazan. Edirne kâdısı Seyyid Yûnus Çelebi bostancı-bâşı

²³⁹ elli...ele getürdiler B: aldılar E

²⁴⁰ Bâb-ı sâlis B: -E

²⁴¹ İle E: -B

²⁴² uğûr-ı...idüp E: -B

²⁴³ osmaniyyedir E: osmaniyyeden B

²⁴⁴ kullanmak...mukâbelesinde B: -E

²⁴⁵ kâdılığından E: kazâsından B

²⁴⁶ tevekkül E: tahammül B

²⁴⁷ etdürüp...te'lîfde E: idüp te'lîf-i tarîhde B

²⁴⁸ aldı E: mazhar olup B

²⁴⁹ arzihâl E: arzıyla B

ile²⁵⁰ inhâsıyla Gümölcine'ye iclâ olunup birkaç günden sonra mahzar-ı afv u inâyet oldu. Yeniçeri kâtibi Osmân Efendi hazretlerinin²⁵¹ kalemi mazbût olmayup hatta ba'zı kimesnelere mesmû olduğı üzere sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin nâm-ı şerîfleri yüz gurûşa yeniçeri defterine kayd etmeğın Dîvân-ı Humâyûn'da katl olundu.[59a]Cezîre-i Kıbrıs'da olduğumuz²⁵² eyyâm-ı mihnet de evvelden kat'â aşınâlık yoğ iken mücerred halimize merhameten dil virânemizi niçe ihsân ile âbâdân²⁵³ iden Mısır beylerbeyisi Kara Ahmed Paşa ma'zûl olup İstanbul'a geldik de Silahdâr Paşa'nın ifsâd ve iğvâsıyla birkaç gün Bostâncıbaşu habsinde olduğdan sonra şühedâ zümresine mülhak oldu²⁵⁴, fî şevvâl rahmetü'llahi aleyh²⁵⁵.

Sadr-ı sadâretde fezâ-yı kazâ-i Mısır'a tenezzül iden Hocasâde Abdullah Çelebi'nin intikâl haberi vâsıl olup mansıb-ı mahlûl Şâm'dan ma'zûl Çelebi Ahmed Efendi'ye oldu,fî zilka'de.

Şâh-ı Gümrah Revân'ı aldığıdır²⁵⁶; Sa'âdetlü Pâdişâh hazretleri diyâr-ı Rûm tarafına avd buyurdıkları²⁵⁷ Şâh'ın²⁵⁸ ma'lûmı olucak hayât-ı tâze bulup kâdir olduğı kadar asker ile de²⁵⁹ Revân cânibine azîmetleri²⁶⁰ Murtaza Paşa yanında Şâh'a mukâvemet edicek kadar²⁶¹ asker ile²⁶² vâki hâli der-i devlet-medâra ve serdâra arz u i'lâm idüp [59b] hisâr içinde cenk itmeğe karar virdi²⁶³. Hakkâ ki iki aydan ziyâde müddet²⁶⁴ azîm cenk idüp²⁶⁵ evâsıt-ı mâh-ı ramazân-ı²⁶⁶ mübareke de

²⁵⁰ ile E: hilâf-ı vâki B

²⁵¹ hazretlerinin B: -E

²⁵² olduğumuz E: olduğı B

²⁵³ niçe...âbâdân E: dest-i ihsânla âbâd B

²⁵⁴ mülhak oldu E: ilhak olundu rahmetü'llahi aleyh B

²⁵⁵ rahmetü'llahi aleyh E: -B

²⁵⁶ Şâh-ı Gümrah Revân'ı aldığıdır B:-E

²⁵⁷ buyurdıkları E: buyurdıklarıdır B

²⁵⁸ Şâh'ın E: Şâh-ı Gümrah'ın B

²⁵⁹ ile de E: nühûset eser ile B

²⁶⁰ azîmetleri E: azîmet idüp B

²⁶¹ kadar B: -E

²⁶² ile E: olmamağın B

²⁶³ hisâr...virdi E: nâçâr beş perde hisârda karâr-ı ihtiyâr eyledi B

²⁶⁴ müddet B: -E

²⁶⁵ cenk idüp E: merdâne hareket idüp B

²⁶⁶ ramazân-ı E: -B

fevt olıcak kethüdâsı Zülfikâr Kethüdâ dahi bir ay kadar muhâsara²⁶⁷ belâsına sabr-ı tahammül etdikden sonra nâçâr emân ile teslîm eyledi. Şâh'ın Revân'a hücumu sem'î humâyuna vâsıl olıcak, şiddet-i şitâ hengâmında ber-vech-i isti'câl yeniçeri ağası irsâl olunup Anadolu askerini²⁶⁸ Revân imdâdına sürmek için fermân-ı humâyûn üzere vüzerâdan sultân-zâde Mehemed Paşa ve Cân-polâd-zâde²⁶⁹ Mustafa Paşa iki koldan azîmet etdiler. Serdâr dahi Diyârbekir'den ilgâr ile arayla²⁷⁰ Arzırûm'a andan Hasan kal'asına varup menzil-i mezbûr da Anadolu'da olan beylerbeyiler ve ümerâ ve serdâra vâsıl olıcak Anadolu Beylerbeyisi Gürcü²⁷¹ Mehemed Paşa ve Karaman Beylerbeyisi Mehemed Paşa²⁷² ve Sîvâs Beylerbeyisi İbrâhim Paşa ve Çıldır Beylerbeyisi Sefer Paşa ve Mar'aş Beylerbeyisi Bıyıklı Mustafa Paşa [60a]Revân imdâdına ta'yîn olunup asker-i İslâm hengâm-ı sermâda Soğanlık yaylâsını bin belâ ile aşup evâil-i şehri zilka'de de Kars'a karîb Bazdiz kal'asına varıldık da Revân kal'ası²⁷³ Kızılbâş eline düşdüğü haberi alınup beylerbeyiler Oltu ve Çıldır ve ol taraf da olan sâ'ir kılâ'î muhâfazaya kaldılar. Cânpolâd-zâde Mustafa Paşa edâ'i hizmet iderek Arzırûm'a varılacak mukaddemâ Musa Çelebi Receb Paşa pâdişâh hazretleri²⁷⁴ sarâyına ânın kefâleti ile gönderilen²⁷⁵ Musa Çelebiye sa'âdet-i²⁷⁶ şehâdet nasîb olmağın sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin derûnun da ukde kalup bu esnâda me'mûr olduğu hizmet de dahi²⁷⁷ taksîr isnâdı sebebiyle taraf-ı saltanat-ı aliyyeden vârid olan hatt-ı humâyûn mûcibince âlem-i vücûddan nâbûd oldu. Birkaç günden sonra Defterdâr İbrâhim Paşa dahi katl olunup yeri târîh-i te'lîf de vezâretle bâş defterdâr olan Mehemed Paşa'ya [60b] sipâriş olundu. Şâh-ı gümrâh emân ile Revân'ı aldıktan sonra içinde bulunan Zülfikâr Kethüdâ²⁷⁸ ve Sevindük Paşa ve Memi Paşa ve Murtaza Paşa nâm Beylerbeyileri birkaç beyler ve ba'zı müte'ayyin kimesneleri alıkoyup mâ'adâsını ıtlâk eyledi. Ve bir mikdâr ta'mîr ve termîm ve

²⁶⁷ fevt...muhâsara E: sultân-ı kişverin olan ruh-ı hayavânı muhâfaza şehristân-ı bedenden kasr-ı yed idicek Kethüdâsı Zülfikâr Ağa dahi bir ay muhâsara B

²⁶⁸ askerini E : askerini B

²⁶⁹ Cânpolâd-zâde E: cânpolâd-oğlu B

²⁷⁰ arayla B:-E

²⁷¹ Gürcü E:-B

²⁷² Karamân...Paşa E: -B

²⁷³ bin ...kal'ası E: -B

²⁷⁴ pâdişâh hazretleri B: -E

²⁷⁵ gönderilen E: gönderilüp B

²⁷⁶ sa'âdet B:-E

²⁷⁷ dahi E: -B

²⁷⁸ Kethüdâ E: Ağa B

zimâm-ı²⁷⁹ hükümetini Kelb-i Alî nâm hâna bed-peymân²⁸⁰ teslîm idüp Isfahân'a gitti, fî zilhicce. Muhâfazada olan beylerbeyiler dahi Kars ve Ahıska kal'aların ve sâ'ir serhad kıla'ını kemâl-i mertebe ta'mîr idüp Arzırum cânibine döndüler, fî şehri muharremü'l-harâm²⁸¹ li-sene sitte ve erba'in ve elf. Nevrûz-ı sultânîde Kapudân Paşa Hazretleri²⁸² me'mûr oldukları Tersâne'î âmire umûruyla kemâl-i takayyüd ve ihtimâm üzere olup mühimmât-ı donanmâ'î itmâma meşgûl iken kâfirlerin²⁸³ üç menzili²⁸⁴ gemisi kapudânı olan Sakızlı nâm mel'ûnun Akdeniz'e çıkup boğazdan taşrada tüccâr gemilerin gezdirmez²⁸⁵ olduğu haberi vâsıl olmağın üç günde tersâne gemileri [61a] mühimmâtını tekmîl idüp sene'î mâziye şehri zîlka'desinin onbeşinci günü âyîn-i Osmânî üzere yâlı köşkünde şeref-i dâmen-bûs-ı sultânî²⁸⁶ ve hıla-ı fâhire-i Husrevânî²⁸⁷ ile müşerref olduklarından sonra du'â-i hayrları²⁸⁸ alup Beşiktaş ve Yedi kulle de tarh-ı lenger-karâr olunmadan²⁸⁹ Gelibolu'ya azîmet olunmuş idi. Anda bir gün oturulup boğazdan çıkıldık da Tâş Özi ve sâ'ir ihtimâl virilen²⁹⁰ adalarda kalınup²⁹¹ kâfir gemilerinden nâm ve²⁹² nişân peydâ²⁹³ olmamağın Girid adasına varılıp anda dahi haberi alınmadı. Lakin bir gün mukaddem ol taraflarda iken²⁹⁴ iki kıt'a kalyon görüldüğü mukarrer olmağın cezîreye âdem çıkarılıp bir mürtefi dağdan deryâyâ nazar olundukda ırakdan duhan²⁹⁵ görünüp sür'atle ol cânibe azîmet olundu. Ahşama karîb ol kalyonlar²⁹⁶ çatılıp nisfû'l-leyle dek ceng olunup alınmak yakın olmuş iken rüzgâr çıkmağın²⁹⁷ kalyonlar firâr etdiler. Sabâh

²⁷⁹ zimâm B: -E

²⁸⁰ bed-peymân B: -E

²⁸¹ muharremü'l-harâm B: muharrem E

²⁸² Hazretleri B: -E

²⁸³ kâfirlerin E: kâfirin B

²⁸⁴ menzili E: fenerlü B

²⁸⁵ gemilerin gezdirmez E: sedd-i râh-ı selâmet B

²⁸⁶ sultânî E: sultânisiyle B

²⁸⁷ Husrevânî E: sultânî B

²⁸⁸ hayrları E: hayrların B

²⁸⁹ olunmadan E: olmadı B

²⁹⁰ ihtimâl virilen E: ihtimâl var iken B

²⁹¹ kalınup E: yoklanup B

²⁹² ve B: -E

²⁹³ peydâ E: tâhir B

²⁹⁴ iken B: -E

²⁹⁵ ırakdan duhan B: düttün E

²⁹⁶ kalyonlar E: kalyonlara B

²⁹⁷ çıkmağın E: çıkmağla B

namâzından sonra [61b] ardlarına düşölüp zuhra karîb enginde²⁹⁸ irişdiler. Sâhib-i devlet kapudân paşa hazretleri bâşdardasına ancak hâlâ kapudân ve ol tarih de Tersâne-i âmire kethüdâsı olan Piyâle kethüdâ ikisi hempâ olup sâ'îrleri gerüde kalmağın birer kalyona bâşabâş çâtip az zemân da darb-ı dest ile feth²⁹⁹ etdiler. Her birinde yüzer³⁰⁰ kadar kâfir çıkup gemilere tevzî olundu. Andan Kıbrıs cezîresine varılıp Mâğôsa ve Tuzla ve Baf kal'alarına³⁰¹ cebe ve ta'mîr ve sâ'îr³⁰² mühimmâtın görüp kezâlik İskenderun ve Saydâ ve Beyrût tarafların dahi yokladıkdan sonra Sakız'a varıldı. Andan Eğriboz'a salınup³⁰³ gemileri bağladılar. Rûz-ı kâseme dek deryâ-yı muhâfazaya takayyüd-ı tâm olunup³⁰⁴ altı ay temâmında sâlimen temâmen tersâne-i âmireye vâsıl oldular. Baz'ı kimselerden mesmû olduğu üzere bu³⁰⁵ sefer-i nusret-eserde üç kalyon ve beş tartına ve üç yüz esîr alınmışdır. Hak subhânehu ve te'âlâ hazretleri [62a] berr ü bahrde asker-i islâmı dâ'imâ³⁰⁶ muzaffer ve mansûr eyleyüp dîn düşmanları[nı]³⁰⁷ müdemmer ve makhûr eyleye, âmin. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri mukaddemâ sefer-i Revân'dan mürâca'at buyurdıklarında Silahdâr Paşaya ber-vech-i arpalık Aydın ve Sârihân ve Niğbolu sancâkların inâyet idüp cezîre-i Kıbrıs harâcı olan yüz bin kadar gurûşu dahi ana ihsân buyurmuşlar idi. Ve³⁰⁸ silahdâr paşa mutasarrıf olduğu Şâm eyâletini Arzırum Beylerbeyisi Küçük Ahmed Paşa'ya tevcih buyurup³⁰⁹ Musul muhâfazasına³¹⁰ me'mûr itmişler idi. Paşa-yı mezbûr mahall-i me'mûra³¹¹ vâsıl olıcak birkaç aydan sonra Şâh'ın küçük mîr âhûru Zeynel Hân gâlibâ Şâh Hind'den gelen bir büyük fil ile Şehrizol³¹² tarafından ubûr etdüğü paşa-yı mezbûr³¹³ mesmû'ı olmağın³¹⁴ ağalarından Delidünya ve Serhoş

²⁹⁸ enginde E: iken de B

²⁹⁹ darb-ı dest ile feth E: dest-i darbla feth B

³⁰⁰ yüzer E: yüz B

³⁰¹ kal'alarına E: kal'alarının B

³⁰² cebe...sâ'îr E: -B

³⁰³ salınup E: varıldı B

³⁰⁴ olunup E: olundu B

³⁰⁵ bu B: -E

³⁰⁶ dâ'imâ E: hemîşe B

³⁰⁷ düşmanları E: düşmanların B

³⁰⁸ Ve E: -B

³⁰⁹ buyurup E: buyurulup B

³¹⁰ muhâfazasına E: muhâfazasıyla B

³¹¹ mahall-i me'mûra E: Musul'a B

³¹² Şehrizol E: Şehrizor B

³¹³ mezbûr E: mezbûrun B

³¹⁴ olmağın E: olmağla B

Hasan nâm ağalarıyla bir mikdâr asker gönderüp Zeynel Hâmı bozdular. Ve ol fili alup Âsitâne-i sa‘âdete gönderdiler. Bu haber Şâha [62b] vâsıl olıcak mukaddem hân³¹⁵ Delür Hüseyin Han ve Siyâvuş Hân ve Zâlim Ali nâm gülâbî altmış bin asker-i surhser ile Ahmed Paşa üzerine havâle eyledi. Mâh-ı rebî‘ülahırın yedinci günü³¹⁶ kal‘a-ı Mihribân önünde mukâbele ve³¹⁷ ahşâmdan muhârebe³¹⁸ vâki olup irtesi tekrâr âteş-i harb u kıtâl işti‘âl buldu. Dahve-i küberâda Ahmed Paşa mecrûh olup Kızılbâş leşkerine göre asker-i İslâm az olmağın bi’z-zarûre inhizâma yüz tutdular³¹⁹. Paşa-yı mezbûr bu hâli göricek³²⁰ boynunda mızrak zahmı olup hastalıktan kemâl mertebe za‘fı dahi var iken sell-i şemşir idüp kendüyi düşman askerine urdu³²¹ ve birkâç Kızılbâşı hâk ve³²² helâke düşürdükden³²³ sonra³²⁴ gazâ yolunda cân-bâş terk idüp sa‘âdet-i şehâdete nâ‘il ve civâr rahmete vâsıl³²⁵ oldu. Bu haber Arzırım’da serdâra vâsıl olıcak eyâlet-i Şâm’ı kethüdâsı Derviş Mehemmed Ağa’ya virüp güzide asker ile mu‘accelen³²⁶ Musul muhâfazasına gönderdi³²⁷. Ve kendü dahi çok eğlenmeyüp der-akab³²⁸ Diyârbekir’e teveccüh eyledi,[63a] fi cemâzıyelûlâ. Revân imdâdına irişmediğinde³²⁹ serdâra taksîr isnâd olunup ba‘zı husûsdan dahi sa‘âdetlü pâdişâh hazretleri bî-huzûr olmağın³³⁰ mâh-ı ramazânü’l-mübârekin on birinci günü Bayrâm Paşa vezîria‘zâm olup sefer-i humâyûn mühimmâtını tedârük için serdârlık ünvanıyla Anadolu’ya geçmek fermân buyuruldu. Yevm-i mübârek-i arefede kâ‘immakâmlık hizmet-i şerîfesi dahi Kapudân Paşa hazretlerine zamîme olup iyid el öpmesinde vezîria‘zâmdan sonra dâmen-bûs-ı sultânî birle³³¹ müşerref oldular³³².

³¹⁵ hân E: -B

³¹⁶ gülâbî...günü E: -B

³¹⁷ mukâbele ve B: -E

³¹⁸ muhârebe E: mukâtele B

³¹⁹ inhizâma yüz tutdular E: inhizâm tarafına yüz tutuldu B

³²⁰ göricek E: görüp B

³²¹ urdu E: urdi B

³²² ve B: -E

³²³ düşürdükden E: düşürüp B

³²⁴ sonra E: ba‘dehu B

³²⁵ ve...vâsıl B: -E

³²⁶ virüp...mu‘accelen E: tevcîh idüp alâ cenâhi’l-isti‘câl

³²⁷ gönderdi E: irsâl eyledi B

³²⁸ der-akab B: -E

³²⁹ irişmediğinde E: irişmediğinden B

³³⁰ ba‘zı...olmağın E: ....şehriyârîde Enderun iken bundan bâ‘idi mukaddemâ Murtaza Paşa’yı li-garaz Revân muhâfazasına ta‘yîn ettirmek tedbîrinin fesâdı zuhûr etmeğın B

³³¹ birle E: ile B

³³² oldular E: oldu B

Allah subhanehû ve te'âlâ hazretleri müteyemmen idüp dîn ü devlete lâyük a'mâl-i hayra muvaffak eyleye³³³. Eđerçi henüz dahi şiddet-i şitâ geçmeyüp sefer zemânı olmâmış idi³³⁴. Lakin sa'âdetlü pâdişâh hazretleri³³⁵ Şâh-ı gümrâhdan ahz-ı intikâma kemâl-i takayyüd ve ihtimâmları olmağın fermân-ı humâyûn üzere mâh-ı şevvâlin sekizinci günü vezîria'zâm alay ile³³⁶ Üsküdâr'a geçüp yirmi üçüncü günü Haleb cânibine azîmet eyledi. Ma'zül serdâr [63b]der-i devlet medâra gelicek zâhir hıdemât-ı saltanat da taksîr mukâbelesinde ammâ fî'l-hakîka Anadolu'da câbecâ beyhûde on beş den ziyâde hânlar yapırmak takrîbi ile kazandığı³³⁷ vebâl-i azîm cezasıçün³³⁸ min-cânib-i Allah has bağçe de habs belâsına mübtelâ olup üç aya karîb Sırça sarây can korkusuyla başına zindân oldu. Hâsı hâseki sultânın paşmâklığı olup voyvodası kendü hevâsına mütâba'at etmediğičün nâ'ibden şekâyet-nâme gönderüp³³⁹ hükm-i humâyûn mûcibince nâ'ib-i fakîr³⁴⁰ Menemen'de salb olundu, fî zîlka'de. Sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin³⁴¹ çerâğları olup bî-hadd ihsânlarına mazhar olan inâyet Girây Han Revân seferine me'mûr iken ba'zı â'zâr-ı fâside ile imtisâl-ifermâna isti'câl itmediğinden mâ'adâ birâderi Kağılga Hüsâm Girây tahriki ile dergâh-ı âlî kullarından olup Merhûm Sultan Osman'dan berü Akkirmân sahrâlarına tavattun iden Kantemür mirzâ üzerine [64a] ale'l-gafle asker çeküp cümle mâmelekini yağmâ eyledi. Kantemür sebük-bâr Asitâne-i aliyye cânibine karar idüp biraderleri Selmân³⁴² Mirzâ ve Orak Mirzâ nâçâr sûreta hâna tâbi oldular. Bu esnâda hânlık âhere virildi deyü Tatar içinde haber³⁴³ şâyî olup hân bir mikdâr asker ile sâhil-i deryâ muhafazasına gitdi. Ve câ'iz ki yenihân karadan gele deyü Kağılga Hüsâm Girây ve Nureddin Sa'âdet Girây'ı Özi ve Ur nehirleri meyânın da karâr ile me'mûr eyledi. Selmân ve Orak ise dâ'ima³⁴⁴ fırsat gözedirler idi. Bir gice mest-i

³³³ Allah...eyleye E: -B

³³⁴ geçmeyüp...idi E: eyyâmı idi B

³³⁵ hazretleri B: -E

³³⁶ alay ile E : -B

³³⁷ kazandığı E: iktisâb etdiğı B

³³⁸ cezâsıçün E: cezâsı için B

³³⁹ voyvodası...gönderüp E: Bayi voyvoda nâmına olan zâlimin mezâlimine müsâ'de etmediğı için sultân kethüdâsı Kara Abdi Efendi'ye şikâyetnâme gönderüp B

³⁴⁰ nâ'ib-i fakîr B: -E

³⁴¹ hazretlerinin B: -E

³⁴² Selmân E: Süleymân B

³⁴³ haber E : -B

³⁴⁴ dâ'ima E: her-bâr B

şerâb³⁴⁵ ve âlûde-i haâb iken şebihûn idüp Kağılga'yı ve Nureddin'i alef-i şemşir-i hûnbâra ve yanlarında olan Tatar askerinin târûmâr eyleyüp temâm meretebe intikâm aldılar, fî zîlhicce. Akkirmân taraflarında zuhûr iden fitne³⁴⁶ sem'i humâyûna vâsıl olıcak Vezîr Ken'ân Paşa serdârlık ile Özi cânibine irsâl buyurulmuş idi. Kağılga ve Nureddin katl olunduktan sonra [64b] vezîria'zam-ı sâbık Mehemed Paşa'ya Özi eyâleti tevcîh buyurulup Ken'ân Paşa avd ile me'mûr oldu, fî şehr-i muharremü'l-haram li-seneti³⁴⁷ seb'a ve erba'în ve elf. İnâyet Girây ikdâm itdüği küstâhlık mukâbelesinde azl olunup³⁴⁸ Selâmet Girây oğlu Bahâdır Girây iklim-i Kırım'a hân oldu. Cezîre-i Kıbrıs Paşası olan Eski Yusuf re'âyâya etdüğü zulm ü ta'addîden nâşî şehr-i Lefkoşa'da dükkânlar kapanup halk ayağa kalkmış iken a'yân-ı vilâyet sa'y ü ikdâm ile fitne³⁴⁹ basılmış idi. Bu haber vâsıl-ı³⁵⁰ sem'i humâyûn olıcak³⁵¹ mezbûr paşa³⁵² ve Lefkoşa kâdısı Acemzâde Mustafa Efendi deryâdan getürdülüp kapucular odasında habs oldular. Ve³⁵³ vaka'nın aslını ve sebebini teftîş için kozbekçisi irsâl olundu. Silahdâr Paşa ve Ruznâmecî paşa-yı mezbûrun tarafında olmak ile³⁵⁴ a'yân-ı vilâyet cümle suçü kâdî-i fakîre tahmîl itmeğin Eski Yusuf Kefe beylerbeyisi olup bî-çâre kâdî katl olundu. Kantemür'e Karahisâr sancâğı virilüp [65a] gitmek tedârükünde iken vücudunun âleme lüzûmu olmamağın Üsküdâr bağçesine getürdülüp adem diyârına gönderildi, fî şehr-i safer. Hüsâm Girây işâret olunduğu üzere îkâz-ı fitne ve fesâda ikdam³⁵⁵ etdükde kendülere i'anet ve imdâd³⁵⁶ için Azak kal'ası etrâfında olan³⁵⁷ olan Nogay Tatardan da'vet idüp yerlerinden kaldırmış³⁵⁸ idi. Bu haber Masko Krâlına vâsıl olıcak Kazak eşkıyâsına imdâd idüp hayli müddet muhâsaradan sonra Azak kal'ası Kazak eline düştü³⁵⁹. El-hükmülillâhi te'âlâ İnâyet Girây ma'zûlen der-gâh-ı sa'âdete gelüp sebeb olduğu fitneler mukâbelesinde

³⁴⁵ şerâb E: harâb B

³⁴⁶ fitne E : şerr ü şûr B

³⁴⁷ li-seneti E: sene B

³⁴⁸ olunup E : olup B

³⁴⁹ fitne E: gubâr-ı fitne B

³⁵⁰ vâsıl E: kar' B

³⁵¹ humâyûn olıcak E: sultânî idicek B

³⁵² mezbûr Paşa E: paşa-yı mezbûr B

³⁵³ deryâdan...ve E: der devlet-i medâra ihzâr olunup B

³⁵⁴ olmak ile E: olmağla B

³⁵⁵ ikdam B: in'am E

³⁵⁶ kendülere...imdâd E: Teksîr-i sevâd için B

³⁵⁷ olan E: darb-ı hıyam ârâm iden B

³⁵⁸ kaldırmış E : hâli kalmış B

³⁵⁹ eline düştü E : istilâsına giriftâr oldu ve mâl esîr متسير oldu B

bostancıbaşı hasbine virilüp ol gice şerbet-i fenâ nûş eyledi. Şâh Gümrâh ikdâm etdüğü nedâmetin çekeceği ma'lûmı olup sa'âdetlü pâdişâh hazretlerinin âteş-i gazâbların bir mikdâr söyündürmek recâsına bî-hadd hedâyâ ve ubûdiyyet-nâme ile Halife Maksûd hânı ilçi göndermiş idi. Der-i devlete vâsıl oldukda³⁶⁰ sefer-i Bağdâd emr-i mukarrer olmağın nâmenin cevâbı [65b] Bağdâd'da virilmek üzere te'hîr olunup³⁶¹ evvel bahâr olunca altı yedi ay kadar zemân cümle mühimmâtı taraf-ı mîrîden görülüp Davut Paşa sarâyında habs gibi oturdu³⁶², fî şehri³⁶³ rebûlevvel. Be hükm-i takdîr-i rabbânî³⁶⁴ şehzâde Sultân Kâsım'ın müddet-i ömrü temâm olmağın ihtimâl zuhûr-ı fitne bâbını sed mülâhazasıyla şem-i hayâtı söyündürüp cedd-i emcedleri Sultân Ahmed Han türbesinde defn olundu³⁶⁵, fî yevmissânî min-şevvâl. Sekbân bâşı Küçük Hasan Ağa yeniçeri ağası olup sefer-i humâyûn için bostancı ve kul oğlundan beşbin kadar dilâver kapuya çıktı³⁶⁶. Muslihüddin Ağa tekrâr sekbân bâşı olup İstanbul'da muhâfaza hizmetiyle me'mûr oldu. Abâza şeyhi nâmıyla şöhret şî'âr³⁶⁷ bulan Kayseriyeli Emir Efendi dahi sâhâ-i dünyâdan sarây-ı ukbâya gönderilüp Üsküdâr'da Mihr ü mâh Sultân medresesi önünde mu'tekîf-i künc-i mezâr oldu.

³⁶⁰ der-gâh-ı ... oldukda E: İstanbul'a vusûl bulıcak ^{اوجرا} سوصبغی için bostancıbaşı hasbine virilüp ol gice şebistân-ı ademe vaz'ı kadem eyledi. Şâh-ı gümrâh ikdâm etdüğü kâr-ı âkıbet mezmûmun nedâmetin müşâhede ideceği ma'lûmı olup sa'âdetlü pâdişâh-ı felek-câh hazretlerinin âteş-i gazâbların bir mikdâr itfa eylemek recâsına bi-hadd hedâyâ ve ubûdiyyet ile Halife Maksûd Hânı irsâl etmiş idi. Hâk-i der-gâh-ı mecd-i ikbâle ruymâl etdikde B

³⁶¹ olunup E: olundu ve B

³⁶² sarâyında ...oturdu E: sarâyı ânâ habs oldu B

³⁶³ fî şehri E: fî sene B

³⁶⁴ rabbânî B: -E

³⁶⁵ sedd....olundu E: sedd için bu mülâhaza ile kasr-ı vücûdî hedm idüp cedd-i emcedi Sultân Hân türbesinde ta'yîn-i mekân oldu B

³⁶⁶ ve k ul...çıkıldı E: ve kul oğlu zümresinden beş bin kadar dilâver be-dergâh oldu B

³⁶⁷ şî'âr B: -E

Bâb-ı râb'î³⁶⁸: Sultân âlî himmet hazretleri devlet ü haşmet ile sefer-i nusret-esere azîmet buyurup dârü'l-hilâfe [66a] Bağdâd'ı kızılbaş-ı bed-ma'âş elinden tahlîs buyurdıkları beyânındadır³⁶⁹.

Firdevs-mekân Sultân Süleymân Hân ahd-ı saltanat-ı fâhireleri³⁷⁰ evâsıtından berü yüz seneye karîb memâlik-i mahrûsa-i islamiyyeden olmuş iken bin otuz iki senesinde Kızılbaş-ı bed-ma'âş pençesine giriftâr olan³⁷¹ Bağdâd-ı behîşt-âbâdı tekrâr dâr-ı İslâm idüp Şâh-ı Gümrâh'dan Revân intikâmı alınmak³⁷² karâr-dâde-i hâtır-ı âgâhları olmağın vükelâ-yı devlet-i rûz-efzûn sefer-i humâyûn mühimmâtını³⁷³ tekâmîl etdiğinden³⁷⁴ sonra sene seb'a ve erba'in ve elf mâh-ı şevvâlinin on beşinci günü otâk-ı gerdûn-nitâk Üsküdâr sahrâsında kurulup şehir-i zîlka'desinin³⁷⁵ yirmi üçüncü günü ki şark-ı şemsi idi. Pâdişâh-ı encüm-sipâh hazretleri mütevekkilen alellahi te'âlâ cânib-i Üsküdâr'a teşrîf³⁷⁶ buyurup otâk-ı hüsvânî vücûd-ı şerîf-i sultânî ile müşerref oldu. Kâîmmakâm kapudân Mustafa Paşa³⁷⁷ hazretleri rikâb-ı humâyûn ile me'mûr olup [66b] Budun'da olan vezîr Musa Paşa İstanbul muhâfazasına ta'yîn buyuruldu. Sefer-i Revân'da Şeyhülislâm Yahya Efendi hazretkerinin yümn-i refâkatleri müşâhede olunup du'a-yı hayrlarını müntic-i husûl-ı feth ve zafer olmağın be sefer-i huçeste-eserde dahi refîk ü tarîk olmaları³⁷⁸ bâbında fermân-ı lâzımü'l-iz'ân şeref-sudûr bulup imtisâl-i hükm-i ulü'l-emre isti'câl buyurdular. Çünkü garazları mücerred neyl-i sevâb-ı cihâd idi. Gerek Revân ve gerek Bağdâd seferinde zihâb ü îyâbda at ile hareket olunup bî avnihî te'âlâ bir kere taht-ı Revân'a binmeğe muhtâc olmadılar. Özi'den vezîriâ'zam-ı sâbık Mehmed Paşa Budun'a ve Rumili beylerbeyisi Nasuh Paşa-zâde Hüseyin Paşa Özi'ye nakl olunup Rumili'ye Arslan Paşaoğlu Ali Paşa oldu. Yirmi dokuz gün sahrâ-yı Üsküdâr'a karâr buyurulduktan sonra mâh-ı zîlhiccenin yirmi üçüncü günü izz ü ikbâl ile irtihâl

³⁶⁸ Bâb-ı râb'î B: -E

³⁶⁹ buyurdıkları beyânındadır B: buyurdıklarıdır E

³⁷⁰ saltanat-ı fâhireleri B: saltanatı E

³⁷¹ olan E: olunan B

³⁷² intikâmı alınmak E: intikâmını almak B

³⁷³ mühimmâtını E: mühimmâtı B

³⁷⁴ etdiğinden E: etdikden B

³⁷⁵ zîlka'desinin E: zîlka'de B

³⁷⁶ teşrîf E: güzâr B

³⁷⁷ ile... Paşa E: gayret çadır zer-nigâr-ı âsumân oldu. Kâîmmakâm Kapudan Paşa

³⁷⁸ olmaları B: -E

olunup beşinci menzil İznikmid [67a] sahrâsı oldu³⁷⁹. Umumen ma'zûl kâdı'askerler ve mevâlî ve müderrisîn İznikmid'den Sultân-ı gâzi hazretleri teşyî idüp yevm-i vusûlde dâmen-bûs-ı şehir-yâri ile müşerref olup du'â-i devletlerine meşgûl olmak üzere İstanbul'a avd etdiler. Menzil-i mezbûrda Edirne kazâsı tâliblerine imtihân fermân olunup ba'zı mukarrebîn tarafında bulunmağın Edhem-zâde Mustafa Efendi nâ'il-i murâd oldu. Anadolu kâdı'askeri Mu'îd Ahmed Efendi mukarrebân-ı hazretten ba'zılarının nâ-ma'kûl³⁸⁰ teklîfine müsâ'ade itmemeğın hilâf-ı vâki isnâd ve taraf-ı saltanata gamz u ifsâd ile ma'zûl olup İstanbul kazâsından üçüncü halefimiz³⁸¹ olan İsâ-yı ecnebiye hemşehrisi Rûznâmecî İbrâhim Efendi himmeti ile kâdı'askerlik müjdesi gidüp yerine Edirne'den ma'zûl Kâsım Efendi oldu. Fî'l-yevmirrabi min şehir-i muharremü'l-harâm li seneti³⁸² semân ve erba'în ve elf. İznik'de [67b] Mısır kâdısı Çelebi³⁸³ Ahmed Efendi'nin³⁸⁴ fevti haberi³⁸⁵ tahkîk olunmağın Şâm kâdısı Şa'bân Efendi Mısır'a nakl olunup Haleb'den ma'zûl Azîz-zâde Behâyi Çelebi³⁸⁶ Şâm'a nakl oldu³⁸⁷. Bozavik nâm menzilde Anadolu kâdı'askeri olan İsâi Boşnâk vâsıl-ı ordu-yı humâyûn olup asker içinde hayli sakal gösterdi. İnönü nâm makâmda vezîriâ'zam Bayram Paşa rikâb-ı sultâniye³⁸⁸ yüz sürüp mahzar-ı iltifât-ı hüsrevânî oldu. Hüsrev Paşa hânında³⁸⁹ nüzûl olundukda Silahdar Paşa Kethüdâsı Çiftelerli Osmân Ağa³⁹⁰ sa'âdetlü pâdişâh-ı islâma ve vüzerâ-yı izâma azim ziyâfet tertîb eyledi³⁹¹. Mihâlic nâ'ibinden şikâyet olunup arpalık sâhibi olan Emîr hakîm bâşı def'ine kâdir olmamağın ihzârına âdem ta'yîn olunup Bolâvdin menziline tîğ-i sîyâset ile helâk olundu. Menzil-i mezbûrda Anadolu Beylerbeyisi Vardar Ali Paşa umûmen eyâlet-i asker ile sa'âdetlü³⁹² pâdişâh-ı [68a] islâmı selamlayup mu'ayyen mekânına nüzûl eyledi. İlgun'da

³⁷⁹ oldu E: olup B

³⁸⁰ ba'zılarının nâ-ma'kûl E: ba'zıların ma'kûl B

³⁸¹ halefimiz E: halefim B

³⁸² li-seneti E: li-sene B

³⁸³ Çelebi E: -B

³⁸⁴ Efendi'nin E: Efendi B

³⁸⁵ haberi B: -E

³⁸⁶ Çelebi E: Efendi B

³⁸⁷ nakl oldu B: oldu E

³⁸⁸ sultâniye E: humâyûna B

³⁸⁹ hânında E: hânına B

³⁹⁰ Silahdar... Ağa B: Çiftelerli Osmân Kethüdâ E

³⁹¹ eyledi E: idüp B

³⁹² sa'âdetlü E: -B

Karamân beylerbeyisi ...³⁹³ Paşa eyâleti askeriyle ordu-yı humâyûna vâsıl olup emin dirin üzere Anadolu Beylerbeyisi tarafına nüzûl eyledi³⁹⁴. Havuzbâşı nâm menzilde vezîriâ'zam Bayram Paşa mahsûs adamlar ile pâdişâh hazretlerine alây gösterüp hayli vicâhet arz eyledi. Mâh-ı saferin dördüncü günü Konya sahrâsına nüzûl olduğu sâ'at Bolu Bey'i Abdi Paşa³⁹⁵ Beyşehir Bey'i Şemsi Paşa-zâde re'âyâ zulm ü ta'addileri sebebiyle katl olunup sâ'ir zalemeye ibret olmal için cesedleri³⁹⁶ birkaç gün meydân-ı siyâsetde yatdı³⁹⁷. Bir iki günden sonra Molla Hünkâr Âstânesi'nde evlâddan seccâde-nişîn olan Bekir Çelebi'den şikâyet olunmağın³⁹⁸ İstanbul'a nefy olunup yine evlâddan Ârif Çelebi anın yerine nasb olundu. Bekir Çelebi İstanbul'a vâsıl olduktan sonra çok geçmeyüp fevt oldu³⁹⁹. Menzil-i mezbûrda Rumili Beylerbeyisi Arslan Paşaoğlu Rumili askeriyle [68b] ordu-yı humâyûn'a vâsıl olup azîm alây gösterüp⁴⁰⁰ hem ol menzilde Vardar Ali Paşa Bolu'ya nakl olunup⁴⁰¹ yerine Hüseyin Paşa oldu. Eskişehir kurbünde Sakariyye Şeyhi dimekle meşhûr olup vesvese-i şeytâniyye ile mehdîlik da'vâsına ikdâm iden şahısdan fitmesini def için mukaddemâ Tırhala sancağı beyi olan⁴⁰² Hasan Paşa⁴⁰³ irsâl olunup bi-emrillâhi te'âlâ esnâ-i cenkde mezbûr Hasan Bey şehid olup İlgun nâm menzilde⁴⁰⁴ tekrâr vüzerâ tevâbi'inden birkaç yeni⁴⁰⁵ güzîde asker ile Silahdâr Paşa kethüdâsı⁴⁰⁶ Çiftelerli Osmân Ağa irsâl olunmuş idi. İki tâ'ife meyânında âteş-i harab u kıtâl işti'âl⁴⁰⁷ idüp niçeler diyâr-ı ademe azîmet etdikden sonra sebep-i fitne olan şahıs giriftâr oldu⁴⁰⁸. Kayd-ı bend ile Konya'dan Sultân-ı Ercümen⁴⁰⁹ dergâhına ihzâr olunup sâ'irlere mûcib-i ibret olmak için siyâset olundu. Sekiz gün ikâmetden sonra

³⁹³ Nüşhalarda boşluk

³⁹⁴ olup... eyledi B: oldu E

³⁹⁵ Paşa E: Ağa B

³⁹⁶ cesedleri E: cesedlerin B

³⁹⁷ yatdı E: galtân oldu B

³⁹⁸ Çelebi'den şikâyet olunmağın B: Çelebi E

³⁹⁹ çok... oldu E: az müddetde çerâğ-ı hayatı mürde olup Yenikapu Mevlevi-hânesinde kûşe-nişîn oldu.B

⁴⁰⁰ gösterüp E: gösterdi B

⁴⁰¹ olunup E: -B

⁴⁰² olan E: -B

⁴⁰³ Paşa E: Bey B

⁴⁰⁴ olup... menzilde E: olmağın İlgun'dan B

⁴⁰⁵ yeni B:-E

⁴⁰⁶ Silahdâr Paşa kethüdâsı E: -B

⁴⁰⁷ işti'âl B: iştigâl E

⁴⁰⁸ oldu E: olup B

⁴⁰⁹ Sultân-ı Ercümen E: Sultân-ı Gâzî B

Konya'dan [69a] hareket olunup Ulukışla'ya nüzûl olunduktan sonra yollar tenk olmak ile⁴¹⁰ Adana'ya dek cümle asker ilerü gitmek için fermân-ı âlî sâdır oldu. Çakıd Hânı kurbünde nüzûl olunduktan⁴¹¹ Trablus'dan ma'zûl Bulgar Ahmed Paşa şemşir-i kahr-ı sultâni ile maktûl oldu. Menzil-i mezbûrda Bayrâm Paşa bir âlî hân bina itmiş idi. Anda sa'âdetlü⁴¹² pâdişâhı ziyâfet idüp hânı⁴¹³ bağışladı. Ertesi Küçük Çakıd'da Adana Beylerbeyisi Mahmûd Paşa ma'zûl olup yerine hân-ı mezbûr üzerinde⁴¹⁴ mu'temed olan Sevindük Paşa kethüdâsı Mahmûd Ağa oldu. Bayas menziline Mısır'dan iki kâdırga gelüp sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine dokuz at ve niçe tuhaf ve vüzerâya ve mukarrebine vâfir hedâyâ getürdü. Antakya'ya nüzûl olunduğu gün köprü tahliye olunmadığı için⁴¹⁵ sa'âdetlü pâdişâh hazretleri gazaba gelüp Asi suyunun ayakdan geçtiler. Otâk-ı humâyûn'a nüzûl buyurulduktan sonra⁴¹⁶ [69b] isnâd-ı taksîr ile Çavuşbaşî Durak Ağa bir mikdâr iltifât-ı sultâniyeye mahzar olmuş⁴¹⁷, günâhlarına kefâret ola. Şehr-i rebûlevvelin on birinci günü sahrâ-yı Haleb-i Şehba'da nüzûl buyurulup on altı gün ikâmet müddetinden⁴¹⁸ vezîr Ken'ân Paşa Arzırum muhâfızı oldu⁴¹⁹. Ve Mu'id Ahmed Efendi'ye ber-vech-i arpalık Belgrad kazâsı ve Hekîm başıya Galata kazâsı tevcîh olunup Has odada Sâdık Ağa çaşingir başılık ile çıkdı. Ve liva'i Karahisâr mütesellimi Sarâc-zâde nâm şâkî dahi katl olundu ve⁴²⁰ Mısır askeri ordu-yı humâyûna vâsıl oldu. Mezâr nâm menzilde Ohri Bey'i olan Deli Pîrî katl olunup Nizib menziline Emir⁴²¹ Hekîm başı on dirhem afyon yiyüp ol neş'e ile âlem-i ademe teveccüh eyledi⁴²², fi'l-yevmissâni min şehr-i rebû'l-ahir. Menzil-i mezbûrda Çûl hâkimi Eburîş oğlu pâye-i serîr-i saltanata rûy-mâl idüp mahzar-ı envâ-ı iltifât-ı Sultânî oldu. Birecik nâm makâmda beş gün ikâmet müddetinde Eyyüb kazâsına [70a] mutasarrıf olan Zeynelabidin Efendi hekîm

⁴¹⁰ olunduktan... ile E: oldukda yolları tenk olmağla B

⁴¹¹ olunduktan E: oldukda B

⁴¹² sa'âdetlü E: -B

⁴¹³ hânı E: -B

⁴¹⁴ üzerinde E: üzerine B

⁴¹⁵ için B: -E

⁴¹⁶ sonra E: -B

⁴¹⁷ sultâniyeye.... olmuş E: sultâniye mahzar oldu B

⁴¹⁸ ikâmet müddetinden E: ikâmetden B

⁴¹⁹ oldu E: olup B

⁴²⁰ olundu ve E: olunup B

⁴²¹ Emir E: -B

⁴²² yiyüp... eyledi E: isti'mâl itmeğın ol neş'e ile âlem-i ademe müteveccih oldu B

başı olup Eyyüb kazâsı⁴²³ Bursa'dan ma'zûl Çavuş-zâde İbrâhim Efendi'ye ve Galata kazâsı Haleb'den ma'zûl Kebîrî Mehemed Efendi'ye oldu. Mervîdir ki nehr-i Fırat'dan sa'âdetlü⁴²⁴ Pâdişâh-i İslâm hazretleri güzâr buyurdularında⁴²⁵ müftî'l-enâm Yahya Efendi Hazretleri kendüler⁴²⁶ süvâr oldukları kayığa alup pâdişâh-ı kadr-şinâs hazretleri şeyhülislâm hazretlerine ikrâm-ı tâm buyurdular⁴²⁷. Üçpınar menziline duhân içmek töhmetiyle ahz olunan ondan ziyâde âdem şemşir-i siyâsetle katl olundu. Menzil-i mezbûrda Sivas Beylerbeyisi Hazine-dâr İbrahim Paşa eyâleti askeriyle alay gösterüp Bozavik Bey'i Şemsi Paşa-zâde dahi alay ile ordu-yı humâyûna mülhak oldu. Ruhâ menziline Şâm Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa rikâb-ı sultân-i Cem-cenâba yüzürüp azîm alây gösterdi. Ol menzilde dahi şûrb-i duhân iden beş nefer kimesne⁴²⁸ hak-ı helâke [70b] üftâde oldu. Cüllâb nâm makâmda Vezîria'zam Bayrâm Paşa adem diyârına azîmet idüp cesedi Astâne-i sa'âdete⁴²⁹ binâ etdüğü türbeye nakl olundu. Cümle vüzerâ ve ümerâ ve sunuf-ı asker Kapudan Mustafa Paşa hazretleri⁴³⁰ vezîr⁴³¹ olmaların mukarrer bilüp tehyeye muntazırlar iken ol vezîr-i Âsaf nazîrin taraf-ı Hak'da olup bâtil işlere müsâ'ade itmedüğü cihetden mukarrebînin nâfizü'l-kelime olan⁴³² ba'zı mukaddemât-ı gayr-ı ma'ksaf nazîrin taraf-ı Hak'da olup bâtil işlere müsâ'ade itmedüğü cihetden mukarrebînin nâfizü'l-kelime olan ba'zı mukaddemât-ı gayr-ı ma'küle ile tab'ı şerîf-i sultânîye tahvîl idüp menzil-i sâinde mühr-i humâyûn Kapucılar Kethüdâsı Hüseyin Ağa ile Musul muhâfazasında olan Diyârbekir vâlisi Mustafa Paşa-zâde Tayyâr Mehemed Paşa'ya irsâl olundu. Acıgör⁴³³ nâm menzilde Arzırum'dan ma'zûl Gürcü Mehemed Paşa'dan beş dil ve beş yüz kadar baş⁴³⁴ geldi. Menzil-i mezbûrda şûrb-i duhân ikdâm iden Aşağı bölük veznedârına siyâset

⁴²³ kazâsı E: kazâsını B

⁴²⁴ sa'âdetlü E: -B

⁴²⁵ buyurdularında E: buyurdıkları zemânda b

⁴²⁶ kendüler E: kendü B

⁴²⁷ hazretlerine... buyurdular E: cenâblarına ikrâm idüp B

⁴²⁸ nefer kimesne B: kimse E

⁴²⁹ Astâne-i sa'âdete E: İstanbul'da B

⁴³⁰ hazretleri E: -B

⁴³¹ vezîr E: vezîr-i â'zam B

⁴³² olan E: olanlar B

⁴³³ Acıgör E: Acıgöz B

⁴³⁴ Baş E: kelle B

olundu⁴³⁵. Karacadağ menziline dahi duhan içen iki kimsenin karınları yarıldı. Mâh-ı mezbûrun [71a] yirmi üçüncü günü sahrâ-yı Âmid'e nüzûl olunup iki gün sonra vezîriâ'zam ordu-yı humâyûna vusûl buldu. Ol gün ikâmet müddetinde Derviş Mehemed Paşa Diyârbekir'e nakl olunup Silahdâr Paşa Şâm'a ve İç doğancıbaşı Abdurrahman Paşa Kıbrıs'a oldu. Van Beylerbeyisi Süleyman Paşa'dan iki dil ve on baş gelüp Paşa-yı mezbûr mahzar-ı tahsîn ve sâbâş oldu. Diyârbekir Kādısı fevt olmağın müderrisinden Burusevî Hâbil-zâde Efendi Diyârbekir'e kâdı olup emri irsâl olundu. Şeyhzoli menziline bir şakî velî-i nî'metine duhan içen deyü ifsâd idüp hilâf-ı vâki idüğü zâhir olmağın siyâset olundu, fî cumâziyelûlâ. Âyân-ı zu'amadan Fettâh Ağa'ya Nablus eyâleti virilüp ze'âmeti beyliğe yaradı⁴³⁶. Rumili Kâdı'askeri Ebussu'ud-zâde Mehemed Efendi hasta olup Haleb'de kalmış idi. İfâkat bulduktan sonra azîmet idüp Mardin kurbünde Kochisâr nâm⁴³⁷ menziline ordu-yı humâyûnda⁴³⁸ vâsıl oldu. Kemâl-i ulüvvü şânî [71b] sebebiyle ta'rîf ve beyâna ihtiyâcdan müstağni olan Ruznâmecî İbrâhim Efendi Nusaybin kurbünde Cerâhin nâm menzilde halk-ı âlem üzerinden def-i sıklet-i vücûd idüp lakin Münker ve Nekir meleklerine kayd-ı azîm oldu. Cesedi Musul'a îsâl olunup hazret-i Cercis Nebî aleyhi's-selâm mezâr-ı şerîfleri civârına defn olundu⁴³⁹. İrtesi Arpa Emîni⁴⁴⁰ Hüseyin Efendi rûz-nâmecî ve⁴⁴¹ yerine Mukâbelecî Mehemed Efendi olup anın⁴⁴² yerine reîsülküttâb sâbıkâ⁴⁴³ Hasan Efendi oldu. Dillikâr nâm merhalede çöl 'arabı Bağdâd kurbünde giriftâr etdüğü beş kızılbaş dergâh-ı şehriyâriye îsâl idüp mazhar-ı hil'at ve in'âm oldular. Sefîne-i hazret-i Nuh Nebî aleyhi's-selâm karâr-gâhı olan Cûdî dağı kurbünde mukâbele'i Kâbûr nâm merhâle Kefr-i zemân nâm menzil meyânında câri olan Şat suyunu sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ve cümle asker ayakdan geçüp eyeri çalar iken⁴⁴⁴ bi inâyetillâhi te'âlâ zarar isâbet itmedi. [72a] Delfine nâm menzilde Mar'aş beylerbeyisi Bıyıklı Mustafa Paşa fevt olup re'âyâyâ zulmü olmağın Beyşehir

⁴³⁵ olundu E: olunup B

⁴³⁶ Âyân-ı... yaradı E: -B

⁴³⁷ nâm B: -E

⁴³⁸ humâyûnda E: humâyûna B

⁴³⁹ halk-ı... olundu E: med-hûş-ı cur'a-i merg olup cesedi Musul'da Hazret-i Cercis mezâr-ı şerîfleri kurbünde defn olundu B

⁴⁴⁰ Arpa Emîni B: -E

⁴⁴¹ ve E: olup B

⁴⁴² olup anın E: -B

⁴⁴³ sâbıkâ E: sâbık B

⁴⁴⁴ eyeri... iken E: -B

Bey’i Ayazalı Küçük Bey katl olundu. Şehr-i mezbûrun yirmi sekizinci günü azîm alây ile Musul’a vusûl müyesser olup Devşirme nâmıyla Rumili’nin sol kolu re’âyâsı emvâlini garet idüp ol menzilde ordu-yı humâyûna vâsıl olan Turnâcıbaşı Derviş Ağanın⁴⁴⁵ otâk-ı sultânî önünde boynu uruldu. Menzil-i mezbûrda Hind Pâdişâhi Hurrem Şah’dan nâme ve hedâyâ ile ilçî gelüp pâye-i serîr-i a’lâya yüz sürdü. İlçî getürdüğü tuhfede⁴⁴⁶ gergedân postundan bir siper olup Tüfenk finduğu kâr etmez i’tikâdıyla ilçî vâfir⁴⁴⁷ lâf⁴⁴⁸ urmuş idi. Sa’adetlü pâdişâh hazretleri ol siperi karşularına getürüp evvelâ bir hışt zerk idüp taraf-ı âhara güzâr eyledi. Sâniyen zih-i kemân-ı keyâniden bir hadenk⁴⁴⁹ [72b] mücellâ peykâne güşâd virüp ol dahi bî-tereddüd âhar cânibe geçdi⁴⁵⁰. Ba’dehû siper-i mezbûru filoriyle doldurup içliye gönderdiler. Ol siper hâlâ pâdişâh-ı Hind sarâyı kapısı üstünde asılmıştır. Hem ol menzilde umûmen asker-i mansûra biner akçe in’âm buyuruldu. Ba’zı mühimmât-ı umûr müşâvere olunmak için huzûr-ı humâyûnda akd-ı cem’iyyet olunup her taraftan müsâhabet olunarak nevbet bâl yemez toplar husûsuna gelicek⁴⁵¹, vezîr-i â’zam ve sâ’ir erkân-ı devlet, “top çeken camûslar ziyâde kırılup kalanları⁴⁵² dahi zebûn olmak⁴⁵³ ile anları karadan getürmede kemâl mertebe ‘usret olup⁴⁵⁴ Şât ile irsâl olunmak münâsibdir”, deyü ittifâk itmişler iken Kapudân Paşa hazretleri⁴⁵⁵ câ’izki ba’zı mahzûr zuhûruyla toplar⁴⁵⁶ yolda eğlenüp eyyâm-ı muhâsara mümtedd olmak lâzım gele. Beher-hâl bâri bir mikdârı bile götürölmek [73a] ehemdir. Câmûslar kalmadı ise bindiğimiz atları koşalım. Tek⁴⁵⁷ hizmet-i pâdişâhi görölsün deyü ikdâm idüp şeyhü’l-islâm hazretleri dahi bu re’y-i sâ’ibi kabûl ve tahsîn itmeğin emr-i âlî üzere yirmi pâre kal’a-kûb topu intihâb olunup bâkî on dânesi gemiler ile Şat’dan gönderildi. Ve yine kapudân Paşa hazretlerinin re’yi üzere zu’amâ ve erbâb-ı

⁴⁴⁵ Ağanın B: Ağa E

⁴⁴⁶ tuhfede E: tuhfelerde B

⁴⁴⁷ ilçî vâfir E: vâfir ilçî B

⁴⁴⁸ lâf E: lâf-ı güzâf B

⁴⁴⁹ hadenk E: haddinin B

⁴⁵⁰ bî-tereddüd... geçdi E: bî-mürûr cânib-i âhara perrân oldu B

⁴⁵¹ gelicek E: geldi B

⁴⁵² kırılup kalanları E: helâk olup bâkileri B

⁴⁵³ olmak E: olmağla B

⁴⁵⁴ olup E: olunup B

⁴⁵⁵ hazretleri E: -B

⁴⁵⁶ zuhûruyla toplar E: ile B

⁴⁵⁷ Tek E: -B

tımâra⁴⁵⁸ ol toplara kifâyet idecek kadar dâne tevzî olunup Bağdâd'da⁴⁵⁹ anlara mîrîden zahîre virilmek üzere zahîre yükledicekleri bârgîrlerine tahmîl olunduğu hakka ki bu tedbîr-i isâbet-pezîrin hüsnü Bağdâd'a varılıp cem'î mühimmâtıyla yirmi pâre top hâzır bulunup Şat ile irsâl olunan toplar yirmi günden sonra geldikde zuhûr idüp taraf-ı hilâfda olanlar dahi insâf-ı kusûr-ı⁴⁶⁰ fehm ve şu'ûrlarına i'tirâf itmişlerdir. Menzil-i mezbûrda mukaddemâ [73b] mahlûl olan Mar'aş eyâleti Arz-ı Rum'dan ma'zûl Gürcü Mehemed Paşa'ya olup kânûn-ı kadîm-i osmânî⁴⁶¹ üzere Dündârlık hizmetiyle me'mûr oldu. Cem'î mühimât-ı umûr bî-kusûr görüldükden sonra eyyâm-ı ikâmetin⁴⁶² on birinci günü izz ü sa'âdet ile Musul'dan azîmet olunup üçüncü gün Zab suyu dahi ayakdan geçildi⁴⁶³, fî evâsıt-ı cemâziyelahire. Altunköprü'den geçilüp Gökdepe nâm makâma⁴⁶⁴ nüzûl oldukdan⁴⁶⁵ sonra hazînedârbaşı ve hem⁴⁶⁶ kilercibaşı olan Hâfız Mehemed Ağa merhûm olup Ahmed Ağa Hazinedâr başı ve Abdurrahman Ağa Kilercibaşı oldu. İrtesi Hâsbâşı nâm menzilde askerden dil almak için çıkan Kızılbaşlardan biri boğazı alavirüp katl olundu. Dahi irtesi Kerkük menzinde Diyârbekir Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa Çarhacılığa ve Sivâs Beylerbeyisi Hazinedâr İbrahim Paşa Sivâs ve Şâm askeri ile sol kol muhâfazasına [74a] ta'yîn olunup Nogay Paşa-zâde bir menzil ardca gelen bâlyemez toplar üstüne⁴⁶⁷ mübâşir olmak buyuruldu. Makiyan nâm menzilde Arzırum muhâfızı olan vezîr Ken'ân Paşa güzîde asker ile Revân tarafına ılgâr ve hâkimi olan Kelb-i Ali Hân ile eski Revân önünde azîm-i cenk ve peygâr idüp asker-i İslâm muzaffer ve mansûr ve leşker surhser münhezim ve makhûr olduğu haber-i meserret eseri vâsıl oldu. Mâh-ı Recebin ikinci günü Çubuk köprü nâm menzile nüzûl oldukda bir gün oturak olup çit urmak⁴⁶⁸ için bî-nihâye çubuk kesdirilüp boşanan zahîre develerine ve sâ'îr yükü hafif olan seyhâne ve kâtarlara tahmîl

⁴⁵⁸ gemiler... tımâra E: -B

⁴⁵⁹ Bağdâd'da E: Bağdâd'a değin B

⁴⁶⁰ kusûr E: ve kusûr +B

⁴⁶¹ kadîm-i osmânî E: -B

⁴⁶² ikâmetin E:kâsımın B

⁴⁶³ geçildi E: geçülüp ve B

⁴⁶⁴ makâma E: mahale B

⁴⁶⁵ oldukdan E: olundukda B

⁴⁶⁶ hem E:-B

⁴⁶⁷ üstüne E: üzerine B

⁴⁶⁸ urmak E: urulmak B

olundu. Menzil-i mezbûrda Şehrizer gâretine asker⁴⁶⁹ gönderilüp birkaç dil vâfir zahîre getürdiler. İrtesi Diyâle suyu geçilüp Ya'kûbe mukâbelesinde nüzûl olundu. Bade'l-yevm ağırlık girüye kalmak fermân buyuruldu⁴⁷⁰. Mâh-ı mezbûrun yedinci günü [74b] Bâşdolâb nâm menzile konulup irtesi ki şehir-i Rumiyyeden teşrîn-i sâninin ve hem şehir-i mezbûrun sekizi idi. İmâm-ı â'zam hazretleri⁴⁷¹ kurbüne nüzûl olundu⁴⁷². Üsküdâr'dan asâkir-i zafer-i şî'âr ile hareket olunup yevm-i mezbûrda kurb-i İmâm-ı â'zama nâzil olunca yüz doksan yedi gün mürûr idüp yetmiş altısı oturak olup yüz yirmi birinde kat-ı menâzil olunmuşdur. Eyyâm-ı mezbûrede hareket cem'an beş yüz kırk dört sâ'at-ı kâmile oldu. Ve Allahû â'lem çünki suya karîb olmak için mukaddemâ Hâfız Paşa serdar iken Karanlık kapudan ve Hüsrev Paşa İmâm-ı â'zam kapusundan dönüp bir serdâr dahi geldikde yine mezbûr kapulardan döneceklerin â'dâ-yı dîn surhserân-ı bed-âyîn mukarrer bilüp ol tarafları teşyîd ve ihkâm emrinde kemâl mertebe takayyüd ve ihtimâm etdikleri⁴⁷³ ma'lûm-ı humâyûn olmuş idi. Suyu ne denlü ba'îd olup naklinde usret çekilür ise dahi muhtemel olmayan cânibden [75a] dökülmek münâsib olmağın emr-i âlî üzere heman ol gün asker-i İslâma cebe-hânedan kazma ve kürek ve bârut ve fitil tevzî olunup geçidden⁴⁷⁴ iki buçuk sâ'at mürûrundan sonra sahrâ tarafından meterise girilmeğe⁴⁷⁵ mübâşeret olundu. Bu tertîb üzereki Ak kapu'da Vezîriâ'zam Mehemed paşa ve Yeniçeri Ağası Hasan Ağa Rumili Beylerbeyisi Arslan Paşa oğlu Ali Paşa ve onların üst tarafında kapudan paşa ve Sivâs Beylerbeyisi Hazinedâr İbrâhim Paşa ve Köstendil ve Avlonya⁴⁷⁶ sancağı beyleri ve kırk çorbâcı ile Samsoncubâşı Hüseyin Ağa anlardan öte Anadolu'ya mutasarrıf olan vezîr Hüseyin Paşa ve Mısır askeri ve kırk çorbâcı ile zağrıcbâşı Haydar Ağazâde Mehemed Ağa meterise girüp Gürcü Mehemed Paşa ve Nugây Paşaoğlu Arslan Paşa Karanlık kapu cânibinden⁴⁷⁷

⁴⁶⁹ asker E: adem B

⁴⁷⁰ Bade'l-yevm... buyuruldu E: -B

⁴⁷¹ hazretleri B: -E

⁴⁷² kurbüne.. olundu E: kabrine nasb-ı hıyâm-ı izz ü ihtişâm oldu B

⁴⁷³ dönüp... etdikleri E: a'dâ-yı dîn surhserân-ı bed-âyîn bir serdâr geldikde yine mezbûr kapulardan döneceklerin mukarrer bilüp ol tarafları teşyîd ve ihkâm emrinde ziyâde ihtimâm etdikleri B

⁴⁷⁴ geçidden E: giceden B

⁴⁷⁵ girilmeğe E: girmeğe B

⁴⁷⁶ Avlonya E: Valonya B

⁴⁷⁷ cânibinden E: tarafından B

şebîhûn ihtimâlini⁴⁷⁸ sedd için karavul beklemek hizmetine ta'yîn olundular⁴⁷⁹. Ol gice gâyet mehtâb olduğundan mâ'adâ [75b] kal'a-i Bağdâdın der ü dîvarın Kızılbâş meş'aleler ile zeyn idüp asker-i islâmın hareketi görünürken meterislere mübâşeret olunduktan düşmân tarafından atılan top ve tüfenk bi-inâyetillâhi te'âlâ çokluk kâr etmeyüp az kimesne⁴⁸⁰ zahm-dâr oldu. Ve anlar dahi sa'âdetlü pâdişâh hazretleri taraf-ı şerîflerinden⁴⁸¹ merhem-behâ nâmına ihsânlar alup⁴⁸² cerâhatleri fi'l-hâl sıhhat buldu. Sabaha dek meterisler temâm olup asker-i İslâm kal'anın kara cânibini⁴⁸³ iki tarafdân Şat kenârına varınca ihâta etdiler. Ol gice ve irtesi günü vakt-i asra dek azîm ceng olup ber-vech arpalık⁴⁸⁴ Bolu sancâğına mutasarrıf olan Vardar Ali Paşa ve Kanlı Mehmed Paşa yaralandılar⁴⁸⁵. Ba'de'l-asr Kapudân Paşa hazretleri⁴⁸⁶ ikdâmıyla karadan götürülen⁴⁸⁷ toplar vâsıl olup onu vezîri a'zama ve altısı Kapudan Paşaya ve dördü Hüseyin Paşaya virildi. Ve mukaddemâ tedârük olunan çubuklardan⁴⁸⁸ çitler örülüp [76a] ol gice toplar yerlü yerine⁴⁸⁹ vaz olundu⁴⁹⁰. Seherî⁴⁹¹ üç koldan toplara ateş virilecek⁴⁹² âleme zelzele âriz olup⁴⁹³ kal'ada olan Kızılbâşlar kıyâmet kopdu sandılar. Üç günden sonra Van⁴⁹⁴ Beylerbeyisi Süleymân Paşa'dan dört dil ve otuz baş⁴⁹⁵ gelüp getürenler mahzar-ı in'âm oldular⁴⁹⁶. Bu minvâl üzere şen ü rûz harb ü kitâl olunup mâh-ı mezbûrun on sekizinci günü Bağdâd'ın içerüsünü⁴⁹⁷ döğmek için birkaç pâre şâhî darbzen ile Silahdâr Paşa tarafından Kuşlar kal'ası cânibine⁴⁹⁸ geçti İrtesi Ken'ân Paşa tarafından bir hân ve on

⁴⁷⁸ ihtimâlini E: ihtimâli B

⁴⁷⁹ hizmetine... olundular E: fermân olundu B

⁴⁸⁰ kimesne E: adem B

⁴⁸¹ taraf-ı şerîflerinden E: tarafına B

⁴⁸² alup E: olup B

⁴⁸³ cânibini E: cânibi B

⁴⁸⁴ ber-vech arpalık B:-E

⁴⁸⁵ yaralandılar E: zahm-dar oldular B

⁴⁸⁶ hazretleri B: -E

⁴⁸⁷ götürülen E: gelen B

⁴⁸⁸ çubuklardan B: çubukdan E

⁴⁸⁹ yerlü yerine E: yerlerine B

⁴⁹⁰ olundu E: olunup B

⁴⁹¹ Seherî E: sahrâyı B

⁴⁹² toplara... virilecek E: toplar B

⁴⁹³ olup E: oldu B

⁴⁹⁴ Van B: Revân E

⁴⁹⁵ baş E: kelle B

⁴⁹⁶ oldular B: oldu E

⁴⁹⁷ içerüsünü E: içerüsü B

⁴⁹⁸ cânibine E: cânibe B

dört zinde Kızılbaş ve birkaç hurvâr baş ve dört kerre-nây gelüp Bağdâd'da olan surhserler⁴⁹⁹ gamgin ve perişân itmek için kerre-nâyı meterislere gönderüp⁵⁰⁰ âvâz-ı har gibi vâfir feryâd getürdüler. Kızılbaşlar hakikât-ı hâle muttali olunca lâ-ya'kal olup ba'dehu hem cinsleri olan⁵⁰¹ Kilâb için birkaç gün yas ve⁵⁰² matem tutdular. Üç günden sonra fermân-ı sultânî [76b] üzere mukaddemâ müteferrikalar kesdiklerü bin mikdârı Hurma ağacından domuz tamları çatılıp⁵⁰³ üzerine toplar çıkarılıp kal'a yüksekten dahi döğülmeğe başlandı. Sa'âdetlü pâdişah hazretleri ise her gün meterise varup vüzerâ-yı izâma nevâziş-i iltifât ve "göreyim sizi dîn-i mübîn uğruna sa'yde taksîr etmeyesiz" deyü teşcî ve takvîyet buyurmaları ile on on iki günde Vezîriâ'zam Ak kapu kulesinin ve Yeniçeri Ağası Cağâlazâde kulesi⁵⁰⁴ dimekle meşhûr köşe kulleyi ve Kapudân Paşa iki azîm kulleyi zîr ü zeber idüp Hüseyin Paşa dahi iki kulleyi yıkup üç koldan cem sekiz yüz elli sekiz zirâ'yer hâke berâber oldu. Karanlık kapu kurbünde burc-ı Acem nâm kulleye Kızılbaş dört beş top çıkarup meterisinde olan asker-i islâma yanbekiden ziyâde elem virmeğin⁵⁰⁵ ol topları ibtâl⁵⁰⁶ itmek için Diyârbekir Beylerbeyisi Derviş Mehemed paşa [77a] yedi çorbâcı ile mezbûr burca karîb başka meterise girüp askere zarar viren topları ibtâl eyledi. Kapudân Paşa meterisi ziyâde sürülüp sağ ve solunda⁵⁰⁷ olan meterisler girü kalmağın vezîriâ'zam ve Hüseyin Paşa recâsıyla berâber gitmek için birkaç gün tevekkuf itdikleri mukarrerdîr⁵⁰⁸. Her gice meteris değışdirerek tâ handek kenârına varılıp fermân-ı sultânî üzere birkaç def'â yürüyüş olmak murâd olmuş⁵⁰⁹ iken kal'anın iç tarafında handekler ve karşusunda meterisler ve musâlih kavm üzerinde⁵¹⁰

⁴⁹⁹ surhserler E: surhserânı B

⁵⁰⁰ gönderüp E: getürüp B

⁵⁰¹ olunca... olan E: olmadıkları cihetden serâsime ve hayrân olup vak'a ma'lûmları olcak üftâde hilâf-ı adem olan B

⁵⁰² ve B: -E

⁵⁰³ domuz... çatılıp E: terettüp olunan damlar B

⁵⁰⁴ her gün ... kulesi E: ekser eyyâmında meterislere varup ve bir iki vak'a Şeyhülislâm hazretlerin hemrâh idüp vüzerâ'i izâma "göreyin sizi dîn-i mübîn uğruna sa'y de taksîr itmeyesiz" deyü teşyî ve takvît buyurmaları ile on iki günde vezîriâ'zam Ak kapu kal'asını ve Yeniçeri Ağası Cağâlazâde kal'ası B

⁵⁰⁵ virmeğin E: virüp B

⁵⁰⁶ ibtâl B : battal E

⁵⁰⁷ solunda E: solda B

⁵⁰⁸ itdikleri mukarrerdîr E: itmişlerdir B

⁵⁰⁹ olmuş E: olunmuş B

⁵¹⁰ musâlih kavm üzerinde B: -E

donuz tamları vardır deyü hilâf-ı vâki⁵¹¹ şâyî olan akvâl-i kâzibesiyile asker-i islâmî zarar isâbetinden hıfz için ikdâm olunmayup kal‘aya meterisle girilmek re‘yi ma‘kûl görüldü. Mâh-ı mezbûrun yirmi altıncı⁵¹² günü meteris basmak ümidiyle Hüseyin paşa kolundan biraz Kızılbaş çıkup asker-i İslâm hâzır bulunmağın hâ‘ib ü hâsir döndüler. İlerüce gelen bir⁵¹³ Kızılbaş boğazın [77b] gâzîlerimiz eline virüp başı şîran pişezâr pençesinde⁵¹⁴ ayakları başlarında ufansun. Anlarda kaldı ol gün Şâhın Ali Hemdanî nâm bir câsûs ahz olunup kal‘adan hakîkatı üzere haber getürmeğe müte‘ahhid olmağın ıtlâk⁵¹⁵ olundu. Lâkin hâkim-i Bağdâd olan⁵¹⁶ Bektâş Hân hâlden haber-dâr olup mezbûru habs itmepin artık eseri zâhir omadı. İrtesi Musul‘dan gemilere konulan toplar dahi Kansu paşa ile gelüp mahallerine tevzî olundu. Eğer Kapudân paşa ile re‘yi şerîfleri⁵¹⁷ ile toplar mukaddemâ karadan gelmiş olsa bir güne dek cenk el ucuyla tutulup⁵¹⁸ eyyâm-ı muhâsara yirmi gün dahi uzanup feth ü zafer müyesser oldukdan sonra olan yağmurlar⁵¹⁹ muhâsara ve cenk esnâsında olup nâçâr el-iyâzu billâhi te‘âlâ Hâfız Paşa ve Hüsrev Paşa seneleri gib hâ‘ib ve hâsir dönülmek lâzım gelür idi. Hakk subhanehu ve te‘âlâ hazretleri da‘imâ tedbirlerin muvâfık-ı takdîr idüp dîn ü devlete nâfî a‘mâl-i hayra [78a] muvaffak olmadan hâli olmayalar, âmin. Mâh-ı mezbûrun yirmi dokuzuncu günü ulûfesi kat olunan sipahileri hizmet edâsından sonra tashîh olunmak şartıyla toprak sürmeğe koşdular. Mâh-ı şabanü‘l-mu‘azzamın ikinci günü Sivâs Beylerbeyisi Hazînedâr İbrâhim Paşa yaralanup beşinci günü yeniçeri ocağına⁵²⁰ kethüdâ emiri⁵²¹ ağa şehîd olup Trabzon Beylerbeyisi ve Bozok ve Çorum sancâğı beyleri dahi yaralandı⁵²². Handek doldurmak için umûmen asker-i İslâma iki yüz altmış bin⁵²³ kadar torba salınup bi‘t-temâm hazır oldukdan sonra mâh-ı mezbûrun sekizinci günü defter

⁵¹¹ vâki E: -B

⁵¹² altıncı E: -B

⁵¹³ bir B: -E

⁵¹⁴ başı... pençesinde B: başımızda E

⁵¹⁵ ıtlâk E: atak B

⁵¹⁶ olan B: -E

⁵¹⁷ şerîfleri B:-E

⁵¹⁸ bir... tutulup E: -B

⁵¹⁹ yağmurlar E: yağmur B

⁵²⁰ ocağına E: ocağından B

⁵²¹ emiri B: yeri E

⁵²² yaralandı E: zahm-dâr oldular B

⁵²³ bin E: -B

mûcebince meterislere tevzî olundu. Onuncu⁵²⁴ günü Hüsrev Paşa senesinde Hille'de alınan askerden Konyalı bir yiğit Bağdâd kal'asından bir tarîk ile çıkup kızılbaşın kemâl mertebe za'f-ı ahvâlin⁵²⁵ takrîr etdi⁵²⁶. Yedi sekiz gün dahi ceng ü cidâl ve harb ü kîtâl yevmen feyevmen müştedd [78b] olup ol eyyamda Kapudân Paşa hazretleri⁵²⁷ ağalarından Şa'ban Ağa Saksoncu başı ve Hamîd Bey'i Şehsivâr Bey ve⁵²⁸ dahi niçeler yaralanup yeniçeri ocağında⁵²⁹ serden-geçti ağası ve Çirmen sancâğı Alây Bey'i ve ba'zı kimseler⁵³⁰ şehîd oldu. Her vezîr kendü kolundan olan handeki doldurmağa mübâşeret idüp Kapudan Paşa hazretleri⁵³¹ meterisi önünde olan handek⁵³² cümleden mukaddem dolmuş⁵³³ idi. Mâh-ı mezbûrun on yedinci günü ol vezîr-i dilîr inâyet-i hazret-i İlâhîye⁵³⁴ tevekkül ve mu'cizât-ı Nebeviyyeye tevessül idüp guzât-ı İslâm ile selle şemşir-i himmet ve darb-ı top ile yakdıkları kulleler cânibine azîmet itdiler Ve⁵³⁵ her taraftan ol kuleler üzerine çıkup mâni olmak sevda-i hamı ile karşı duran Kızılbaşlar⁵³⁶ ile cenge başladılar. Bir tarîk ile ki top ve⁵³⁷ tüfenk ve ok atılmakdan kalup meşt meşte yaka yakaya olup kulleler üstünü güreşçiler tekyesine döndürdüler. Vezîria'zam kendü kolundan nazar idüp Kapudan Paşa kolundan kulleler⁵³⁸ [79a] üstünü asker-i İslâm ile mâlâmâl olmuş göricek fermân-ı humâyûn ile yürüyüş oldu. Mülâhaza idüp ol dahi derhâl⁵³⁹ yanında olan asker ile mukâbelesinde olan kuleyle yürüyüşe⁵⁴⁰ azîmet eyledi. Ancak on on beş adım gitmiş idi ki nâgâh taraf-ı düşmandan atılan bir tüfenk dânesi alnına rast gelüp kafasından çıkdı. Elinde olan tîr ü kemân yere düşüp⁵⁴¹ ağaları ve her taraftan

⁵²⁴ Onuncu E: üçüncü B

⁵²⁵ ahvâlin E: hâlin B

⁵²⁶ etdi E: eyledi B

⁵²⁷ hazretleri B: -E

⁵²⁸ ve B: -E

⁵²⁹ ocağında E: ocağından B

⁵³⁰ kimseler E: kimesneler B

⁵³¹ hazretleri B: -E

⁵³² handek E: handeki B

⁵³³ dolmuş E: doldurmuş B

⁵³⁴ İlâhîye E: bî-nazîre B

⁵³⁵ Ve E: leşker-i İslâm avn-ı inâyet-i nâ-mütenâhî ilahî yaver olup yekser B

⁵³⁶ Kızılbaşlar E: surhserler B

⁵³⁷ top ve B: -E

⁵³⁸ meşt . . . kulleler E: surhserler ile dest ü girîbân olup kal'alar B

⁵³⁹ derhâl B: -E

⁵⁴⁰ yürüyüşe E: yürüyüş etmeğe B

⁵⁴¹ yere düşüp E: perrân oldu ve B

tutarak handekden⁵⁴² gönüllü çadırına götürdüklerinde mürğ-i cânî âşiyân yerinden pervâz eyledi. Muktezâ-yı şer'î mutahhar üzere hûnâlûd pîreheni ile kefenlenüp sâbıkâ babası Mustafa Paşa Bağdâd Beylerbeyisi iken İmâm-ı a'zâm türbesi harcında kendü için ihzâr etdüğü suffada defn olundu⁵⁴³. Sa'âdetlü Pâdişâh hazretleri vezîr⁵⁴⁴ Mehmed Paşa şehâdetinden âgâh olıcak fî'l-hâl mühr-i vezâret-i uzmâyî Kapudân Mustafa Paşa hazretlerine teslîm buyurup hakk müstehıkkına vâsıl ve cümle askere kuvvet-i kalb hâsıl oldu.

[79b] Allahu te'âlâ hazretleri bâ'is-i huzûr u rahat ve sebep-i intizâm umûr-ı saltanat olan vücûdları niçe müddet makâmlarında kâ'im ve izz ü rif'atlerin dâ'im idüp eyyâm-ı devletlerinde bizim gibi niçe nâ-murâdı matlabına vusûl ile ve sürûr ve dilşâd ola, âmin⁵⁴⁵. Vezîria 'zam hazretleri çünkü evvel dahi hizmet-i aliyyede zerre kadar kusûr itmeyüp cân ve baş ile sa'y iderler idi. Bu def'a cümle maslahat⁵⁴⁶ kendülere müfevvez olıcak kemer-i himmeti miyân-ı cânâ iki yerden kuşânup fî'l-hâl merhûm Mehmed Paşa meterisine vardılar. Ve kal'a-i Bağdâd'ı bî-inâyetillâhi te'âlâ düşmân-ı dîn-i rafaza-i bed-âyîn elinden almak için yalın kılıç ellerinde ve⁵⁴⁷ bizzât asker-i İslâm önüne düşüp na'ra-i Allah Allah Celle Şânuhü⁵⁴⁸ ile Kızılbaş üzerine şirâne hücum etdiler. Ol vezîr-i dilir nihâdında olan şecâ'ati izhâr için semender-vâr âteş-i cenge⁵⁴⁹ girüp taraf-ı düşmandan dâne-i tüfenk ve tîr katarât-ı bârân gibi dökülürken avn-ı ilâhi⁵⁵⁰ siper olmağın [80a] vücudlarına zarar isâbet etmeyüp ancak kethüdâları olan Rıdvân Ağa⁵⁵¹ hil'at-ı şehâdet ile âzim-i ravza-i cennet⁵⁵² oldu. Rahmetullâhi aleyh. Ba'zılar nakli üzere⁵⁵³ birkaç müte'ayyin⁵⁵⁴

⁵⁴² handekden E: handekde B

⁵⁴³ mürğ-i ... olundu E: mürğ-i pîreheni ile tekfîn olunup İmâm-ı â'zam türbesi harcında defn olundu

B

⁵⁴⁴ vezîr E: vezîria 'zam B

⁵⁴⁵ Allahu... âmin E: -B

⁵⁴⁶ cân... maslahat E: zuhûr iden mesâ'î-yi cemîle mahsûr idi. Cümle umûr B

⁵⁴⁷ yalın... ve E: -B

⁵⁴⁸ Celle Şânuhü E: -B

⁵⁴⁹ cenge E: kâr-zâre B

⁵⁵⁰ dökülürken... ilâhi E: rîzân olurken savn-ı samedânî B

⁵⁵¹ Ağa E: Kethüdâ B

⁵⁵² cennet E: cenân B

⁵⁵³ Ba'zılar... üzere E: -B

⁵⁵⁴ müte'ayyin E: -B

ağaları ve dilâver iç oğlanlarından bir kaç⁵⁵⁵ sadr-ı a‘zam hazretleri yanında bezl-i ser ü cân idüp yollarına fedâ oldular. Sadrıâ‘zam hazretleri iki üç sâ‘at içinde⁵⁵⁶ anda olan kulleyi hüsn-i tedbîr ve darb-ı şimşîr ile teshîr idüp muhâfazası için⁵⁵⁷ leşker-i nusret-i meâl ile mâ-lâ-mâl eylediler. Ahşam oldukda ol askeri bir mikdâr istirâhat ü ârâm itmek⁵⁵⁸ için kuleden indirüp yerine dinc asker⁵⁵⁹ çıkardılar. Bu minvâl üzere sabâha dek üç dört vak‘a kulle muhâfazasında olan askeri tebdîl buyurup âftâb-ı âlem-tâb tulû edicek sürhserler kulle ezerinde asker-i islâmı ahşam gördüklerinden kavî ve ziyâde müşâhede idüp [80b] cenge ikdâmda birinde za‘f u fütûr görmediklerinde surhserler⁵⁶⁰ cânlarından kat-ı ümid idüp nâ-çâr mâh-ı mezbûrun onsekizinci ve⁵⁶¹ eyyâm-ı muhâsaranın kırkıncı günü ki yevm-i mübârek cum‘a idi kuşluk vaktinde hâkim-i Bağdâd Bektâş Hân emân-ı humâyûn recâsına sadrıâ‘zam hazretleri meterisine⁵⁶² çıkup anlar dahi ba‘de‘l-arz huzûr-ı humâyûna irsâl buyurdular. Sadrıâ‘zam hazretleri otâğından sa‘âdetlü pâdişâh hazretlerinin otâk-ı humâyûnlarına dek pür-sâz u selb müretteb asker kât kât dizilüp bâ-husûs⁵⁶³ meterisden bir âdem çıkmayup kulleler ve der ü divâr-ı hisâr üstleri asker ile kemâ-kân mâlâmâl idi. Otâk-ı humâyûnda ise rûz-ı haşrdan nişân-ı dîvân durup sâhib-kırân-ı âlem hazretleri⁵⁶⁴ ise⁵⁶⁵ câme-i la‘lin ile taht-ı zerrîn üzere karâr idüp⁵⁶⁶ destâr-ı levendâne üzere pür-i hümâdan bir otaga‘i humâyûn⁵⁶⁷ sokunmuşlar idi.[81a] yemîn ü yesâr şeyhülislâm Yahya Efendi hazretleri ve vüzerâ-yı azâm ve kâdı‘askerler ve sâ‘ir erkân-ı Divân edeb-vakâr ile⁵⁶⁸ yerlü yerinde karâr idüp ol halde Bektâş Hânı huzûr-ı humâyûna⁵⁶⁹ getürdiler. Sadrıâ‘zam hazretleri otagından otâk-ı humâyûna dek iki saf zeyn olan yeniçeriyân ve sipâhi Bektâş Hanı görüp

⁵⁵⁵ bir kaç E: -B

⁵⁵⁶ iki üç sâ‘at içinde B: -E

⁵⁵⁷ muhâfazası için E: dset-i istilâyı â‘dâdan hıfz için B

⁵⁵⁸ istirâhat... itmek E: istirahat etmek B

⁵⁵⁹ dinc asker E: sipâh-ı taze-zur B

⁵⁶⁰ görmediklerinde surhserler E: yok bi‘l-ahire B

⁵⁶¹ ve B: -E

⁵⁶² hazretleri meterisine E: hazretlerin meterse B

⁵⁶³ dek... bâ-husûs E : değin tarz-ı mahsus üzere asker-i nusret eser Bünyân-ı mersûs gibi iki saf olup nehâyeti nazar-ı ihâtasından birûn idi. Husûsâ B

⁵⁶⁴ hazretleri E: -B

⁵⁶⁵ ise B: -E

⁵⁶⁶ idüp E: buyurup B

⁵⁶⁷ hümâdan... humâyûn E: humâyûn B

⁵⁶⁸ ile E: üzere B

⁵⁶⁹ humâyûna E: sultâniye B

medhûş ve hayrân olmuş iken⁵⁷⁰ serîr-i serveri üzere şirziyân gibi haşmet-i heybet ile sâhib-kırân-ı zeman hazretlerini göricek olanca⁵⁷¹ aklı perîşân olup bir kadem dahi yürünmeğe mecâli⁵⁷² olmadı. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bu hâli müşâhede idicek def'i vahşet kasdıyla⁵⁷³ “Sen kimsen niye geldin ,murâdın nedir?” buyurdular. Bektâş hân yir öpüp “ Hâkim-i Bağdâd kulunum, canımıza emân ihsân buyurmanız recâsına kal'ayı teslîme geldim” deyüp tekrâr yüz yire kodu. Pâdişâh cem-câh hazretleri “ Bu gün [81b] kal'a boşanmak şartıyla emân virdim.Dahi evvel gelmiş olsan,bu kadar zahmet çekmez idik. Ammâ velî ni'metin uğruna sa'y etdüğün ma'zûrsun” deyü buyurup bir murassa sorguç ve kürklü serâser hil'at ve mücevher hançer ihsân buyurdular. “Emdi kal'aya var⁵⁷⁴ içerüde olan bâkî hânlar ve Kızılbaş 'askeri hemân bugün kal'adan çıkup kullarımız zabt etsünler⁵⁷⁵. Sonra isteyen Şâh'a gitsün isteyen bize tâbi olsun, irâdat⁵⁷⁶ ellerindedir. Kimseye cebr yokdur” buyurup Bektâş Hânı⁵⁷⁷ tekrâr sadrîa'zam hazretlerine gönderdiler. Bektaş Hân vezîria'zam hazretleri⁵⁷⁸ hâk-i pâylarına rûymâl edicek, “gâlib-i ihtimâl içerüde olan Kızılbaşlar⁵⁷⁹ hâlâ sizin askeriniz zabt etdüğü kullelerin altına içerü cânibden lağımlâl⁵⁸⁰ idüp bârût doldurmak tedârükündedirler, gâfil bulunmasunlar. Câ'iz ki⁵⁸¹ bir zarar isâbet idüp benim vücûdumun⁵⁸² nâbûd olmasına sebep ola” deyü arz-ı hâl itmeğin Sadrîa'zam hazretleri kulleler üzerinde sudûr-ı fermana [82a] muntazır olan asker-i zafer- eseri ol hilekârların mekrinden haber-dâr idüp surhserlerin⁵⁸³ amellerin vücûda getürtmemeğe himmet⁵⁸⁴ itmelerine işâret buyurdular. Asker-i İslâm dahi behâne cevâblar bu denlü⁵⁸⁵ ruhsat bulucak Allahû Ekber deryâ-yı leşker⁵⁸⁶ içerü cânibe

⁵⁷⁰ Sadrîa'zam... iken E: -B

⁵⁷¹ olanca E: -B

⁵⁷² mecâli E: iktidârı B

⁵⁷³ sa'âdetlü... kasdıyla E: şehriyâr-ı kirdikârın vakar hazretleri B

⁵⁷⁴ Emdi... var E: var emdi kal'aya B

⁵⁷⁵ etsünler E: etsün B

⁵⁷⁶ Irâdat E: irâdatları B

⁵⁷⁷ Hânı B: Hân E

⁵⁷⁸ hazretlerine.. hazretleri B: hazretleri E

⁵⁷⁹ Kızılbaşlar E: surhserler B

⁵⁸⁰ lağımlâl E: nakil B

⁵⁸¹ Câ'iz ki E: Câ'izdirki B

⁵⁸² vücûdumun B: vücûdun E

⁵⁸³ surhserlerin B: surhserârın E

⁵⁸⁴ vücûda... himmet E: ibtâle isti'câl etmelerine B

⁵⁸⁵ dahi... denlü B: -E

⁵⁸⁶ leşker E: asker B

akup kendülerin korumak sevdâsıyla mukâbeleye gelen Kızılbaşlar askeriyle âşıkâne cenke başladılar. Surhserân can korkusuyla bir mikdâr kûşîş idüp⁵⁸⁷ gördülerki bir nesne gelmez nâ-çâr firâra yüz tutup asker-i İslâm önünden⁵⁸⁸ târûmâr oldular. Bu hâli görücek Şâh tarafından da‘va-yı merdî ile gelen Mir Fettâhoğlu Karanlık kapu cânibine kaçup Halep-hân ve Yâr Ali Hân ve Nakd Ali nâm Hânları ve sultânlar⁵⁸⁹ ve yat ve yarak kullanmagana⁵⁹⁰ kâdir olan Kızılbaşlar Mîr Fettâhoğlu⁵⁹¹ yanına⁵⁹² cem olup sûret-i muhâlefet göstermişler iken deryâ-yı asker-i İslâmın önüne turmağa imkân yok idüğünü bilüp bi’z-zarûre [82b] cânlarına emân virmek⁵⁹³ recâsına niyâza âğâh etdiler. Murâdlarına müsâ‘ade olunmak üzere fermân-ı âlî sâdır olup diyâr-ı âceme gitmek⁵⁹⁴ için ol gürûh-ı mekrûh hınzır sürüsü gibi kapuya uğradılar. Çünkü Revân’da anlara silâhları ile gitmelerine ruhsat virilmeyüp yarâkları alınmak murâd olunmağın ol bed-nihâdlar zu‘mlarınca muhâlefet ve inâd itmek isteyüp tekrâr ateş-i harb ü kıtâl işti‘âl⁵⁹⁵ eyledi. Bir demde niçe⁵⁹⁶ bin surhserler hâke düşüp hânlar ve kılıcdan kurtulan bir iki bin telteki nârin tahassün⁵⁹⁷ etdiler. Olgün ol gice ve irtesi öğle ve vaktine dek anlardan kırılan kırılıp mezbûr hânların yedi sekiz yüz Kızılbaş dest- beste pişğâh-ı otâk-ı humâyûna ihzâr olundu⁵⁹⁸. Fermân-ı lâzımü’l-iz‘âna muhâlefet etdikler⁵⁹⁹ için hânlar ve⁶⁰⁰ ba‘zı sultatlar kapucular kethüdâsına habse virilüp mâ‘adâsı mukaddemâ helâk olan [83a] melâ‘ine mülhak oldu. Netice-i kelâm Bağdâd’da olan otuz bin kadar surhserin⁶⁰¹ on bini eyyâm-ı muhâsarada top ve tüfenk darbından helâk olup, yirmi bini dahi iki gün içinde diyâr-ı ademe gitmek ile⁶⁰² Bağdâd-ı behîşt-âbâd râfızîler vücûd nâ-pâkinden tathîr oldu. İrtesi Sadriâ‘zam

⁵⁸⁷ cânibe... idüp E: tarafa akdılar. Tahlîs-i girîbân cân arzusıyla rûberu (nüshada zûberu şeklinde) olan surhserler ile aşkâne cenke başladılar. Kızılbaş bir mikdâr edevât i‘mâl-i kâr-zâr idüp B

⁵⁸⁸ önünden E: önünde B

⁵⁸⁹ sultanlar B: sultatlar E

⁵⁹⁰ kullanmagana E: kullanmak B

⁵⁹¹ Fettâhoğlu B: Fettâh E

⁵⁹² yanına E: başına B

⁵⁹³ virmek E: virilmek B

⁵⁹⁴ recâsına... gitmek E: -B

⁵⁹⁵ işti‘âl B: iştigâl E

⁵⁹⁶ Bir demde niçe E: Bir müddet cenkde niçesin B

⁵⁹⁷ tahassün E: kulleye tahassün B

⁵⁹⁸ olundu E: olundular B

⁵⁹⁹ etdikler E: eyledikleri B

⁶⁰⁰ ve B: -E

⁶⁰¹ surhserin E: surhserlerin B

⁶⁰² diyâr-ı... ile E: vadi-i ademe def olunup B

hazretleri ve Şeyhülislâm hazretleri ve sâîr vüzerâ-i azam⁶⁰³ ve sadreyn Beylerbeyilere, yeniçeri ağası ve ümerâ ve zâbitân-ı asker tehniye’i feth ü zafer⁶⁰⁴ için dâmen-bûs-ı sultânî ile müşerref olup hıla-i fâhire ihsânına mazhar oldular. Ol gün Büyük mir âhûr Halil Ağa müjde-i feth ü zafer⁶⁰⁵ İstanbul’a irsâl olunup otâk-ı humâyûn İmâm-ı â‘zam kapısı kurbüne nakl olundu⁶⁰⁶. Hem ol gün kal‘a-i Bağdâd ta‘mîrine mübâşeret olunup câbecâ şehirde ihtifâ iden re‘âyâ bî-pervâ zuhur itmeleri için tenbîh ve nidâ olundu. Dört günden sonra Halil Ağa’ya Özi muhâfazası emr-i şerîfi [83b] gönderilüp mansıbı⁶⁰⁷ Küçük Mirâhur İbşir Mustafa Ağa’ya ve anın mîrî hâsâhûr kethüdâsı Tekeli Mustafa Mustafa Kethüdâ’ya olup⁶⁰⁸ ol gün⁶⁰⁹ Handân Ağazâde fetih nâme ile ta‘yîn olundu⁶¹⁰. Reisülküttâb İsmâ‘îl Efendi Karanluk kapu muhârebesinde atdan düşüp ayak altında kalmış idi⁶¹¹. Yevm-i mezbûrda ol zahmdâr⁶¹² fevt oldu. Ol gice ba‘de’l-îşâ Bektâş Hân sarâyında füc‘eten cân virüp metrukesi, ki şâh etbâ‘ından hâkim-i Kürdistân Nur Hüseyin Hân kızıdır, cümle malı pederine irsâl olundu⁶¹³. İrtesi Yeniçeri Ağa’sı Hasan Ağa Bağdâd Beylerbeyisi olup Rikâbdâr Mustafa Ağa Yeniçeri Ağa’sı olmak ile⁶¹⁴ Harem-i Humâyûndan çıktı. Müderrisînden Tezkireci Musa Efendi Bağdâd’a kâdı olup ocâkda kethüdâ bey olan Bektâş Ağaydı. Yedi sekiz bin kadar yeniçeri ile Bağdâd muhâfazasına ta‘yîn buyuruldu. Evâhir-i şehri mezbûrda bir gice⁶¹⁵ bir gün⁶¹⁶ azîm yağmûr olup asker [84a] konduğu yer deryâya döndü. Bir vech ile ki çadırlar ortasında gezilmek mümkün olmayup⁶¹⁷ eyyâm-ı muhâsarada asker-i İslâm⁶¹⁸ mazhar oldukları lütf-i ilahi kadri bilindi. Eğer fetihden mukaddem ola idi. Meterisler dolup amelden kalup

⁶⁰³ vüzerâ-i azam B: vüzerâ E

⁶⁰⁴ feth ü zafer B: feth-i muzaffer E

⁶⁰⁵ feth ü zafer B: feth ile E

⁶⁰⁶ humâyûn... olundu E: humâyûn-ı hüsrevânî tebdîl-i mekân ve İmâm-ı Âzam kapısı önünde bast-ı saye’i emn ü emân eyledi B

⁶⁰⁷ mansıbı B: -E

⁶⁰⁸ Kethüdâ’ya olup E: Ağa’ya oldu B

⁶⁰⁹ ol gün B: -E

⁶¹⁰ ta‘yîn olundu E: Nemçe Kral’ına irsâl olunup B

⁶¹¹ kalmış idi E: kalmak ile B

⁶¹² zahmdâr E: zahmdân B

⁶¹³ olundu E: buyuruldu B

⁶¹⁴ ağası... ile E: ağalığıyla B

⁶¹⁵ gice E: gün B

⁶¹⁶ gün E: gice B

⁶¹⁷ çadırlar... olmayup E: -B

⁶¹⁸ Asker-i İslâm E: asker firûzi eser B

bî'z-zarûre el-ıyazu billah dönülmek mukarrer idi⁶¹⁹. Toplar karadan geldiğinin⁶²⁰ fâ'idesi cümle halk yanında zâhir olup sebep olan Sadriâ'zam hazretlerine bî-nihâye du'âlar etdiler. Gurre-i şehri Ramazanü'l-mübârekde iki gice bir gün evvelkiden şedîd yağmur yağmak ile atlar dizlerine dek çâmurda kalup sâhib-i devlet hazretlerine du'â kat kat oldu⁶²¹. İmâm- A'zam Hazretleri ve Şeyh Abdülkâdir-i Geylânî merâkîd-ı şerîfleri tathîr ve harâb olan yerleri ta'mîr olup⁶²² ol hidmete Şeyhülislâm Yahya Efendi Hazretleri⁶²³ nezâret buyurdular. Ba'de't-temâm üzerlerine yeşil sof örtü tedârük olunup kendü mübârek elleri ile İmâm-ı A'zam içüne⁶²⁴ mollâ-yâne destâr sardılar.[84b] Mezâr-ı şerîfleri civârında olan câmi-i latif dahi ta'mîr ve termîm⁶²⁵ olunup salât-ı cum'a edâ olundu. Yirmi yıla karîb ol câmi-i şerîfde⁶²⁶ esamî'i Çâr-yâr-ı Güzîn yâd olunmakdan kalmış iken⁶²⁷ bi'inâyetillâhi te'âlâ tekrâr medh-i Çâr-yâr ile müşerref olup anda nâm-ı humâyûn-ı sultânî mezkûr olmak ile ma'mûr oldu. Ol eyyâmda Arslân Paşa oğlu hâslar ile vezîr olup Vardar Ali Paşa Rumili Beylerbeyisi oldu. Ali Paşa mutasarrıf olduğu Bolu sancağı ber-vech-i arpalık vezâretten ma'zûl Yusuf Paşa'ya verilüp Trablusşâm Beylerbeyisi Şâhîn Paşa Trablus'dan⁶²⁸ Bosna'ya nakl olundu⁶²⁹. Ve Derviş Mehmed Paşa Trablus'a nakl olunup mutasarrıf olduğu Diyârbekir eyâleti Silahdâr Ahmed Ağa'ya virildi. Melek-i haslet Çuka-dâr Siyâvuş Ağa silahdâr olup sa'âdetlü pâdişâhımız Hulledellâhü mülkehu⁶³⁰ hazretleri evâil-i saltanatlarında⁶³¹ kapudânluk mansıbı ile Harem-i [85a] humâyûn'dan çıkmışlardır⁶³². Târîh-i te'lîfden vezâret hâslarıyla Kubbe-nişîn olan vüzerâ-yı izâm zümresindendirler⁶³³. Şâh tarafından Bağdâd'a

⁶¹⁹ amelden... idi B: -E

⁶²⁰ geldiğinin E: geldikde B

⁶²¹ evvelkiden... oldu E: kemâl-i vefret ve şiddet üzere bârân olup ordugâh olan yerleri derya-yı mahal derya-yı dahl oldu B

⁶²² olup E: olunup B

⁶²³ Hazretleri E: -B

⁶²⁴ içüne B: -E

⁶²⁵ ve termîm B: E

⁶²⁶ câmi-i şerîfde E: mu'id-i kadimden B

⁶²⁷ iken E: idi B

⁶²⁸ Trablus'dan B: -E

⁶²⁹ nakl olundu B: oldu E

⁶³⁰ Hulledellâhü mülkehu E: -B

⁶³¹ evâil-i saltanatlarında B: ol saltanatlarına E

⁶³² çıkmışlardır E: çıkmışlar idi B

⁶³³ zümresindendirler E: zümresindedir B

kādi⁶³⁴ olan Râfîzî ele⁶³⁵ girüp katl olundu. Ve Musul defter-dârı olan Abbas'ın dahi mezheb-i bâtil-ı rafız amâ'il idüğü zâhir olup âlem-i vücûddan nâ-bûd oldu. Anadolu eyâleti Gürcü Mehemed Paşa'ya inâyet olunup⁶³⁶ Kastomoniden ma'zûl Eş Mehemed Paşa Şehrîzol Beylerbeyisi olup⁶³⁷ ol cânibe irsâl buyuruldu. Devlet-i rûz-efzûn birle⁶³⁸ rücû buyurulmak mukarrer olıcak. Rikâb-ı Humayûn'dan mukaddem Mir Fettâh oğlu ve sâ'ir hânlar mahbûsen Diyarbekir'e gönderildi. Şehr-i mezbûrun sekizinci günü Vezîr Hüseyin Paşa sa'âdetlü pâdişâh hazretleri ile dönmek mukarrer olup anla mutasarrıf olduğı Anâdolu eyâleti Gürcü Mehemed Paşa'ya inâyet buyuruldu. İrtesi pâdişâh-ı Cem-haşem hazretleri⁶³⁹ İmâm-ı â'zam mezâr-ı mağfîret-medârların ziyaret ve rûh-ı [85b] pür fütûhlarından istid'a-yı himmet buyurduklarından sonra Diyâr-ı Rum-ı behcet-rüsûm tarafına avdet buyurulmak üzere ancak solaklar ve ulûfeli müteferrikâlar ve çavuşlar ve Aşağı bölüklerden Ulûfeciyan-ı yemîn ile⁶⁴⁰ İmâm Musa cânibine güzar buyurup⁶⁴¹ Bağdâd ahvâline kemâl-i intizâm virilüp Şâhdan dil-hâh üzere ahz-ı intikâm olunmak⁶⁴² için umûmen Beylerbeyilere ve yeniçeri ocağı ve Mısır kulu ve sipâh ve silahdâr ve aşağı bölüklerden üç bölük zu'ama ve erbâb-ı tımâr ile Vezîriâ'zam hazretleri bir müddet Bağdâd'da ikâmet ile me'mûr oldular. Ol gün vakt-i asra⁶⁴³ karîb bî-takrîb Bağdâd bârût-hânesine âteş isâbet idüp iki âlî kubbe münhedim olup iç hisârın bir mikdârı dahi harâb oldu. Bu emr-i garîb zuhûrundan sa'âdetlü pâdişâh hazretleri bî-huzûr olup Bağdâd fethinden sonra İmâm Musa'ya varan Kızılbaşlar ve İmâm [86a] Ali'den gelen iki yüz kadar surhser tu'me'i şîmşîr-i kahr oldu. Mâh-ı mezbûrun on ikinci günü ikbâl-i⁶⁴⁴ devlet ile İmâm Musa'dan hareket olunup Silahdâr Paşa sefer kâ'îmmakâmı oldu. Mukaddemâ Şâh-ı Hind'den Musul'da gelen ilçî anda alıkonup

⁶³⁴ Bağdâd'a kâdı E: Bağdâd kâdısı B

⁶³⁵ ele E: ile B

⁶³⁶ Anadolu... olunup B: -E

⁶³⁷ olup E: oldu B

⁶³⁸ birle E: ile B

⁶³⁹ Şehr-i... hazretleri E: Mâh-ı mezbûrun dokuzuncu günü pâdişâh-ı seyyâre-i sipâh hazretleri B

⁶⁴⁰ yemîn ile E: yemn ü yesâr ile B

⁶⁴¹ buyurup E: buyurdular B

⁶⁴² ahz-ı... olunmak E: ahz olunan intikâm B

⁶⁴³ vakt-i asra B: asra E

⁶⁴⁴ ikbâl E: refâkat ve B

ba'de'l-feth ihzâr olunmak için âdem gitmiş idi⁶⁴⁵. Beşinci menzil olan Tikrit'e nüzûl buyuruldukda Hind ilçisi ordu-yı humâyûna vâsıl olup taraf-ı Hind'den yollamak için⁶⁴⁶ Müteferrika Arslan Ağa ile Serdâr-ı Ekrem Hazretlerine irsâl olundu⁶⁴⁷. Sefer-i Bağdâd'da teveccüh olunmazdan⁶⁴⁸ beş altı ay mukaddem Şâh-ı Acem'den gelen Halîfe Maksud Hân nâm ilçi alıkonup⁶⁴⁹ Üsküdâr'dan hareket buyurdıkları⁶⁵⁰ fermân-ı humâyûn üzere deryâdan kâdırga ile piyâsa çıkup andan Mardin'e ba'dehu Musul'a îsâl olunmuş idi⁶⁵¹. Mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü Musul'a vusûl⁶⁵² müyesser oldukda ilçiyeye hil'at inâyet olunup [86b] Şâh'a hitâben⁶⁵³ nâme-i humâyûn virildi. Ve Bağdâd'da şimşîr-i cihâdile helâk olan kızılıbâşlar⁶⁵⁴ üzerinde murâd etdüğü kadar yâs ve mâtem etdikden sonra şâh-ı Aceme⁶⁵⁵ gönderilmek için Vezîria'zam Hazretlerine⁶⁵⁶ irsâl buyuruldu.

Sûret-i hatt-ı humâyûn-ı sa'âdet-makrûn Safî-i Bahâdır Aslahallâhu'l-Melikü'l-Kâdir nâme-i humâyûn-ı vâcibü'l-ihtitam vâsıl olıcak ma'lûm ol ki⁶⁵⁷ âdemlerinden Halîfe Maksûd'u getürdüp⁶⁵⁸ sulh murâd eylemişsin. Bir mikdâr ilçini eğlendirmekden murâd ba'zı eşgâlimiz var idi. Ol eşgâlimizi ber-taraf eyledik. İmdi sulh murâdın ise ecdâd-ı azâmım zemânlarından taht-ı hükûmet-i sa'âdet-ünvânımıza⁶⁵⁹ dâhil olan memleketleri yine beylerbeyimize teslîm idesin⁶⁶⁰. Asâkir-i zafer⁶⁶¹ eserim varup zabt eyleyeler. Ve âdetâ verilegelen pîşkeş ve hedâyâ sâl-be-sâl irsâl ve îsâl eylesin. Eğer itmezsen bu ser-hadlerde kışlayup evvel-behârda asâkir-i

⁶⁴⁵ Şâh-ı... idi E: Hind'den gelen ilçi Musul'da alıkonup ba'de'l-feth ihzârına fermân-ı âlî ısdâr buyurulmuştu B

⁶⁴⁶ Hind... için E: ordu-yı humâyûna vâsıl bulup Resli cânibine irsâl olumak için B

⁶⁴⁷ irsâl olundu E: gönderildi B

⁶⁴⁸ teveccüh olunmazdan E: teveccühden B

⁶⁴⁹ alıkonup E: -B

⁶⁵⁰ buyurdıkları E: buyurdukda B

⁶⁵¹ olunmuş idi E: olunmuşdu B

⁶⁵² vusûl E: -B

⁶⁵³ hitâben E: -B

⁶⁵⁴ kızılıbâşlar E: surhserler B

⁶⁵⁵ Aceme B: Acem E

⁶⁵⁶ Hazretlerine E: hazretleri B

⁶⁵⁷ ol ki E: ola ki B

⁶⁵⁸ getürdüp E: götürüp B

⁶⁵⁹ ünvânımıza E: ünvânımızda B

⁶⁶⁰ idesin E: eylesin B

⁶⁶¹ zafer E: nusret B

[87a] derya misâl ile il ve memleketine varmam mukarrerdir. Er isen meydana gel, serverlik da'vâsında olanlara perde-nişînlük nâ-sezâdır. Ve atdan korkan ata binüp kılıç kuşanmak hatâdır. Ezel-i azâlde mukarrer olan gelür, elem çekmeyüp karşı gelesin. Ve's-selâm âlâ meni't-tebe'a'l-Hüdâ. Fî'lvâki⁶⁶² şehir-i ramazanü'l-mübârekin li-seneti semân ve erba'în ve elf irtesi ol menzilden hareket buyurulup mâh-ı şevvâlin evvel günü dahve-i kübrâdan⁶⁶³ Diyârbekir'e karîb Müderris köyü nâm makâmında bir mikdâr nüzûl buyurdular. Erkân-ı devlet tehniye-i ıyd-ı sa'îd için el öpdükden sonra esb-i sabâ-reftâre süvâr olup vakt- zuhrda şehre dâhil ve serâya nâzil oldular. Ol menzilde⁶⁶⁴ Büyük Mîr-âhûr İbşir Mustafa Ağa Budin Beylerbeyisi olup yerine kapucular kethüdâsı Hüseyin Ağa oldu. Ve Arslân Paşa oğlu Ali Paşa ve Rumili kâdı'askeri Ebusu'ûd-zâde Mehemed Efendi Kapu Ağası [87b] Mehemed Ağa âzim-i sefer-i âhîret olup hükm-i kader ve kazâ⁶⁶⁵ iktizâsıyla Ermîyye⁶⁶⁶ Şeyhi vâsıl-ı derece'i şehâdet oldu. Haleb kâdısı Hasan kethüdâ-zâde dâr-ı âhîrete intikâl etmiş idi. Mansıbı süleymaniyye müderrislerinden Es'ad Efendi'ye olup⁶⁶⁷ Galata kazâsı dahi Hekim başı Zeynelabidin Efendi'ye zamîme oldu⁶⁶⁸. Ve⁶⁶⁹ bu takrîb ile azîm ulemâ⁶⁷⁰ silsilesi olup re'isleri İstanbul'a geldi. Diyârbekir'de ikâmet eyyâmında⁶⁷¹ sîm-i hâmdan İmâm-ı â'zam hazretleri türbe'i şerîflerine⁶⁷² bâb ve⁶⁷³ şîbâk ve ba'zı avizeler tertîb olunup, mahalline vaz' olunmak için Bağdâd'a irsâl buyuruldu. Hengâm-ı şiddet-i şitâ ve hiddet-i sermâ olunmağın Diyârbekir'de yetmiş bir gün ikâmetden sonra⁶⁷⁴ şehir-i zîlhiccesinin on ikinci günü⁶⁷⁵ taht-gâhı kadîm olan⁶⁷⁶ İstanbul cânîbine livâ-yı azîmet tevcîh buyurulup⁶⁷⁷ niçe eyyâm kar

⁶⁶² Fı'l-vâki E: el-vâki B

⁶⁶³ kübrâdan E: kübrâya kübrâda B

⁶⁶⁴ Ol menzilde E: Diyârbekir de ikâmet müddetinde B

⁶⁶⁵ hükm-i... kader E: hükm-i kazasında ve kader B

⁶⁶⁶ Ermîyye E: Rumîyye B

⁶⁶⁷ olup E: ve B

⁶⁶⁸ zamîme oldu E: olup B

⁶⁶⁹ Ve E: -B

⁶⁷⁰ ulemâ B: -E

⁶⁷¹ re'isleri.. eyyâmında E: pâdişâh-ı İslâm hazretleri fermân-ı âlîleri üzere B

⁶⁷² türbe'i şerîflerine E: türbelerine B

⁶⁷³ bâb ve B: -E

⁶⁷⁴ ikâmetden sonra E: ikâmet olunup B

⁶⁷⁵ günü E: günü idi B

⁶⁷⁶ kadîm olan E: -B

⁶⁷⁷ tevcîh buyurulup E: buyuruldu B

üzerinden yüründü⁶⁷⁸. Sene-i tis'a ve erba'in ve elf şehri muharremü'l-haramının⁶⁷⁹ üçüncü günü [88a] Sivâs kurbünde Ilıca nâm menzilde Arzırüm muhafızı olan Ken'an Paşa'dan on beş baş ve üç zinde Kızılbaş⁶⁸⁰ gelüp Kars'dan öte üç kenise etrafını gâret etdiğünü arz u i'lâm eylemiş⁶⁸¹. Âdemleri hil'at giyüp kendüye dahi hıla'i fâhire irsâl olundu. Mehemmed Paşa Hânı menzinde Özi'den ma'zül Nasûh Paşa-zâde⁶⁸² Hüseyin Paşa ordu-yı humâyûna vâsıl oldu⁶⁸³. Akça koyunlu kurbünde Delice ırmak nâm nehir kenârında⁶⁸⁴ karar olundukda, Budun'dan ma'zül vezîrâ'zam-ı sâbık Mehemmed Paşa rikâb-ı humâyûna yüz sürüp kâim-makâmlık hıdmetine ta'yîn olundu⁶⁸⁵. Lâlâçayırı nâm menzilde Nâsûh Paşa-zâdeye Arzırüm eyâleti inâyet olunup⁶⁸⁶ Ankara'da Kastomoni'den ma'zül⁶⁸⁷ Defterdâr-zâde İbrâhim Paşa defterdâr oldu. Tayy-i merâhil buyurulup⁶⁸⁸ mâh-ı saferü'l-hayrın altıncı günü İznikmid'e vâsıl olacakları mukarrer olıcak⁶⁸⁹ anda teşriflerine muntazır olan cümle [88b] ulemâ nısf menzile dek istikbâline isti'câl idüp şeref-i dâmen-bûslar ile müşerref oldular. Sekizinci gün kâdırgalar ile taraf-ı deryâdan azîmet buyurulup ol gün ahşama karîb yalıda Sinân Paşa Köşkü'ne⁶⁹⁰ yanaşdılar. Diyârbekir'den berü azim kar çekilüp savutlatmadan nâşi mübârek ayaklarında⁶⁹¹ kemâl mertebe ıztırâb ve elem var iken⁶⁹² lâkin⁶⁹³ halk-ı âlemin cemâl-i bâ-kemâlleri müşâhedesine intizârlar ma'lûm-ı humâyûnları olmağın, mâh-ı mezbûrun onuncu günü rikâb-ı devlet-intisâba vaz'ı kadem buyurup⁶⁹⁴ Bağçe kapusu'ndan azim alây ile dâhil-i şehri oldular⁶⁹⁵. Bağdâd'da esîr olan hânlar ve yüz kadar surhser ve kerre-nâylar ol gün

⁶⁷⁸ niçe... yüründü E: -B

⁶⁷⁹ şehri... harâmının E: muharremü'l-harâmın B

⁶⁸⁰ Kızılbaş E: surhser B

⁶⁸¹ eylemiş E: olunup B

⁶⁸² Nasûh Paşa-zâde E: -B

⁶⁸³ oldu E: olup hâk-i astâne meced ü ikbâl ruymâl eyledi B

⁶⁸⁴ kenârında E: kenârında ظرب منطق B

⁶⁸⁵ olundu E: buyuruldu B

⁶⁸⁶ inâyet olunup B: olup E

⁶⁸⁷ ma'zül E: -B

⁶⁸⁸ buyurulup E: olunup B

⁶⁸⁹ olıcak E: olıcak bir haftadan berü anın teşriflerine B

⁶⁹⁰ Köşkü'ne E: Köşkünde B

⁶⁹¹ ayaklarında E: ayakları B

⁶⁹² var iken E: virüp B

⁶⁹³ lâkin B: -E

⁶⁹⁴ buyurup E: idüp B

⁶⁹⁵ dâhil-i ... oldular E: şehri dâhil oldu B

alayda bile olup kat kat sarâya⁶⁹⁶ dek iki saf dizilen ehl-i İslâm düşmân-ı dîn-i rafaza-
i bed-âyînden tamâm mertebe ahz-ı intikâm iden⁶⁹⁷ Sultân-ı gâzî hazretlerine du'â ve
senâ avâzeni⁶⁹⁸ âsumâna ırgürdüler.[89a] Asker-i muvahhidîn hemîşe muzaffer [ve]
mansûr ve â'dâ-i din münhezim [ü] makhûr olup⁶⁹⁹ livâ-yı İslâm dâ'imâ dest-i te'yîd-
i ilâhi ile kâ'im ve Devlet-i Aliyye-i Osmanıyye kıyâm-ı kıyâmet[e]dek dâ'im ola,
âmin. Bağdâd'dan da'vet olunup İznikmid'e altmışbeş menzilde ve yüz kırk altı
günde gelüp yetmiş bir gün Diyârbekir'de ve on gün dahi ba'zı menâzilde⁷⁰⁰ oturak
olmuşdur. Cümle hareket üç yüz doksân üç sâ'at⁷⁰¹ olup İstâbul'dan müddet
gaybetleri bir sene ve bir buçuk ay olur.

**Bâb-ı Hâmis Pâdişâh-ı Ali-Nijâd Hazretleri Sefer-i Bağdâd'da İken Darü's-
Saltanat-ı Aliyyede Zâhir Olan Ba'zı Havâdis Beyânındadır.⁷⁰²**

Sâ'adettü pâdişâh hazretleri mütevekkilen ala'l-lah sefer-i Bağdâd'a azîmet
buyurdıklarında Tersâne'i âmîre de [89b] kethüdâ olup halâ kapudân olan Piyâle
kethüdâyı serasker ta'yîn idüp nevrûz-ı sultânîde Karadeniz'e azîmet mümkün olursa
Azak kal'asını teshîre himmet itmek niyetle⁷⁰³ tenbîh buyurmuşlar idi. Evvel bahârda
fermân-ı âlî üzere ihzâr olunan kırk pâre ile⁷⁰⁴ gemi Karadeniz'e teveccüh olunup
Hângeçidi nâm mahalle varıldı⁷⁰⁵. Ve andan Tatar'askeriyle Behâdır Girây Hânı
Taman adasına geçürdükden sonra Hân⁷⁰⁶ Azak ahvâlini tecessüs için cânibe azîmet
idüp Piyâle⁷⁰⁷ Kethüdâ hândan haber gelince ârâm itmek için yine Kerş limânına avd
eyledi. Meğer mukaddemâ⁷⁰⁸ Kerş ve Taman gâret niyetle Çuçka'ya gelüp
donânma-yı humâyûn gemilerin görmek ile karâr iden elli üç pâre şâykada olan

⁶⁹⁶ sarâya E: -B

⁶⁹⁷ ahz-ı... iden B: intikâm olan E

⁶⁹⁸ avâzeni E: avâzı B

⁶⁹⁹ hemîşe... olup E: berr ü bahrde hemîşe müjde-i zafer ile şâd-gâm ve â'dâ'i dîn hedef-i nâvek-i
inhizâm olup B

⁷⁰⁰ menâzilde E: menzilde B

⁷⁰¹ sâ'at E: -B

⁷⁰² saltanat-ı... beyânındadır B: saltanada olan ba'zı havâdis beyânındadır ki zikr olunur E

⁷⁰³ niyetle B: -E

⁷⁰⁴ ile B: -E

⁷⁰⁵ varıldı E: varılup B

⁷⁰⁶ Hân B: Kan E

⁷⁰⁷ Piyâle E: -B

⁷⁰⁸ Kerş... mukaddemâ E: -B

Kazak eşkıyası Azağ'a varup hânın karadan⁷⁰⁹ geleceği haberine i'timâd itmeyüp donanmâ dahi döndü, i'tikâdında [90a]olmağın⁷¹⁰ otuz pâre⁷¹¹ güzîde şâykaya kâmil bin yedi yüz müntehab Kazak koyulup Anadolu'da Sinob kal'asını⁷¹² ve ol etrâfi urmak⁷¹³ kasdıyla sene-i semân ve erba'în ve elf şehr-i rebtûlevvelinin on dördüncü günü Taman adası önünden⁷¹⁴ geçüp Tuzla burnu nâm mahalle gelmişler idi. Bu haber alınup bî-tevakkuf üzerlerine azîmet olundu. Melâ'în-i hâsirîn donanma gemilerin gördükde karaya çıkup tabur kurdular ve kayıkların deryânın sığ olan cânibine dizüp cenk tedârükünde oldular. Hikmet-i Hüdâ ol esnâda Kefe Beylerbeyisi Yusuf Paşa Azak üstüne giderken Kazâk taburu üzerine⁷¹⁵ uğrayup cenge mübâseret eyledi. Donanmâ gemîleri dahi mümkün olan⁷¹⁶ mertebe yaklaşıcak top ile taburların ve kayıkların⁷¹⁷ dağıdup⁷¹⁸ Yusuf Paşa'ya imdâd için Piyâle Kethüdâ [90b] karaya dört beş yüz tüfenk-endâz çıkarup kadirga sandalları ile⁷¹⁹ deryâdan dahi hücum eyledi. Şimşir-i gazât-ı İslâm ile⁷²⁰ yüzden ziyâde Kazak helâk olup mâ'adası ahşâm oldukda şâykalarına girüp geldikleri yoldan Azak cânibine firâr etdiler. Piyâle Kethüdâ haberdâr olıcak hemân ardlarına düşüp Çuçka burnu nâm mahalde şâykalara yaklaştı⁷²¹. Melâ'în nâçâr Çuçka sığlarına kaçup kâdirgalar ânın⁷²² vardıği yere varmağa mecâl olmamağın⁷²³ lâkin⁷²⁴ sığın boğazın muhkem sedd idüp şaykaları topa tutdular. Melâ'în gördülerki topdan halâsa çâre yok, gâyet sığ olan mahallerde şâykaların arkalarına yükletüp top erişmez yerlere kaçdılar. Piyâle Kethüdâ fi'l-hâl kara cânibine dahi toplar çıkarup melâ'îni bucâkdan bucâğa sokdu. Bu minvâl üzere iki gün harb ü kîtâl olunup [91a] darb-ı top ile iki yüzden⁷²⁵

⁷⁰⁹ karadan E: kara B

⁷¹⁰ olmağın E: olup B

⁷¹¹ pâre E: târe B

⁷¹² kal'asını E: kal'ası B

⁷¹³ etrâfi urmak E: tarafda olan kurayı urmak B

⁷¹⁴ önünden E: önünde B

⁷¹⁵ üzerine B: üstüne E

⁷¹⁶ olan E: olduğu B

⁷¹⁷ ve kayıkların E: -B

⁷¹⁸ dağıdup E: tağıdup B

⁷¹⁹ sandalları ile E: sandallarıyla B

⁷²⁰ İslâm ile E: islâmla B

⁷²¹ yaklaştı E: yaklaşıp B

⁷²² kâdirgalar ânın E: kadirgalarına B

⁷²³ olmamağın E: olmadı B

⁷²⁴ lâkin B: -E

⁷²⁵ ile iki yüzden E: ile iki gün harb ü kîtâl yüzden B

ziyâde kazâk katl olunmağın ikinci gice⁷²⁶ melâ'în Azak Denizi'ne çıkmak arzusuyla Taman önündeki sığılardan firâr idüp, bundan mukaddem birkaç def'a donanmâ-yı humâyûndan halâs oldukları Edehun Boğazına tahassun etdiler. Piyâle Kethüdâ yine⁷²⁷ ardlarına düşüp firâr ihtimâli olan yirleri muhkem sedd eyledi. Ve karaya yeniçeri ve cebeci ve erbâb-ı tûmârdan iki bine karîb⁷²⁸ âdem çıkarup üç yerde meteris kurdu. Melâ'în bu hâli müşâhede idicek Edehun Boğazının ardında vilâyet-i Çerkes'den akan Kuban nâm nehre girüp ândan Azak Denizi'ne çıkmak sevdâsında oldular. Bu haber Piyâle Kethüdânın mesmû'u olıcak⁷²⁹ eğerçi hâna ve Yusuf Paşa'ya mektûb gönderüp Edehun'un Temrük'e karîb yerlerin sedd etdirdi⁷³⁰. Lâkin melâ'înin şaykalarında zahîreleri vâfir olup kâdırgalar [91b] üstlerine varmağa mecâl olmaduğı cihetden nice aylar beklense ele girmeyecekleri ma'lûm olmağın Kara cânibinde olan meterisleri hâli üzerine koyup Kerş Boğazına döndü. Ve anda onbeş tonbaz tedârük idüp donanma gemilerinin kırk kadar⁷³¹ sandalların donadup mütevekkilen alellâh devlet ü dîn gayretine melâ'în üzerine şîrâne hücum eyledi. Kazak şâykalarının önlerinde olan dokuz pâre güzîde Özi şaykasıyla muhkem cenk olup⁷³² tîr ü şimşîr ve tüfenk havfından melâ'în deryâyâ döküldü. Her taraftan gazilerimizi küffâr-ı dûzah-medâr⁷³³ üzerine havâle olup⁷³⁴ bî-inâyetillâhi te'âlâ beş yüzden ziyâdesi tu'me-şimşîre giriftâr ve esîr oldu. Ve beş kıt'a şâyka dahi alınıp bakıyyetü's-süyûf olan melâ'în çay içinde⁷³⁵ firâr idüp Piyâle Kethüdâ⁷³⁶ dahi donanmâyâ geldi. Tekrâr yirmi kadar tonbaz⁷³⁷ ve Kazak'dan alınan beş pâre şayka ve sandallara [92a] tahammülleri kadar top koyup ve asker doldurup şehr-i rebtülâhirin dördüncü günü yine melâ'în üzerine azîmet eyledi. Kazak eşkıyası bu tedârükden haberdâr olıcak mukaddemâ Temrük'e karîb sedd olunan⁷³⁸ boğaza varup firâra mecâl olmamağın nâçâr avd idüp çapük kamışlıklarına tahassun etdiler. Piyâle

⁷²⁶ ikinci gice E: iki gice B

⁷²⁷ yine E: gine B

⁷²⁸ iki bine karîb E: iki bin kadar B

⁷²⁹ olıcak E: olmağla B

⁷³⁰ etdirdi E: idüp B

⁷³¹ kadar E: -B

⁷³² olup E: idüp B

⁷³³ duzâh-medâr E: duzâh-karar B

⁷³⁴ olup E: alup B

⁷³⁵ içinde E: içinden B

⁷³⁶ Kethüdâ E: Paşa B

⁷³⁷ tonbaz E: tonbar B

⁷³⁸ sedd olunan E: olunan B

Kethüdâ dahi büyük tonbazlar ile çayın ağzın muhkem sedd etdikden sonra⁷³⁹ elli mil kadar yer ardlarınca kamışlığa girüp tüfenk menzilinden yakın⁷⁴⁰ mahalle vardı. Melâ'în gördülerki bir tarîk ile halâsa mecâl yokdur⁷⁴¹. Bi'z-zarûre mah-ı mezbûrun sekizinci günü Beşir boğazı nâm mahalde karaya dökülüp melâ'înin⁷⁴² kimi helâk ve kimi esir olup bin yedi yüz Kazak'dan bir ferd halâs olmadı. Birkaç yüzünü Hân ve Yusuf Paşa alup yirmi dört günde tu'me-i şimşîr olandan mâ'adâ iki yüz elli iki nefer esîr-i hâssa-i humâyûn için zabt olunup yirmi dokuz pâre [92b] şâyka ve bu kadar esir ile Piyâle Kethüdâ göğsünü gererek sâlim ve gânim İstanbul'a vusûl buldu. Elhamdüli'llâhi te'âlâ yümn-i tâlî-i humâyûn ile ile'l-ân Karadeniz'de misli sebkât⁷⁴³ etmemiş feth ü zafer müyesser olup Kazâk eşkıyâsının azılı hınzırları ber-taraf oldu. Devşirme nâmıyla Rumili'nin orta koluna musallat olan yaya beylerinden Kazgânî Mustafa Ağa⁷⁴⁴ Musul'da diyâr-ı ademe sefer iden Derviş Ağa'ya refîk-i tarîk olmak için kâ'immakâm Musa Paşa'ya hatt-ı humâyûn gelüp katl olundu⁷⁴⁵, fî şehri-i⁷⁴⁶ şa'bân. Ol zümreden sağ kola giden Deveci Mustafa Ağa ki ordu-yı humâyûn cânibine azîmet etmiş idi. Yolda turnâcibâşı sergüzeşti mesmû⁷⁴⁷ olmuş iken mütevekkilen alellah azîmet idüp Bağdâd muhâsarası esnâsında vâsıl-ı ordugâh⁷⁴⁸ oldu. Sadriâ'zam hazretlerinin recâların⁷⁴⁹ karîn-i afv olup ile'l-ân⁷⁵⁰ Bağdâd muhâfazası hizmetinde⁷⁵¹ kalmıştır⁷⁵². Galata'da⁷⁵³ büyük kenise bi'l-küllîye [93a] muhterik olup bî-hamdenillâhi te'âlâ ile'l-ân ta'mîre izn-i âlî sudûr etmemiştir. Şehr-i ramazânü'l-mübârekin onuncu günü müjde-i feth-i Bağdâd ile Kâ'im-makâm Musa Paşa'nın bir tatârı gelüp üç günden sonra Halil Ağa geldi. Fermân-ı Humâyûn üzere yirmi gün yirmi gice nefsi-i İstanbul ve etrâfında azîm donanmâ olup bayrâmın

⁷³⁹ sedd... sonra E: sedd idüp B

⁷⁴⁰ yakın E: karîb B

⁷⁴¹ yokdur E: yok B

⁷⁴² melâ'înin E: başları kaydına düşdüler yirmi dört pâre şâykaları dahi alınup karaya dökülen melâ'înin B

⁷⁴³ sebkât E: sebk B

⁷⁴⁴ Ağa B: -E

⁷⁴⁵ gelüp olundu E: vârid olup hükm-i kat'ısı icrâ olundu B

⁷⁴⁶ fî şehri E: fî selh B

⁷⁴⁷ mesmû E: ma'lumı B

⁷⁴⁸ ordugâh E: dergâh-ı merâm B

⁷⁴⁹ hazretlerinin recâların E: hazreleri recâsıyla B

⁷⁵⁰ ile'l-ân E: -B

⁷⁵¹ muhâfazası hizmetinde E: muhafazasında B

⁷⁵² kalmıştır B: -E

⁷⁵³ Galata'da E: Galata'dan B

üçüncü günü temâm oldu. Müjde-i feth İstanbul'a vusûl bulduğu esnâda⁷⁵⁴ bu abd-i fakîr didüğü tarihtir:

Hamdülillâh hazret-i Sultân-ı gâzî Hân Murâd
Zîr-i fermânında olsun şark-ı âlem garb ile⁷⁵⁵
Destbürd-i himmet-i sâhib-kırânî gösterüp
Mülk-i Bağdâd-ı behişt-âbâdı aldı harb ile
Surhserler bulmadı çün tîğ-i kahrından emân
Hâtif-i gaybi didi tarîh-i fethin darb ile.

Mâh-ı şevvâlin ...⁷⁵⁶ günü sultân Mustafa mülk-i bekâya âzim olup Ayasofya haremide fetihden mukaddem bina olunmuşdur⁷⁵⁷, bir âlî kubbede defn olundu. Kırk seneden ziyâde Ebü'l-feth Sultân Mehmed Hân⁷⁵⁸ câmi'î şerîf [93b] haremide mücâvir olan Eskiçi Hasan Dede mülk-i bekâya sefer⁷⁵⁹ idüp hücesine muttasıl hatîreye⁷⁶⁰ defn olundu. Sefer-i humâyûna azîmet buyurldukda Hâs oda kurbünde olan büyük havuz mukâbelesinde iki kasr-ı âlî bina olunmak fermân buyurulmuş idi. Üyle tekellüf kusûr-ı bî-kusûr ki her biri vüzerâ câmi'î kadar var idüğü mukarrerdir. Mi'mar başı Kâsım Ağa'nın sa'y u ikdâmı ile⁷⁶¹ bir sene de pâdişâh-ı İslâm hazretlerinin murâd-ı şerîfleri üzere tamâm olup feth-i Bağdâd'dan sonra darü's-saltanata teşrîflerine⁷⁶² karîn-i tahsîn oldu⁷⁶³.

⁷⁵⁴ vusûl... esnâda B: vâsıl buldukda E

⁷⁵⁵ garb ile E: garble B

⁷⁵⁶ Nüshalarda boşluk

⁷⁵⁷ olunmuşdur E: olmuş B

⁷⁵⁸ Hân E: -B

⁷⁵⁹ sefer E: rihlet B

⁷⁶⁰ hatîreye E: hatıra da B

⁷⁶¹ Mi'mar... ile E: -B

⁷⁶² saltanata teşrîflerine E: saltanaya teşrîflerinde B

⁷⁶³ oldu E: olundu B

**Bâb-ı Sâdis, Husûl-ı Murâd Birle⁷⁶⁴ Bağdâd'dan Geldikden⁷⁶⁵ Sonra
Vâkî' Olan Umûr Beyânındadır.**

Rumili Kâdı'askeri Ebus-su'ûd-zâde Mehemmed Efendi mukaddemâ işâret olunduğu üzere Diyârbekir'de dâr-ı bekâyâ azîmet itmiş idi, mansıbı İstanbul'a vusûle dek mahlûl durup ba'dehu eyyâm [94a] ol makâma Anadolu'dan Boşnâk İsa nakl olunup yerine İstanbul Kazâsından⁷⁶⁶ ma'zûl Civi-zâde Şeyh Mehemmed Efendi oldu, fî safer. Sadrîa'zam hazretleri taraf-ı âlîlerinden on iki günde Receb Ağa gelüp Şâh ile gâlibâne akd-i sulh olunduğunu ihbâr eyledi⁷⁶⁷. Dördüncü günde iltifât-nâme ve murassa kılıc ve müte'addid hil'atler ile tekrâr sadrîa'zam hazretlerine gidüp halk-ı âlem bu haberden şâd u hürrem oldu. Serdâr-ı nâmdâr hazretleri taraf-ı şerîflerinden ba'zı kazâyâ ve umûr-ı serhad ve Bağdâd eyâletine nakl olunan Derviş Mehemmed Paşa'ya vezâret arzıyla ulaklar gelüp murâd-ı şerîfleri üzere cevâbları ile avdet⁷⁶⁸ etdiler, fî şehri rebîülevvel. Serdâr-ı Ekrem vezîriâ'zam hazretleri şâh-ı Acem ile rızâ-yı humâyûn üzere akd-i sulh buyurdularından sonra dergâh-ı sa'âdet-destgâh tarafına irsâl etdikleri Muhammed Kulu Bey nâm ilçî [94b] hâk-i âstân-ı muhalledü'l-ikbâle yüz sürüp emsâline olıcak mertebe mazhar-ı ihsân-ı sultân oldu⁷⁶⁹, fî rebî'ülahir. Kapudân Silahdâr Paşa Karadeniz seferinden istiğnâ idüp ol hizmeti Piyâle Kethüdâya tahmîl etmiş idi. Mezbûr kethüdâ hükm-i sultâni mûcebince evvelâ⁷⁷⁰ Özi kal'asına varup kemâ-yenbaği ta'mîr ve termîm idüp sâ'ir mühimmâtını gördükden sonra memâlik-i İslâmiyyeden ba'zı yalıları gâret ve ahâlisine îsâl-ı hasâret⁷⁷¹ iden on kıt'a şâyka haberin alup⁷⁷²...⁷⁷³ pâre kâdırga ile ol cânibe azîmet eyledi⁷⁷⁴. Tentere nâm adada irişüp göz açdırmayup önünü⁷⁷⁵ dahi aldı. Ve memâlik-i İslâmiyyeden aldıkları nisvân ve etfâlî vatanlarına irsâl idüp sâlîm ü

⁷⁶⁴ murâd birle E: murâd ile B

⁷⁶⁵ geldikden E: gelindikden B

⁷⁶⁶ İstanbul Kazâsından E: İstanbul'dan B

⁷⁶⁷ olunduğunu... eyledi E: olunduğu haberin getirüp B

⁷⁶⁸ avdet E: avd B

⁷⁶⁹ mazhar-ı... oldu E: nazar-ı ihsânı sultâniyeye mazhar oldu B

⁷⁷⁰ evvelâ E: olan B

⁷⁷¹ hasâret E: hâret B

⁷⁷² alup E: olup B

⁷⁷³ Nüshalarda boşluk.

⁷⁷⁴ eyledi E: idüp B

⁷⁷⁵ irişüp... önünü E: rastgelüp önü B

gânim der-i devlet nevâle rûymâl eyledi⁷⁷⁶. Hakkâ ki mezbûr Piyâle Kethüdâ'nın Devlet-i Aliyye'i Osmaniyye'de bunun⁷⁷⁷ misli niçe hizmetleri zuhûr etmişdir. Cümleden biri bin otuz [95a] üç senesinde Cânbeğ Girây Hân iclâsışün Kapudan Recep Paşa donanma-yı humâyûn ile⁷⁷⁸ Kefe'ye varup Şahin Girây dahi asker-i Tatar ile Kefe'ye karîb Toprak kal'a⁷⁷⁹ nâm mahalle nüzul idüp asker-i İslâm üzerine birkaç yerden hücûm etdikde Kapudan Paşa mezbûr Piyâle Kethüdâ'yı ki ol zemânda İskenderiyye sancağından ma'zûl⁷⁸⁰ tersâne kapudanlarından idi⁷⁸¹. Beş yüz levende ser'asker idüp Şâhin Girây üzerine irsâl eyledi. Avn u inâyet-illâhi mu'in olmağın Şahin Girây askeri guzât-ı dine tâkat getürmeyüp münhezim oldular. Biri dahi bin otuz dört senesinde Kapudan Recep Paşa Kara harman üzerinde Rus şaykalarına⁷⁸² rast geldikde mezbûr Piyâle Kapudan cümleden mukaddem yalnız çatup inâyet-i Hak ile yüz aklıkları müyesser olmağın ol hizmeti mukâbelesinde Kelifira nâm limânına⁷⁸³ geldiklerinde⁷⁸⁴ Recep Paşa [95b] tersâne kethüdâlığını ana ta'yîn⁷⁸⁵ eyledi. Biri dahi bin otuz yedi senesinde Kapudan Hasan Paşa donanma ile⁷⁸⁶ Karadeniz'e gidüp Özi ve ol etrâfi muhafazadan sonra Asitâne'i sa'âdete avd itmek için filândıra asmış idiki Canbek Girây Hân Kılburun nâm mevzi'e⁷⁸⁷ gelüp Özi suyundan içerüde ...⁷⁸⁸ nâm mahalde Anadolu tarafların gâret niyyetle on beş pare Rus şaykası hâzır olup donanmanın avdı⁷⁸⁹ haberine muntazırlar idüğünü ihbâr itmeğın Kapudan Paşa Piyâle Kethüdâ'yı⁷⁹⁰ otuzdan ziyâde Küçük Tuna şaykalarıyla⁷⁹¹ irsâl idüp mahal-i mezbûra⁷⁹² ol şaykaları buldu⁷⁹³. Ve ceng-i azim

⁷⁷⁶ eyledi E: idüp B

⁷⁷⁷ bunun E: bu B

⁷⁷⁸ humâyûn ile E: humâyûnla B

⁷⁷⁹ kal'a E: -B

⁷⁸⁰ ma'zûl E: ma'zûl idi ve +B

⁷⁸¹ idi E: -B

⁷⁸² şaykalarına B: saykalarına E

⁷⁸³ limanına E: mahalle B

⁷⁸⁴ geldiklerinde E: gelüp B

⁷⁸⁵ ta'yîn E: tefvîz B

⁷⁸⁶ donanma ile E: dananma-yı humâyûnla B

⁷⁸⁷ mevzi'e E: menzile B

⁷⁸⁸ Nüşhalarda boşluk

⁷⁸⁹ avdı E: avd B

⁷⁹⁰ Kethüdâ'yı E: Kethüdâyla B

⁷⁹¹ şaykalarıyla E: kayıklarıyla B

⁷⁹² mezbûra E: mezbûrda B

⁷⁹³ şaykaları buldu E: şaykalara rastgelüp B

idüp bî-inâyetillâhi te‘âlâ muzaffer ü mansûr⁷⁹⁴ oldu. Kırılıandan mâ‘ada⁷⁹⁵ dört yüz nefer⁷⁹⁶ esir ile donanmâ-yı humâyûn vâsıl olup esîrleri bi’t-temâm Tersâne-i Âmireye⁷⁹⁷ teslîm eyledi. Biri dahi bin otuz senesinde Kapudan Hasan Paşa donanma⁷⁹⁸ [96a] ile Akdeniz’e çıkup Kefâlonya nâm mahalde Ayamavra tarafına salduğı gice iki pâre geminin demirleri ilişüp anları kurtarmak için mezbûr kethüdâ anda kaldı. Sabâh ol gemilerin demürleri⁷⁹⁹ halâs oldukdan⁸⁰⁰ sonra ancak kendü bâştardasıyla Kefâlonya dar⁸⁰¹ boğâzından çıkarken Palerma gemilerin yirmi dört pâre topları bir kalyona râst gelüp⁸⁰² darb-ı dest ile⁸⁰³ aldı. Ve sâlimen gânimen donanmâya vâsıl olup şikârını Kapudan Paşa’ya teslîm eyledi. Biri dahi kırk üç senesinde Kapudan Ca‘fer Paşa Kesendire önünde rast geldiği iki pâre kalyonun birine başa baş çatup söyündürmüş iken ol kalyonu ve Kapudan Paşa çatduğu kalyonu yine içinde olan kâfirler yakmışlardır. Bin kırk beş senesinde Trabzon’a⁸⁰⁴ avd idüp Kefe etrâfında⁸⁰⁵ şaykalar alınduğu⁸⁰⁶ kırk sekiz senesinde Adahun cânibde yirmi dokuz şayka aldugu [96b] mukaddemâ târihler ile mahallerinde⁸⁰⁷ tahrîr ve işâret⁸⁰⁸ olunmuşdur. Çünkü devlet ü dîn uğrunda makdûrunu bezl idüp can ve baş gamın çekmeyen bendelerdendir. Allah subhânehu ve te‘âlâ hazreti dahi mu‘îni olup⁸⁰⁹ her işi âsân olduğundan mâ‘adâ⁸¹⁰ vüzerâ haslet çekdikleri⁸¹¹ kapudanlık mansıbı sa‘âdetlü pâdişâhımız hazretleri ve asrında sadrı‘zam hazretlerinden⁸¹² tertiyiye’i şerîfleri semeresiyle kendüye inâyet buyurulup herkes ehle mahalle dimişlerdir. Rabbü’l-alemîn hazretlerinden recâ olunurki, pâdişâh-ı İslâm

⁷⁹⁴ muzaffer ü mansûr E: mansûr u muzaffer B

⁷⁹⁵ Kırılıandan mâ‘ada E: kırılanı kırılıp mâ‘adası B

⁷⁹⁶ nefer E: -B

⁷⁹⁷ Tersâne-i Âmireye E: Tersâne amîrine B

⁷⁹⁸ donanma E: donanmaylaB

⁷⁹⁹ demürleri E: demirlerin B

⁸⁰⁰ oldukdan E: etdükden B

⁸⁰¹ Kefâlonya dar E: Kefâlonya’nın tar B

⁸⁰² gelüp E: olup B

⁸⁰³ dest ile E: destle B

⁸⁰⁴ Trabzon’a E: Trabzon’dan B

⁸⁰⁵ etrâfında E: etrâfından B

⁸⁰⁶ alınduğu E: aldığı B

⁸⁰⁷ târihler ile mahallerinde E: târihleriyle mahallinde B

⁸⁰⁸ tahrîr ve işâret E: îrâd B

⁸⁰⁹ Allah... olup E: Allah te‘âlâ B

⁸¹⁰ mâ‘adâ E: gayrı B

⁸¹¹ çekdikleri E: çekdiği B

⁸¹² hazretlerinden E: hazretleri B

hazretlerinin eyyâm-ı devlet-i aliyyelerinden paşa-yı mezbûr yüzünden rûy-i deryâda niçe fütûhât zuhûr idüp belki Malta cezâiresinin fethi dahi müyesser ola⁸¹³. Sa'âdetlü pâdişâh hazretleri⁸¹⁴ Beykoz tarafına seyre⁸¹⁵ azîmet buyurup anda mizâc-ı şerîfleri nev'â mütegayyir olmağın⁸¹⁶ güç ile oldukları Üsküdâr bağçesine avd buyurdular. On gün kadar azîm hastalık çeküp⁸¹⁷ halk-ı âlem mübtelâ-yı endûh [u] gam olmuşlar[97a] iken bî-inâyetillâhi te'âlâ taraf-ı Hak'dan şîfâ-yı kâmil irişüp birkaç gün çekdikleri ıztırâb ve inkısâr bâ'is-i tevbe ve⁸¹⁸ istiğfâr oldu, fî şehri Recep. Kâ'immakâm Mehemed Paşa mukaddemâ Özi'de olduğu esnada tama-ı hâm⁸¹⁹ belâsıyla Eflâk voyvodalığını Boğdân voyvodası oğluna etdirmek sevdâ-yı hâmina⁸²⁰ düşüp lakin kâdir olmamış idi. Kâ'immakâm olıcak ol niyeti vücûda getürmeğe ikdâm-ı tâm idüp⁸²¹ ve bir tarîk ile sa'âdetlü pâdişâh hazretlerini⁸²² tedbirine râm idüp yeni⁸²³ voyvodayı makâmına iclâs için Küçük Mîrâhûr Siyâvuş Ağa'yı ta'yîn etdirdi. Mîrâhûr Ağa yeni voyvodayı alup Boğdân askeri ile⁸²⁴ Eflâk'a azm eyledi. Ma'zûl voyvoda⁸²⁵ can⁸²⁶ korkusuyla nâçâr vâdi-i muhâlefete sülûk idüp bir gice ...⁸²⁷ nâm mahalde Boğdân askerinin basdı. Ve anları perişân idüp Mîrâhûr Ağa'yı voyvodalık yine kendüye⁸²⁸ karâr ve⁸²⁹ ibkâ buyurulmak recâsına i'zâz⁸³⁰ [97b] [ve] ikrâm ile devlet-i nevâle irsâl eyledi. Böyle bir hâl zuhûrundan⁸³¹ sa'âdetlü⁸³² pâdişâh hazretleri bî-huzûr olup paşa-yı mezbûru Yedikulle'ye habs buyurdular. O gice⁸³³ diyâr-ı ademe sefer idüp sadrîa'zam hazretleri teşrîf idince yirmi gün kadar

⁸¹³ Rabbü'l-alemîn... ola E: -B
⁸¹⁴ sayd ü şikâr için +B
⁸¹⁵ seyre E: -B
⁸¹⁶ olmağın E: olup B
⁸¹⁷ çeküp E: geçürdüler B
⁸¹⁸ ve B: -E
⁸¹⁹ tama-ı hâm B: tam'e E
⁸²⁰ sevdâ-yı hâmina E: sevdâsına B
⁸²¹ idüp B: -E
⁸²² hazretlerini E: hazretlerin B
⁸²³ idüp yeni E: eyleyüp iki B
⁸²⁴ askeri ile E: askeriyle B
⁸²⁵ voyvoda B: -E
⁸²⁶ cân E: hân B
⁸²⁷ Nüşhalarda boşluk
⁸²⁸ yine kendüye E: kendüde B
⁸²⁹ karâr ve B: -E
⁸³⁰ Nüşhalarda اغزاز şeklinde geçmektedir
⁸³¹ zuhûrundan E: zuhûrunda B
⁸³² sa'âdetlü E: -B
⁸³³ O gice E: ol gice B

Hüseyin Paşa kâ'immakâm nâmına oldu⁸³⁴, fî yevmi'l-işrîn min şehr-i şa'bânü'l-mu'azzam. Paşa-yı mezbûrun bu mâddede cürmü olup olmaduğundan kat'-ı nazar kendü⁸³⁵ murâdı için ırz-ı saltanatın berbâd olmasına rızâ viren vüzerâdan idi. Kendi İstanbul'da huzûr [ve] râhatda olup sadria'zam hazretleri dîn ü devlet uğruna mâl cânı ile⁸³⁶ çalışup birkaç vech ile⁸³⁷ meşakkat ve zahmetde⁸³⁸ iken esâs-ı sulhe istihkâm virilüp asker-i İslâm ile⁸³⁹ avd olunacak mukarrebînden birkaç mu'în peydâ idüp sadria'zam hazretleri⁸⁴⁰ bir müddet dahi ol taraflarda ikâmet etdirmeğe sa'y ü kûşîş eyledi. Lakin bî-inâyetillâhi te'âlâ mukaddemât-ı⁸⁴¹ ikdâm mübtehic-i husûl-i [98a] merâm olmayup nâ-murâd azm-âbâd eyledi. Çünkü bî-emrillâhi te'âlâ Sultân Murâd hazretleri az müddetde cânib-i⁸⁴² ahirete azîmet⁸⁴³ idüp cülûs-ı humâyûn mukarrer imiş. Eğer mezbûr Mehemed Paşa hayâtda bulunmuş olsa makâm-ı sadâret-i uzmâyı tahsîl için gûnâgûn fitneler peydâ⁸⁴⁴ idüp nizâm-ı devlete hâlel virmek mukarrer idi. Dahi mukaddemce diyâr-ı adem cânibine sefer etdüğü⁸⁴⁵ hem kendüye hem Devlet-i Aliyye'ye nâfi' oldu. Mahallinde olduğı için⁸⁴⁶ Allâh rahmet eyledi⁸⁴⁷ deyü⁸⁴⁸ bu dahi devlet-i rûz-efzûn-ı Osmâniyyenin devâm ve bekâsı muvâfık-ı rızâ-yı ilâhi idüğünü kavî şahiddirki ihtimâl-i zuhûr-ı fitne olan mahzûr ber-taraf olup bi-lutfihi te'âlâ intizâm-ı umûr hâlel-pezîr olmadı.

---

⁸³⁴ nâmına oldu E: olup B

⁸³⁵ kendü E: husûl B

⁸³⁶ cânı ile E: cânla B

⁸³⁷ birkaç.. ile E: -B

⁸³⁸ zahmetde E: zahmet üzere B

⁸³⁹ İslâm ile E: islâmla B

⁸⁴⁰ hazretleri B: -E

⁸⁴¹ mukaddemât E: mukaddemât etdirmeğe sa'y ü gûşîş eyledi B

⁸⁴² cânib E: cânib-i mülk B

⁸⁴³ azîmet E: azîm B

⁸⁴⁴ peydâ B: -E

⁸⁴⁵ etdüğü E: idüğü B

⁸⁴⁶ olduğı için E: olduğı için B

⁸⁴⁷ eyledi E: eyleye B

⁸⁴⁸ deyü E: -B

Bâb-ı sâbî: Serdâr-ı Ekrem vezîria‘zam hazretleri sedd-i sügûr-ı İslâm ve umûr-ı mühimmatı itmâm için Bağdâd’da kalup⁸⁴⁹ takayyüd ve ihtimâmları ile emr-i sulh temâm olduğu beyânındadır, zikr olunur⁸⁵⁰.

[98b] Mukaddemâ işâret olduğu üzere Sultân-ı Cem-haşem hazretleri kişver-i Rum behcet-rüsûm tarafına⁸⁵¹ teveccüh-i tuğ u alem idüp sadria‘zam hazretleri⁸⁵² Bağdâd’da kalmışlar idi. Mâh- Ramazan’ın on dördüncü günü sipâh [ve] silâhdâr kendü⁸⁵³ otaklarında recec mevâcibin tevzî‘in mübâşeret idüp herkese müstehak olduğu vazîfeyi bî’t-temâm edâya? ittihâm⁸⁵⁴ etdiler. Sa‘âdetlü pâdişâh altmış gün Bağdâd’da ikâmet idüp asker-i İslâm ol etrâfda niçe günlük yerde zahîre komamışlar iken Bağdâd’da iki aya karîb oturak⁸⁵⁵ olduğu müddetde askere kifâyet mikdârı zâd ü zevâd tedârükünde zuhûr gelân hüsn-i tedbîrleri lisân-ı kalem ile takrîr olunmak mertebesinden ziyâdedir. Onaltıncı günü Abdülkâdir-i Geylânî hazretleri⁸⁵⁶ mezârı civârında olan câm‘i şerîfde ibtidâ salât-ı cum‘a edâ olunup pâdişâh-ı İslâm hazretine du‘â olundu⁸⁵⁷. Şehr-i mezbûrda Noğây Paşaoğlu Arslan Paşa’ya Mar‘aş olup, ber-vech-i arpalık Niğde sancâğına mutasarrıf olan Hasan Paşa’ya Karaman oldu. Ol esnâda [99a] ziyâde sovuqlar olup yağmurdan çadırlar ortasında cem‘ olan sular dondu⁸⁵⁸. Hasan Hilmi⁸⁵⁹ Efendi ki, niçe müddet kemâl-i iffet ü istikâmet ile⁸⁶⁰ riyâset hizmetinde olup ol tarihte atlı mukâbelecisi idi, tekrâr re’îsülküttâp olup⁸⁶¹ henüz ol hizmet-i celfleye iştigâl üzerelerdir. Evâhir-i şehr-i mezbûrda serdâr-ı ekrem hazretleri⁸⁶² kol ağalarından reşen mevâcibini teslîm idüp her tâ’ifeye tevzî ve⁸⁶³

⁸⁴⁹ kalup E: kalup yümn-i B

⁸⁵⁰ zikr olunur E: -B

⁸⁵¹ behcet... tarafına B: cânibine E

⁸⁵² hazretleri B: -E

⁸⁵³ kendü E: -B

⁸⁵⁴ idüp... ittihâm B: -E

⁸⁵⁵ oturak E: ikâmet B

⁸⁵⁶ hazretleri B: -E

⁸⁵⁷ civârında ... olundu E: civâr-ı merkâd-ı şerîfde olan câm‘i-i şerîfde ibtidâ cum‘a namazı edâ olunup B

⁸⁵⁸ dondu E: münce mid olup B

⁸⁵⁹ Hasan Hilmi E: Çelebi Hasan B

⁸⁶⁰ ile E: -B

⁸⁶¹ olup E: oldu B

⁸⁶² hazretleri B: -E

⁸⁶³ ve B: -E

taksim olundu. Gurre-i şevvâlde Basra'dan emti'a vü zehâir ile mâ-lâmâl olan⁸⁶⁴ on dâne gurâb gelüp Musul'da mahbûs olan Halife Maksûd Hân dahi Bağdâd'a vâsıl oldu. Üç gündən sonra Maksûd Hân Hamza Paşa-zâde ile diyâr-ı Acem'e irsâl olunup Hind ilçisi dahi Müteferrika Arslan Ağa ile cânib-i Hind'e gönderildi. Eyyâm-ı muhâsarada Toptaşı darbından münhedim olan yerler binâ olunmağa mübâşeret olunmuş idi. Mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü kemâl-i istihkâm üzere [99b] temâm olup üzerinde şenlik topları atıldı⁸⁶⁵. Dört gün sonra Bağdâd'da Kethüdâ Bey ile kalıcak yeniçerinin Bağdâd kolunun⁸⁶⁶ mevâcibleri için zâbitlarına iki yüz yük akçe teslîm oldu⁸⁶⁷. Şehr-i zilka'de'nin⁸⁶⁸ ikinci günü Bâşdolâb nâm makâma varılıp⁸⁶⁹ on birinci gün Basra Beylerbeyisi'nden sa'adetlü pâdişâh hazretleri⁸⁷⁰ için kırk re'is Arabi at ve Mekke Şerîfinden bî-hadd tuhfeler⁸⁷¹ geldi. Ol menzilde Dervîş Mehemed Paşa ve Nogây Paşa-zâde ve Ma'nisa Bey'i Çubukköprü cânibine muhâfazaya gitdiler. Mâh-ı mezbûrun on yedinci günü Diyârbekir'den serdâr-ı ekrem hazretlerine kapucıbaşılardan Şehbân⁸⁷² Ağa yediyle iltifâtı mutazammın hatt-ı humâyûn ve şimşir murassa ve kürklü ve sâde hil'atler ve mühimmâta sarf olunmak için elli yük akçe ve⁸⁷³ kal'a binâsı için⁸⁷⁴ cân ve baş⁸⁷⁵ ile hizmet iden beylerbeyiler ve yeniçeri ağası ve ümerâ ve bölük ağaları ve sâ'ir bendelerine [100a] hallü hâlince yetmiş⁸⁷⁶ seksen aded hıla'-i fâhire vâsıl olup dîvân-ı âlîde hatt-ı şerîf okundu. Hil'atler giyülüp⁸⁷⁷ pâdişâh-ı İslâma du'âlar olundu. Ertesi diyâr-ı Acem kasdıyla Lokmân Hekim menziline hareket olunup ol gün Bağdâd'ın kendi kolu ve nevbetçi ta'yîn olunan sekiz bin kadar yeniçeri tashîh şartı ile⁸⁷⁸

⁸⁶⁴ olan E: -B

⁸⁶⁵ atıldı B: atmadı E

⁸⁶⁶ yeniçerinin... kolunun E: yeniçeri ağasının ve yeniçerilerin B

⁸⁶⁷ oldu E: olundu B

⁸⁶⁸ Şehr-i zilka'de'nin E: Şehr-i mezbûrun B

⁸⁶⁹ makâma varılıp E: makâmda darb-ı hıyâm olunup B

⁸⁷⁰ hazretleri B: -E

⁸⁷¹ tuhfeler E: tuhfe B

⁸⁷² Şehbân E: Şehbâz B

⁸⁷³ ve B: -E

⁸⁷⁴ binâsı için B: binâsını husûsunda E

⁸⁷⁵ cân ve baş E: -B

⁸⁷⁶ yetmiş E: -B

⁸⁷⁷ giyilüp E: gelüp B

⁸⁷⁸ ol... şartı ile E: on gün oniki bin Bağdâd kolu ve sekizbin nöbetçi yeniçeri ve bin kadar tashîh şartıyla B

Bağdâd'da kalıcak bin kadar⁸⁷⁹ sipâh ve silâhdar, ki yirmi bir bin asker olur⁸⁸⁰, İmâm-ı â'zam kapusundan karanlık kapuya dek kât kât⁸⁸¹ azîm alây gösterdiler. Sâhib-i devlet hazretleri iltifât ile⁸⁸² her tarafa nazar idüp cümlesini⁸⁸³ Allâhü te'âlâ hazretlerinin⁸⁸⁴ hıfz-ı imânına ısmarladılar.⁸⁸⁵ Yirmi yedinci günü⁸⁸⁶ üçüncü menzil olan Halisiyye toprağında Çubukköprü kurbünde nüzûl olunup ol mahallin Latîf çayırı olmağın atlar⁸⁸⁷ yirmi gün kadar çayıra kondu. Ve nehr-i Diyâle üstünden asker geçmek için gemiler üzerinde köprü binâsını mübâşeret olundu. Mâh-ı zilhiccenin dokuzuncu günü [100b] Yenice nâm⁸⁸⁸ köyden ba'zı askerler ile⁸⁸⁹ Diyâle suyun geçüp fîrâr etdikleri istîmâ' olunmağın Karamân Beylerbeyisi Hasan Paşa ol tarafı muhâfazaya ta'yîn olundu. Ertesi köprü temâm olup asker-i İslâm nöbetle çok çok Şehribân cânibine⁸⁹⁰ geçmeğe izn [ü] îcâzet⁸⁹¹ oldu. Mısır'ın Çerâkise beylerinden Mustafa Nâm⁸⁹² Bey ve bir kimse dahi ekin içine kondukları için⁸⁹³ siyâseten katl olundular⁸⁹⁴. On üçüncü günü câsûs⁸⁹⁵ gelüp Şâh tarafından sulh recâsına ilçi gelmek üzere⁸⁹⁶ idüğünü haber virdi⁸⁹⁷. On dokuzuncu günü⁸⁹⁸ Şehribân⁸⁹⁹ kurbünde elçinin üç âdemi gelüp Rüstem Hân'dan mektûb getürdüler. Gâlibâ Rüstem Hân dahi dağ başlarından asker-i İslâmı seyr iderdi. Elçi âdemleri için⁹⁰⁰ alay fermân olunup yurd yerinden menzile varınca iki sâ'atlik yolda iki tarafına asker-i İslâm kât ender kât durduklarından⁹⁰¹ mâ'adâ menzile muttasıl bir

⁸⁷⁹ bin kadar E: -B

⁸⁸⁰ yirmi... olur E: yirmi bin asker olup B

⁸⁸¹ dek kât kât E: değin dizilüp B

⁸⁸² iltifât ile E: iltifâtle B

⁸⁸³ cümlesini B: cümlesi B

⁸⁸⁴ Allâhü ... hazretlerinin B: Allâhü te'âlâ'nın E

⁸⁸⁵ ısmarladılar E: ısmarladı B

⁸⁸⁶ günü E: gün B

⁸⁸⁷ olmağın atlar E: erişmeğın atları B

⁸⁸⁸ nâm E: -B

⁸⁸⁹ askerler ile E: asker gelmek ile B

⁸⁹⁰ cânibine E: tarafına B

⁸⁹¹ îcâzet E: sâdır B

⁸⁹² Nâm B: -E

⁸⁹³ kondukları için E: kundakcılar için B

⁸⁹⁴ olundular E: olundu B

⁸⁹⁵ câsûs E: câmûs B

⁸⁹⁶ üzere E: üzerine B

⁸⁹⁷ haber virdi E: ihbâr eyledi B

⁸⁹⁸ günü E: gün gün B

⁸⁹⁹ Şehribân E: şehribâr B

⁹⁰⁰ âdemleri için E: âdemleri için B

⁹⁰¹ kât... durduklarından E: kât kât turup ve Boladdin B

azîm dağ olup [101a] ol dağ dahi⁹⁰² serâpâ asker ile mâ-lâ-mâl oldu⁹⁰³. Kızılbaşlar bu hâli görüp medhûş ve hayran olmuş iken, ol esnâda mukaddemâ Çubukköprü muhâfazasına giden beylerbeyiler dahi güzîde asker ile orduya gelüp⁹⁰⁴ surhserlerin olanca aklı perîşân oldu. A'dâ şaşduğun dursun orduda olan kimseler⁹⁰⁵ dahi bu asker kande idi. “Misli ne Revân'da ve ne Bağdâd'da görülmüştür” deyü hayrân olup böyle tedbîr-i dil-pezîre muvaffak olan vezîr-i âsaf-nazîre hezâr tahsîn didiler. Dört gün sonra Zâviye nâm menzilde Hamza Paşa-zâde ile Şâhın mîrâhûru Muhammed Kulu Bey nâm ilçî gelüp istikbâline ancak çâvûşlar irsâl olundu. Ertesi Kızılratat nâm menzilde elçi sadria'zam hazretleri meclis-i âlîlerine hâzır olup sulhe müte'allik musâhabete şürû olundu⁹⁰⁶. Elçi⁹⁰⁷ merhûm Sultân Süleymân Hân sınırnâmesinde [101b] “Kars ya⁹⁰⁸ kızılbaş virilüp yâhûd tahrîb olunmak yazılmışdır deyü nev'â ol sevdâya düşdüklerini lisânına getüricek serdâr-ı ekrem “ol ihtimâl emr-i muhâldir, ammâ sen yine geldin Dertenk miftâhın getürdünmü sulh hâcetiniz ise Dertenk miftâhı gelsün ve Rüstem Hân Bağdâd sınırundan kalksun ve illâ biz hâzırız er iseniz vaktinize siz dahi hâzır olun” deyü buyurup elçiye sûret-i gazab gösterdiler⁹⁰⁹. Ol menzilde Şâha ve Rüstem Hâna bu mazmûn üzere sadria'zam hazretlerinden ve elçiden mektublar yazılıp Rüstem Hân'dan üç günde ve Şâhdan altı güne dek⁹¹⁰ cevâb gelmek şartı ile irsâl olundu. Sulh şehr-i mezbûrun Menzilabâd nâm mekâmdaki bir ismi dahi ulvîdir ilerüye gidilmek murâd olıcak, elçi serdâr-ı ekrem hazretlerine gelüp “bir elçimizi kulağuz idüp Bağdâd'ı aldınız, ben⁹¹¹ kulunuzu dahi gâlibâ İsfahân fethine kulağuz idersiz” gibi luft idüp [102a] “mektûblarımızın cevâbı gelince tevakkuf buyurun, murâdca cevâb gelmezse emir sizin” deyü tazarru ve⁹¹² niyâz itmeğın, te'hîr olundu. Sene-i tis'a ve erba'în ve elf şehr-i muharremü'l-harâmın guresinden Rüstem Hân'ın Dertenk'den kalkup gitdüğü haberi geldi. Ertesi

⁹⁰² ol dağ dahi B: otağ E

⁹⁰³ oldu E: idi B

⁹⁰⁴ gelüp E: vâsıl olup B

⁹⁰⁵ kimseler E: kimesneler B

⁹⁰⁶ musâhabete... olundu E: mükâleme esnâsında B

⁹⁰⁷ Elçi E: -B

⁹⁰⁸ ya E: -B

⁹⁰⁹ gösterdiler E: gösterüp B

⁹¹⁰ güne dek E: günde B

⁹¹¹ ben B: -E

⁹¹² mektûblarımızın ... ve E: -B

Hânkâh-ı Küçük menzilde Bağdâd Beylerbeyisi Hasan Paşa Van'a tebdîl olup⁹¹³ Derviş Mehmed Paşa Bağdâd'a⁹¹⁴ oldu. Ol menzilde Şâhdan, “ Sarûhân nâm büyük elçi geliyor” deyü haber vâsıl olup dört gün sonra Kasrîşirin kurbünde Hânkâh-ı Kebîr nâm menzildeki bir ismi dahi Rehâr⁹¹⁵ ovası olup sa'âdetlü pâdişâh hazretleri Bağdâd muhâsarasında iken Şâh-ı Acem anda idi. Rüstem Hân'dan meyve makûlesi hedâyâ ve⁹¹⁶ emrünüze imtisâlen Dertenk'den kalktık ve Şâh'ın⁹¹⁷ Sarûhân nâm vekili varıyor deyü mektûb geldi. Mâh-ı mezbûrun on birinci günü ol menzilde Sarûhan orduya gelüp istikbâline ancak çavuşlar ve alay beyleri ve bir mikdâr Rumili [102b] gâzileri ve yüz kadar Mısır kulu irsâl olundu. Sadria'zam hazretleri ile ba'de'l-'asr mülâkât etdikde⁹¹⁸ kendüye ve âdemlerine kırk elli kadar hil'at giydirildi. Üç gün sonra leze mevâcibi çıkup sunûf-ı askere tevzî olundu. Mâh-ı mezbûrun on dördüncü günü Derne ve Dertenk kurbünde⁹¹⁹ umûmen beylerbeyiler ve yeniçeri ağası ve bölük ağaları ve yeniçeri ve sipâhın ihtiyârları serdâr-ı ekrem hazretlerine otağına hâzır olup vekîl-i şâh Sarûhân ve Elçi Muhammed Kulu Bey da'vet olundu. Ve sulh emrinde gufugû olup ol gün dördüncü sâ'atde erkân-ı sulh istihkâm virildi. Kifâyet akd ü sulh⁹²⁰. Bu üslûb üzere ki Bağdâd eyâletinde Cissân ve Bedre ve Mendelencin ve Dertenk ve Derne ve Tâsirmeyl nâm mahalle dek ve Mendelencin ve Dertenk mâbeyninde olan sahrâlar ve Câf aşîretinin Ziyâeddin Hodanî kabileleri ve Zincir kal'anın taraf-ı garbindan⁹²¹ olan köyler ve Şehrîzor kurbünde zâlim kal'anın [103a] bâlâsında olan dağın kal'a'î mezbûreye nâzır olan etrâfı Şehrîzor'a çıkan gedüğe dek ve Kızılcalakal'a ve tevâbî'i taraf-ı şehriyâriden zabt olunup bunlardan mâ'adâ Ahıska ve Kars ve Van ve Şehrîzor ve Bağdâd ve Basra'dan⁹²² sâ'îr sınırları dâhilinde olan kılâ ve bıkâ'ı ve nevâhî ve arâzî ve cibâl ve tilâle şâh cânibinden kat'â dahl ü ta'arruz olunmaya. Ve Mendelecin'den Dertenk'e

⁹¹³ olup E: olunup B

⁹¹⁴ Bağdâd'a B: -E

⁹¹⁵ Rehâr E: Zehâr B

⁹¹⁶ meyve... ve E: -B

⁹¹⁷ Şâh'ın B: Şâh'da E

⁹¹⁸ etdikde E: etdiklerinde B

⁹¹⁹ Derne... kurbünde E: -B

⁹²⁰ kifâyet... sulh

⁹²¹ garbinda E: garbîsinde B

⁹²² Basra'dan E: Basra'nın B

varınca vak‘i olan⁹²³ dağ ve Gayırda ve Zerdayi⁹²⁴ ve Zincirkal‘anın cânib-i şârkisinde olan karyeler ve kal‘a-i ormân ve tevâbî‘i olan karyeler ve Mihribân ve tevâbî‘i şâh cânibinden⁹²⁵ mazbût olup onların sınırları dâhilinde olan yerlere taraf-ı saltanat-ı aliyyeden müdâhil olunmaya. Ve Zincirkal‘a ki dağın kulesinde⁹²⁶ vâki olmuştur. Revân serhaddinden olan Katur ve Mâkû ve Kars cânibinde ve Magozberd nâm kal‘alar tarafından hedm oluna, Ve’s-selâm Hakk subhanehû ve te‘âlâ hazretleri⁹²⁷ ibâd-ı müslimîne nâfi olan sulh [103b] ve salâh husûsunu dâim idüp sebep-i sûrî⁹²⁸ olan sâhib-i devlet⁹²⁹ sadrîa‘zam hazretlerin⁹³⁰ merkezinde kâ‘im ve da‘im⁹³¹ eyleye, âmin. Ertesi Bağdâd Beylerbeyisi Dervîş Mehemed Paşa‘ya⁹³² vezâret ihsân buyurulup bir gün sonra nâme-i şâha mühürlenmek için üç gün va‘de ile elçiden⁹³³ bir âdemisi azm-i dergâh-ı şâh etdi⁹³⁴.

On dokuzuncu gün Şâh‘a giden adem nâme-i mühürledüp Astâne-i aliyye cânibine gidecek elçiye teslim olundu. Ol menzilde sadrîa‘zam hazretleri Sarûhân ve Muhammed Hân Kulu Bey muktezâ-yı uluvv-i himmetleri üzere bir âlî ve mükellef ziyâfet tertîb idüp⁹³⁵ İstanbul‘da olsa dahi⁹³⁶ bu tekellüfde ziyâfet olunmak⁹³⁷ mümkün değil idi. Surhserler hayrân olup vezîria‘zâmın kuvvetinden⁹³⁸ sa‘adeti pâdişâh hazretlerinin vâridat ve⁹³⁹ haşmetine istidlâl etdiler. Saruhân dahi gayrete gelüp Beylerbeyilere ziyâfet tedârük eyledi. Ba‘dehu Saruhân⁹⁴⁰ Şâh‘a gidüp Muhammed Kulu Bey dergâh-ı saltanat- [104a] dest-gâha irsâl olunmak üzere orduda kaldı. Ertesi Diyâr-ı Rum‘a avd niyyetiyle otağın yüzü Astâne-i sa‘âdete

⁹²³ vak‘i olan B: olan E

⁹²⁴ Gayırda ve Zerdayi E: bayırda ve zerdali B

⁹²⁵ cânibinden E: tarafından B

⁹²⁶ kulesinde E: kal‘asında B

⁹²⁷ hazretleri B: -E

⁹²⁸ surî E: sûrîsi B

⁹²⁹ devlet E: devletleri B

⁹³⁰ sadrîa‘zam hazretlerin E: -B

⁹³¹ ve da‘im B: -E

⁹³² Paşa‘ya B: Paşa E

⁹³³ elçiden E: elçinin B

⁹³⁴ etdi E: idüp B

⁹³⁵ idüp E: iderlerki B

⁹³⁶ dahi E: -B

⁹³⁷ olunmak E olmak B

⁹³⁸ kuvvetinden E: şân ve şevketinden B

⁹³⁹ vâridat ve B: -E

⁹⁴⁰ Saruhân E: Saruhân B

döndürülüp Horin sahrâsı nâm menzile nüzûl olundu. Diyâle suyunun Ali geçidi nâm mahalline konuldukda Bağdâd Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa izn-i âlî üzere Bağdâd'a avd idüp irtesi ki şehir-i muharremin yirmi beşinci günüdür. Nehr-i mezbûrun Kerkük cânibine geçildikde haber-i sulh ile Receb Ağa dergâh-ı saltanata irsâl buyuruldu. Deli Mahmud Palankası kurbünde Gürcü Mehemed Paşa birâderi Ca'fer Paşa'ya Şehrizer Beylerbeyisi inâyet olunup mâh-ı saferin ikinci günü Kerkük kurbünde Tercîl nâm menzilde Kerkük Beylerbeyisi Eş Mehemed Paşa'dan azîm⁹⁴¹ şikâyet olunmağın kal'aya habs olundu. Menzil-i Kerkük'de Mısır askerine izin olunup Mısır'a gitdiler. Mâh-ı mezbûrun onuncu günü Şamamek nâm menzile nüzûl olunup cennet-mekân merhûm sultân Süleymân Hân aleyhi'r-rahmet [104b] ve'l-gufrân⁹⁴² hazretleri Irakeyn Seferi'nde ikdâm-ı tâmm idüp üzerine köprü kurmağa mecâl olmayan nehr-i Zâb üzereki Galata boğâzı kadar sudur ve kemâl-i tuğyânî⁹⁴³ zemâmı idi, sadrî'zam hazretleri mukaddemâ tedârük buyurdıkları gemilerden bir cîsr-i üstüvar binâsına şurû olunup bi-avnihi te'âlâ bir gün bir gecede temâm oldu. Hizmet-i aliyyelerinde olan erbâb-ı tab'ın biri bu mısra'ı tarîh düşürmüşdür.

Hakkâ ki bir⁹⁴⁴ tarîh-i bî-nazîrdır cîsr-i muhkem eyledi. Sadr-ı mükerrer Zab'da bu madde de hâşâ Sultân Süleymân za'if ve noksân isnâd olunmaz, zâhir böyle umûr vüzerâ kullarına mufavvızdır, taksîr anlardadır garazımız⁹⁴⁵ hemân Sultân Süleymân Hân gibi bir pâdişâh-ı âlî-şân böyle bir vezîr sâ'ibü'l-tedbîre⁹⁴⁶ mâlik olmadıklarını beyândır. Recâ olunurki Hakk subhanehu ve te'âlâ hazreti niçe müddet sa'âdetlü pâdişâhımız hazretlerine bağışlayup dîn ü devlete böyle niçe hizmetler ideler, âmîn⁹⁴⁷. Köprü temâm olıcak asker-i İslâma [105a] izin olup dört beş gün gece gündüz râhat ve huzûr ile leşker-i Mansûr Musul cânibine ubûr etdiler. Mâh-ı mezbûrun on beşinci günü serdâr-ı âlî hazretleri dahi güzâr idüp ilerüsü dar olmak ile yeniçeri ağası neferâtiyla ilerü gitmek⁹⁴⁸ fermân buyuruldu. Ol menzilde

⁹⁴¹ azîm E: -B

⁹⁴² ve'l-gufrân E: ve'l-rıdvân B

⁹⁴³ sudur... tuğyânî E: su olup tuğyânî B

⁹⁴⁴ bir B: -E

⁹⁴⁵ garazımız E: garazım B

⁹⁴⁶ sâ'ibü'l-tedbîre E: sâhibü'l-tedbîre B

⁹⁴⁷ Recâ... âmîn E: -B

⁹⁴⁸ serdâr-ı... gitmek E: -B

ber-vech-i arpalık Ayıntâb sancâğına mutasarrıf olan Yeğen Osman Paşa ziyâde zulm ü ta‘addisi olmağın habs olunup mâmeleki mîrîye kabz olundu. Yine anda Seyyid Hân ülkesi⁹⁴⁹ oğullarından birine ihsân olunup kaftan giydi. Musul’da⁹⁵⁰ üç gün ikâmetden sonra sadrı‘zam hazretleri⁹⁵¹ rikâb-ı azîmete vaz-ı kadem idüp⁹⁵² mâh-ı mezbûrun yirmi yedinci günü eski Musul kurbüne⁹⁵³ nüzûl olundukda haber-i sulh ile Asitâne-i sa‘âdete giden⁹⁵⁴ Receb Ağa gelüp⁹⁵⁵ orduya vâsıl oldu⁹⁵⁶. Serdâr-ı ekrem hazretlerinin Devlet-i Aliyye’ye etdikleri hizmetleri makbûl-i humâyûn olduğunu mutazammın hatt-ı şerîf getürdi. Dört gün⁹⁵⁷ İstanbul’da oturduğu hisâb olunmaya [105b] yirmi sekiz günde Diyâle kenârından İstanbul’a varup Eski Musul’a gelmiş olur. Hakkâ ki bu gûne yürümek ne işidilmiş ve ne görülmüştür. Hakk te‘âlâ veliyi ni‘meti sâhib-i devlet hazretleri sâye-i sa‘âdetde mu‘ammer eyleye⁹⁵⁸. Üçüncü menzil⁹⁵⁹ olan Telmus nâm makâmda mukaddemâ müjde-i fethi Bağdâd ile Eflâk ve Boğdân’a giden müteferrika başları orduya gelüp yollarda ziyâde tecâvüzü mesmû olmağın katl olundu. Şehr-i rebî‘ülevvelin beşinci günü Nusaybin kurbünde kal‘a’ı Dârâ⁹⁶⁰ menziline nüzûl olundukda eyâlet-i Haleb ve Şam ve Trablusşâm’da⁹⁶¹ on⁹⁶² bin akçe tûmara mutasarrıf olanlara vatanlarına avde izin virilüp⁹⁶³ ertesini Rismil menziline Mar‘aş eyâleti erbâb-ı tîmârına dahi icâzet virildi. Tayy-i merâhil olunup mâh-ı mezbûrun on beşinci günü Diyârbekir’e vâsıl olduklarında şâh-ı Acem tarafından sulhe muğayir bir⁹⁶⁴ vaz sudûr iderse⁹⁶⁵ tekrâr üzerine varılmak için bir müddet ânda ikâmet olunmak⁹⁶⁶ münâsib görüldü. [106a] Bağdâd’dan hareket olunup Diyârbekir’e gelince ki yüz otuz gün mürûr itmişdir, elli

⁹⁴⁹ ülkesi B: ülkesini E

⁹⁵⁰ Musul’da E: Musul’a B

⁹⁵¹ hazretleri B: -E

⁹⁵² idüp E: buyurup B

⁹⁵³ kurbüne E: kurbünde B

⁹⁵⁴ giden E: -B

⁹⁵⁵ gelüp B: -E

⁹⁵⁶ oldu B: olup E

⁹⁵⁷ gün E: -B

⁹⁵⁸ Hakk... eyleye E: -B

⁹⁵⁹ menzil E: menzilde B

⁹⁶⁰ Dârâ E: Dâr B

⁹⁶¹ Trablusşâm’da E: Trablusşâm’ında B

⁹⁶² on B: olan E

⁹⁶³ virilüp E: virildi B

⁹⁶⁴ bir B: -E

⁹⁶⁵ iderse E: olursa B

⁹⁶⁶ olunmak E: buyurulmak B

beş merhâle olup mâ'adâsı iktizâ hasebiyle ba'zı menâzilde oturaklar ile geçmiştir. On sekizinci gün altı bölük halkına isteyen ay başına tevakkuf idüp ulûfesin alsun, murâd iden gitsün deyü izin virildi. Yirmi dördüncü gün⁹⁶⁷ on günde Âsitâne'i sa'âdetden sadrîa'zam hazretlerinin⁹⁶⁸ âdemleri gelüp Bağdâd Beylerbeyisi Derviş Mehemed Paşa'ya vezâret berâtını getürdüler. Ve Anadolu eyâleti mîr-âhûr Hüseyin Ağa'ya olduğu haberin dahi getürüp lâkin sadrîa'zam hazretleri⁹⁶⁹ sefer üstünde olmak ile Gürcü Paşa'dan⁹⁷⁰ hâline⁹⁷¹ merhameten bir aydan ziyâde müddet⁹⁷² izhâr buyurmadılar. Şehr-i rebî'ülâhırın dördüncü gün Rumili Beylerbeyisi Ali Paşa'ya ve sancak beylerine ve zu'amâ ve erbâb-tîmârına izn-i âlî olup diyârlarına gitdiler. İki gün sonra Mısır mevâcibi çıkup her sınıfa tevzî olundu⁹⁷³. Sekizinci gün Anâdolu [106b] ve Karamân ve Sivâs eyâletleri zu'amâ ve erbâb-ı tîmârına dahi izin olup⁹⁷⁴ vatanlarına avdet etdiler. Birkaç gün sonra Deli Bey'e Mar'aş eyâleti inâyet olunup Kerkük muhâfazasıyla me'mûr oldu. Ve Diyârbekir neferâtından pür sâz u selb yüz adamıyla koşuldu. Diyârbekir'de ikâmet müddetinde şâh-ı Acem'den tekrâr elçi gelüp mukaddemâ Revân'dan alınan Murtaza Paşa kethüdâsı Zülfikâr Kethüdâ⁹⁷⁵ Verika eyâletinden munfasıl Memi Paşa ve Çıldır eyâletinden⁹⁷⁶ ma'zûl Murtaza Paşa ve birkaç sancak beyleri ve sipâh ve yeniçeri ve sâ'ir askerden iki yüz kadar kimse'i⁹⁷⁷ vezîria'zam hazretlerinin⁹⁷⁸ hâkipâyılarına îsâl⁹⁷⁹ eyledi. Elçiye çendân sûret-i ikbâl gösterilmeyüp esîrlere hâlli hâlince⁹⁸⁰ in'am [ü] ihsân buyurdular⁹⁸¹. Aşti aşîreti hâkimi olan Kürd Ali ki sa'âdetlü pâdişâh hazretleriyle⁹⁸² Bağdâd'a⁹⁸³ gidüp gelürken itâ'at ü inkıyâd mu'âmelesini itmemiş

⁹⁶⁷ gün E: günü B

⁹⁶⁸ hazretlerinin E: hazretleri B

⁹⁶⁹ hazretleri B: -E

⁹⁷⁰ Paşa'dan E: Paşa'nın B

⁹⁷¹ hâline E: -B

⁹⁷² ziyâde müddet E: sonraya dek B

⁹⁷³ olundu E: olunup B

⁹⁷⁴ olup E: virilüp B

⁹⁷⁵ Kethüdâ E: Ağa B

⁹⁷⁶ munfasıl... eyâletinden E: -B

⁹⁷⁷ kimse'i E: kimesneyi B

⁹⁷⁸ hazretlerinin B: -E

⁹⁷⁹ îsâl E: irsâl B

⁹⁸⁰ hâlli hâlince E: hall ü hâlince B

⁹⁸¹ buyurdular E: olundu B

⁹⁸² hazretleriyle E: hazretleri B

⁹⁸³ Bağdâd'a B: بغداد E

idi. Ol re'is-i erbâb-ı fesâdı serdâr-ı ekrem hazretleri⁹⁸⁴ hüsn-i tedbîr ile ele [107a] getirüp vücûdunu sahife-i âlemden izâle itdiler. Kezâlik Hakkâri Hâkimi Mîr Imadeddin⁹⁸⁵ dahi isyân üzere olup fitnesini def lazım olmağın Van Beylerbeyisi Hasan Paşa bir mikdâr asker ile irsâl olunup⁹⁸⁶ şakî-i mezbûr dâ'ire'i vücûddan dûr oldu⁹⁸⁷. Eğerçi bi-inâyetillâhi te'âlâ şâh-ı Acem'den hareket idicek kuvvet kalmayup Bağdâd'da kolu kanadı kırılmış idi. Lakin ihtiyâten Diyârbekir Vâlisi Ahmed Paşa serasker ta'yîn olunup bir mikdâr güzîde leşker ile Musul muhâfazasına irsâl buyurdular. Sedd-i sügûr umûruna kemâl mertebe intizâm virilüp ol câniblerde olan mühimmât kemâ-yenbagi görüldükden sonra Astâne'i sa'âdet tarafından vârid olan hükm-i humâyûn mûcibince rûz-ı kâsımdan iki gün mukaddem mâh-ı recebü'l-müreccebin...⁹⁸⁸ günü dergâh-ı izzet-i dest-gâh'a teveccüh⁹⁸⁹ ve azîmet buyurulup tayy-i merâhilden sonra Sivâs ve Tokat [107b] ortasında olan Harabe Hân manzûr-ı sa'âdetleri olıcak ilhâm-ı ilâhi⁹⁹⁰ ile hâtır-ı âtırlarına ol virânei ihyâ itmek hutûr idüp az müddetde ne kifâyet ile ma'mur olduğı inşâ'allah-ı te'âlâ mahallinde mezkûr olur. Tosya'dan kalkdıkdâ⁹⁹¹ kâimmakâm Mehemmed Paşa mazhar-ı kahr-ı sultânî⁹⁹² olduğı haberi vâsıl olup muktezâ-yı kerem merhamet üzere kalb-i şerîflerine nev'a hüzn ü melâl hâsıl oldu. İrtesi⁹⁹³ mâh-ı ramazanü'l-mübârekin üçüncü günü Bolu sahrâsına⁹⁹⁴ nüzûl buyuruldukda der-i devlet nevâlden isti'câl üzere gelinmek fermânı vârid olmağın, ilgâr ile hareket olunup ertesi Gûnik nâm makâma gelindi. Mukaddemâ Âstâne-i sa'adete haber-i sulhle gelen⁹⁹⁵ Muhammed Kulu Bey nâm elçiye şâh-ı Acem tarafından⁹⁹⁶ avde izin verilmiş idi. Ol menzilde sadrı'zam hazretlerine vâsıl olup azîm ziyâfet [108a] ve hil'ât ve akmişe ve nakdiyye ihsânı ile⁹⁹⁷ bî-hadd rî'âyet buyurdular⁹⁹⁸. Andan dahi sür'at ile hareket olunup mâh-ı

⁹⁸⁴ hazretleri E: hazretlerine B

⁹⁸⁵ Imadeddin E: Imad B

⁹⁸⁶ olunup E: olup B

⁹⁸⁷ dûr oldu E: bîrun olundu B

⁹⁸⁸ Nûshalarda boşluk

⁹⁸⁹ dest-gâh'a teveccüh E: destgâh cânibine B

⁹⁹⁰ ilhâm-ı ilâhi E: ilhâm-ı rabbâni B

⁹⁹¹ kalkdıkdâ E: kalkdığı gün B

⁹⁹² sultânî E: şehriyârî B

⁹⁹³ İrtesi B: -E

⁹⁹⁴ sahrâsına E: sancâğına B

⁹⁹⁵ sulhle gelen B: sulh ile gelan E

⁹⁹⁶ elçiye... tarafından E: elçi tarafına B

⁹⁹⁷ ve hil'at... ile E: -B

mezbûrun on birinci günü ki, Üsküdâr sahrâsına nüzûl olunacağı gündür, cümle vüzerâ ve kâdıaskerler ve erkân-ı devlet bir menzil istikbâle⁹⁹⁹ kemâl mertebe¹⁰⁰⁰ tevkîr ü iclâl ile otaklarına getürdüler. Ol gün ba'de'l-asr tenhâ sarâyı humâyûna da'vet olunup niçe mertebe mazhar-ı iltifât ve¹⁰⁰¹ tahsîn olduklarından sonra safâ-yı hâtır ile tekrâr Üsküdâr'a avd etdiler. Ertesi kadırgalar ile Emin iskelesine geçilüp sa'adettü pâdişâh hazretleri¹⁰⁰² taraf-ı âlîlerinden Mîr-âhûr Mustafa Ağa getürdüğü murassa ve mücevher rahtla ata süvâr oldular¹⁰⁰³. Şeyhülislâm hazretleri alay köşküne karîb yere dek yanaşup vüzerâ ve ma'zûl ve mansûb kâdıaskerler ve cümle¹⁰⁰⁴ mevâlî ve müderrisîn ve sâ'ir erkân-ı devlet ü dîvân¹⁰⁰⁵ önlerince iki taraftan halk du'â ve¹⁰⁰⁶ senâ iderek Serây-ı humâyûna vardılar. [108b] Bâb-ı sa'âdetde atdan inüp alem-i şerîf-i Resûl-i ekremi sallahu te'âlâ aleyhi ve sellem ellerine alup huzûr-ı humâyûna îsâl etdiler. Zâhiri ve bâtını niçe ihsâna mazhar ve hıla'ı fâhire ile muvakkar olup¹⁰⁰⁷ sürûr-ı şâdimânî ile Serâyların teşrîf ve dest-bûslarına hâzır olan kibâr u sığârı nevâziş ve¹⁰⁰⁸ iltifâtları ile taltîf buyurdular. Kerem-i âmmı Hüdâvend-i enâmdan mercûdurki kudûm-i¹⁰⁰⁹ şerîfleri havâss u avâma müteyemmin ü mübârek olup makâm-ı sadâret-i uzmâyı zât-ı melekiyyü's-sıfatlarından hâlî etmeye, âmin. Yâ Mu'în¹⁰¹⁰.

⁹⁹⁸ buyurdular E: buyurulur B

⁹⁹⁹ istikbâle E: istikbâl idüp B

¹⁰⁰⁰ mertebe E: -B

¹⁰⁰¹ mazhar-ı... ve E: nazar-ı iltifât ve karîn-i nevâziş ü tahsîn B

¹⁰⁰² hazretleri B: -E

¹⁰⁰³ oldular E: oldu B

¹⁰⁰⁴ cümle E: cümlesi B

¹⁰⁰⁵ devlet ü dîvân B: devlet E

¹⁰⁰⁶ ve B: -E

¹⁰⁰⁷ huzûr-ı... olup E: -B

¹⁰⁰⁸ nevâziş ve E: nevâriş in'âm B

¹⁰⁰⁹ kudûm-i E: kadem-i B

¹⁰¹⁰ âmîn yâ mu'în E: -B

Bâb-ı sâmin¹⁰¹¹: Bâ'is-i şükr ni'met-i ilâhiyye olmak için vezîria'zam hazretleri muttasıf oldukları ba'zı husûl-ı hamîde ile kitâbımız miskiyyü'l-hitâm münâsib görüldü¹⁰¹².

İmdi umûmen ibâdullâh-ı müslimîne belki darü's-selamda âsûde hâl olan zimmilere dahi lâzımedirki, ol vezîr-i Âsaf [109a] nazîrin kadr ü kıymetin bilüp hemîşe devâm-ı devlet ve kıyâm-ı izz ü sa'âdetleri ed'iyyesine¹⁰¹³ iştigâl ideler. Hakkâ ki, devlet-i rûz-efzûn-ı Osmaniyede bunlara mu'âdil bir vezîr-i kâmil sadr-ı dîvân-ı vezâratı teşrîf etdüğü görülmek değil âbâ vü ecdâdımızdan¹⁰¹⁴ dahi işidilmeyüp¹⁰¹⁵ kütüb-i tevârihde dahi yazılmamışdır¹⁰¹⁶. Gerçek¹⁰¹⁷ eslâfda gelen vüzerâda niçe mu'tedil vezîrler dahi gelmiştir, ammâ birkaç hasleti memdûh olsa niçe hisâl-i zemîmesi vardır ki iyülüğü tarafını ilgâ ider. Bu da'vâmızı isbât için iktizâ eyledi ki¹⁰¹⁸, zât-ı melekiyyü's-sıfâtlarında mevcûd olup cümle halk-ı alem yanlarında müsellemler olan mehâsin-i şerîfelerinden ba'zılarını küstâ-hâne zikr ideriz. Eğerçe medh ü senâdan kemâl-i istiğnâları olup ol vâdiden gâyet tehâşî buyururlar. Lakin mazhar oldukları¹⁰¹⁹ ni'met-i İlahiyyeye şükre sebep olup ba'de zemân mütâla'a iden müselmanlara ba'is-i hayr du'â olduğu cihetden [109b] küstâhlığımızı afv buyurmaları mercûdur. Husûsâ ki, cümlesi vâkı'a mutâbık olup bir mâdde de mübâlağa olunmamış¹⁰²⁰ ola, sadr-ı zam hazretleri muttasıf oldukları safvet-i hamîdeden biri yümn-i kademdirki, sadr-ı vezâret-i Osmânî¹⁰²¹ teşrîf buyurdıkları rûz-ı firûzda feth-i Bağdâd müyesser olup sa'y ü ikdâmları ile kırk seneden berü re'âyâ ve hazîne ve askeri perîşan iden Acem seferi huzûr ve itminâna mübeddel oldu. Ve İstanbul'u teşrîf buyurdıklarında envâ'-ı zehâirde müzâyaka var iken az müddetde kaht ü galâ bi-avnihi te'âlâ mübeddel olup bu demden halk-ı alem envâ-ı ni'am ile mütene'imdirler. Fe-lillahi'l-hamd ve'l-minne. Hatta İstanbul'un

¹⁰¹¹ Bâb-ı sâmin B: -E

¹⁰¹² ile... görüldü E: beyânındadır B

¹⁰¹³ devâm-ı... ed'iyyesine E: du'alarında B

¹⁰¹⁴ âbâ vü ecdâdımızdan E: eben an-ced B

¹⁰¹⁵ işidilmeyüp E: işidilüp B

¹⁰¹⁶ yazılmamışdır E: yazılmıştır B

¹⁰¹⁷ Gerçek E: Gerçe B

¹⁰¹⁸ eyledi ki E: etdüğü B

¹⁰¹⁹ oldukları E: olduğu B

¹⁰²⁰ olunmamış B: olunmuş E

¹⁰²¹ Osmânî E: uzmâyı B

büyük kaydıki odun tedârüküdür her asırda buyuruldu-i şerîf alup yeniçeri ağalarına ve bostancıbaşılara mürâca'atlara muhtâc iken birkaç senedirki erba'în ve hamsîn [110a] içinde dahi sokaklarda katar katar¹⁰²² odun yükleri kapu kapu geçüp bizim gibi fukarâ yazın odun tedârükü için borca girmeğe ihtiyacdan¹⁰²³ halâs oldu. Biri dahi Hazîne'i âmireye sa'yolar iderki Deve na'lı makâmında niçe masârif-i zâ'ide ihdâsı ile hazîne ahvâlî muhtell ü müşevveş olmuş¹⁰²⁴ iken sadr-ı sadâreti teşrîf buyurdıklarında bi'z-zât her madde'i ferdan ferdâ yüklenüp bî-asl olanları ve kadr u hâcetden zâ'id¹⁰²⁵ olan masârif-i ve nâ-müstehak müft-horları def buyurup gerek matbah-ı âmire ve gerek âhûr mühimmâtıdır¹⁰²⁶, kemâl-i intizâm buldu. Kezâlik îrâd husûsunda dahi ihtimâm-ı tâm buyurup memâlik-i mahrûsada emvâl-i sultâniyye cem'ine mu'tedil âdemler irsâl buyurulup ta'yîn olunan mertebedir. Bir akçe ziyâde aldirmamak ile hem re'âyâ huzûr idüp ve¹⁰²⁷ hem hazîneye dahi külli tefâvüt gelüp bi-inâyetillâhi te'âlâ mesârif-i [110b] mühimmeden müzâyaka çekilmez oldu. İnşâ'allahu te'âlâ yevmen fe-yevmen re'âyâ hâli muntazam olup masârifden fazla hazineler cem ola¹⁰²⁸. Birkaç sene mukaddem her mevâcibden İç hazînedan ve ahyânen ba'zı ağniyâdan istikrâz olunup edâsında kemâl mertebe usret çekilür idi. Çimdi üç ayda bir mevâcib bi't-temâm zahmetsiz çıkup esnâfdan aşağı hallilerki ömründe vazife yüzünü¹⁰²⁹ görmeyüp¹⁰³⁰ nâmını sâ'ir halkdan işidirler idi. Kâmil ulûfelerin alup sa'âdetlü pâdişâh-ı islâm¹⁰³¹ hazretleri du'âsından sonra sadrî'zam hazretlerine du'â iderler. Kezâlik Matbâh-ı âmire'ye alınan zehârin bahâsı virilmemek ile ashâbı her gün Dîvân-ı Humâyûn'a şikâyetçilerden¹⁰³² artık görünüp¹⁰³³ bir yıldan sonra hakkının nısfını¹⁰³⁴ alan kurbanlar iderdi. Bu cihetden tüccâr müflis olup şegre zahîre gelmeden kalmış idi. Hatta mervîdir ki, Sultân [111a] Murâd Hân bin Sultân Selim Hân zemânında birkaç def'a hamra yasağ olup

¹⁰²² katar katar E: -B

¹⁰²³ bizim... ihtiyacdan E: Zeyd ve Amr'a müraca't zahmetinden halk-ı âlem B

¹⁰²⁴ olmuş B: -E

¹⁰²⁵ zâ'id E: ziyâde B

¹⁰²⁶ mühimmâtıdır E: mühimmâtı B

¹⁰²⁷ ve B: -E

¹⁰²⁸ hazineler cem ola E: kalan emvâlle hazîneler mâlâmâl ola B

¹⁰²⁹ yüzünü E: yüzü B

¹⁰³⁰ görmeyüp B: görülmeyüp E

¹⁰³¹ pâdişâh-ı İslâm B: pâdişâh E

¹⁰³² Humâyûn'a şikâyetçilerden E: Humâyûn'da şikâyetçiden B

¹⁰³³ görünüp E: görünüyordu B

¹⁰³⁴ hakkının nısfını E: hakkın nısfın B

men'e¹⁰³⁵ mecâl olmamış, vezîria'zam¹⁰³⁶ bir gün dîvanda bu husûsu anup,"bilmem ne çâre olsa ki bu şehirde min-ba'd şarâb¹⁰³⁷ gelse" deyüp ol asrda Rumili kâdiaskeri bulunan meşhûr Manav İvaz Efendi, vezîria'zam[a] " hamr yasağı tutulmak murâdınız ise gelen şarâbı mîrîye alın, görün ki bir dahi şehirde katresi bulunurmu" deyü latîfe eylemiş. Ol zemânda bu ana dek hâl bu minvâl üzere iken şimdi tüccârın ba'zı eşyâsı mîrîye alınsa bî't-temâm¹⁰³⁸ hakları tiziyye bî-kusûr¹⁰³⁹ virilüp hususâ ki¹⁰⁴⁰ sa'âdetlü pâdişâhımız Halldellâhü mülkehu hazretleri¹⁰⁴¹ eyyâm-ı devletlerinde sadria'zam hazretleri hammiyetle tashîh-i sikke olunmağın pâk ve çîl akçe veyâ seksân gurûş virilmek ile ticâret vâdisinde ferâgat idenler tekrâr şevk peydâ idüp her diyârdan envâ'ı zehâ'ir getirür oldular. [111b] Evvel zemânda mîrîden kaçarlar iken hâlâ¹⁰⁴² şefâ'atcılar peydâ idüp zahîrelerin mîrîye virir oldular. Bu eserleri dahi kıyâm-ı kıyâmete dek bâ'is-i du'â-i hayr olmak mukarrerdir. Biri dahi tekâmîl-i irz-ı saltanat emrinde kemâl-i takayyüd ve ihtimâmlarıdır ki bi-emrillâhi te'âlâ cülûs-ı humâyûn vâki olup mukaddemâ olan cülûslarda niçe fitneler¹⁰⁴³ zuhûr etmiş iken Sultân Murâd Hân gibi bir mühîb pâdişâhda mülk-i ukbâya sefer etdikleri kat'â¹⁰⁴⁴ nizâm ü intizâma¹⁰⁴⁵ halel vermeyüp belki merhûm pâdişâh hazretleri zafer bulmadıkları¹⁰⁴⁶ hükm-i şer'î mutahhar üzere izâlesi vâcib¹⁰⁴⁷ birkaç eşkıyâyı ele getirüp haklarından¹⁰⁴⁸ gelmek ile bî-avnihi te'âlâ ol ihtimâl bi'l-küllîye mündefi olmuşdur. İnsâf budur ki bu hizmetleri hem dîn hem devlete nafi¹⁰⁴⁹ olup herkesin âsûde-hâl üzere¹⁰⁵⁰ olmalarına [112a] sebep oldular. Bu Devlet-i Aliyye'nin devâm ve bekâsını irâdet-i aliye-i ilâhiye'ye muvâfık idüğüne delil-i kavîdir ki makâm-ı¹⁰⁵¹

¹⁰³⁵ men'e E: man'î B

¹⁰³⁶ vezîria'zam E: -B

¹⁰³⁷ şarâb E: hamra B

¹⁰³⁸ bî't-temâm B: -E

¹⁰³⁹ bî-kusûr E: -B

¹⁰⁴⁰ hususâ ki E: hususâ B

¹⁰⁴¹ pâdişâhımız... hazretleri E: pâdişâh hazretleri B

¹⁰⁴² kaçarlar... hâlâ E: kaçarlar idi şimdi B

¹⁰⁴³ fitneler E: fitne ve fesâd B

¹⁰⁴⁴ kat'â E: kat'ı E

¹⁰⁴⁵ intizâma E: intizâm B

¹⁰⁴⁶ bulmadıkları E: bulmadıklarıdır B

¹⁰⁴⁷ hükm-i... vâcib E: el-izâle B

¹⁰⁴⁸ haklarından B: ve şimdi dahi getürmede üzere olup hâtırından E

¹⁰⁴⁹ nafi B: -E

¹⁰⁵⁰ üzere B: -E

¹⁰⁵¹ makâm-ı E: -B

vekâlet-i kübrâda bunlar bulunup mansûr ve muzaffer İstanbul'a teşrîfleri müyesser olmuş¹⁰⁵² idi. Yohsa ol hizmetde âhar kimesne bulunmuş ola idi¹⁰⁵³. Söyündürmek¹⁰⁵⁴ mümkün olmayacak mertebe âteş-i fitne ve fesâdlar¹⁰⁵⁵ peydâ idüp¹⁰⁵⁶ belki el-ıyazubillâhi te'âlâ nâmûs-ı saltanata muhal etvâr-ı nâ-hemvâr ile âlem herc ü merc olmak mukarrer idi. Allahû te'âlâ hazretleri¹⁰⁵⁷ bu Devlet-i aliyye'i dâim idüp selâtın-i Osmâniyye sâ'ye'i sa'âdetlerinde fukârâ-i mülîmîn âsûde-hâl eyleye, âmin. Ve sadrıa'zam dahi mübâşeret-i hizmet-i devlet ü dîn eyleye, âmin. Bir dahi izz-i hızzane tezkiresi¹⁰⁵⁸ def etdikleridir. Ömrümüz müsâ'id olduğu müddetde yeniçeri ve ba'zı sipâh mevâcibi nakid virilüp mâ'adâsına tezkire virülür idi. Ol bî-çâre evvelâ tezkiresini bir yere [112b] saldıırınca niçe günler aydan sonra¹⁰⁵⁹ defterdâr kapusuna mülâzemet idüp ba'dehu ol saldurduğı âdeme nısfını bağışlamak ile niçe aydan sonra nısf-ı âhirini alur idi. Bunu neticesi taraf-ı saltanata kesr-i ırz ve sâhib ve vazîfeye zarar-ı mahz olup mîrî hizmete mübâşeret idenlerin intikâmı olmuş olur. Sadrıa'zam hazretleri¹⁰⁶⁰ mukaddemâ kâimmakâm oldukları günden tezkire verilmek mekrûhunu def¹⁰⁶¹ idüp ol andan bu zemâna dek bi-inâyetillâhi te'âlâ erbâb-ı istihkâka vazîfeleri bi't-temâm nakidden¹⁰⁶² virilüp birden bine dek mevâcib horân sa'âdetlü pâdişâh hazretlerine ve sebep olan sadrıa'zam hazretlerine safâ-yı bâl ile¹⁰⁶³ du'âya iştigâl iderler. Hakkâ ki bu hasene ile dahi selefde geçen cümle vüzerâya gâlib etmiştir. Biri dahi sefk-i demden perhizlerdir, nâ-meşrû siyâset değil şehirden siyâset âlâtını def'i idüp [113a] hudûdullahdan gayrı sebep ile kimesneyi ta'arruz olunmaz. Böyle iken zabt u rabt dahi bir mertebedir ki kimseden¹⁰⁶⁴ bir fakîre zulm ü ta'addî görülmeyüp esvâk-ı şehride na'ra-i mestâne dahi işidilmez. Biri dahi mehâbetleridir ki, bi-inâyetillâhi te'âlâ her taraftan¹⁰⁶⁵ a'dâ'i dîn ü devlet

¹⁰⁵² olmuş E: olmak B

¹⁰⁵³ ola idi E: olaydı B

¹⁰⁵⁴ söyündürmek E: itfâ mümkün B

¹⁰⁵⁵ ve fesâdlar B: -E

¹⁰⁵⁶ idüp E: olup B

¹⁰⁵⁷ hazretleri B: -E

¹⁰⁵⁸ tezkiresi E: tezkiresin B

¹⁰⁵⁹ aydan sonra E: -B

¹⁰⁶⁰ hazretleri B: -E

¹⁰⁶¹ def E: ber-taraf B

¹⁰⁶² bi't-temâm nakidden E: -B

¹⁰⁶³ safâ-yı bâl ile E: safâ ile -B

¹⁰⁶⁴ kimseden E: kimesneden B

¹⁰⁶⁵ taraftan B: tarafta E

harekete kâdir olmayup havf u haşyetleri olduğundan¹⁰⁶⁶ baş kaldırmağa mecâlleri yokdur. Hattâ Moskov Kralına bir mektûb-ı tehdîd-üslûbları varmağın birin bîd gibi lerzân olup Azâk kal'asını Kazâk eşkıyâsından tahliye eyledi. Biri dahi hüsn-i hulkdurki, kemâl ü heybet ü salâbetleri mukarrer iken erbâb-ı hacetine¹⁰⁶⁷ sıklet virse tahammül idüp kat'â infi'âl göstermezler idi¹⁰⁶⁸. Ahyânen meclis-i âlîlerine müşerref olduğumuzda ba'zı mahabbet¹⁰⁶⁹ ve perîşân arz-ı hâller ve mufassal hüccetler okunup cümlesini bi't-temâm anlamak [113b] ve şer ü kânûna¹⁰⁷⁰ mutâbık cevâb virmeği iltizâm buyudukların¹⁰⁷¹ görüp Hakk te'âlâ kuvvetlerin ziyâde eyleye deyü du'â itmemek olmaz. Biri dahi izdihâm-ı halka tahammüldür ki dîvân olmaduğu¹⁰⁷² günlerde sabâhdan ve dîvân günleri dîvândan geldiklerinden sonra ahşâma dek iskemle odasında oturup izn-i âmm olur. Bay ve gedâ huzûr-ı şerîflerine girüp murâdların bi'z-zât arz iderler. Ve suhûlet ile¹⁰⁷³ maksûdlarına nâ'îl olup du'â iderek giderler. El-hakk bu haslet-i hamîde dahi bunlara mahsûsdur. Selefde gelen vüzerâ perdeler ardında oturup kapucılar sitem ü cefâsından erbâb-ı hâcet maslahatdan değil cânından bîzâr olur idi¹⁰⁷⁴. Biri dahi sıdk makâldirki ol vezîr-i mükerrerden sudûr iden lâve na'am lafzının hilâf-ı zuhûr itmek olmamışdır. Sa'âdet ol âdeme ki na'am hitâbına mazhar ola. [114a] Biri dahi mahabbet-i âlim ve ulemâdır ki, bir kimesneki¹⁰⁷⁵ ilm-i ma'rifetden hisse-dâr idüğünü bildiklerinden sonra mansıb ve¹⁰⁷⁶ mâl cihetinden ana kemâl mertebe ihsân idüp çerâğ-ı mahsûs idinürler. Nihâyet kendülerin fart-ı zekâları olup sohbetleri dâ'imâ ulemâ ile olmağın her fenden haberdâr olup, husûsâ ekser sâ'îl¹⁰⁷⁷ fakriyye hâtır nişânları olmuşdur¹⁰⁷⁸. Bu cihetden meclis-i âlîlerinde âdem kendüi beğendirmek kadar hüner göstermek hali müşkildir¹⁰⁷⁹. Ulemânın za'îfü'l-hâl olanları huzûr-ı şerîflerine vardıklarında bolay ki

¹⁰⁶⁶ haşyetleri olduğundan E: haşyetlerinden B

¹⁰⁶⁷ erbâb-ı hacetine B: erbâbına mertebe E

¹⁰⁶⁸ göstermezler idi B: göstermezler E

¹⁰⁶⁹ mahabbet E: mahza B

¹⁰⁷⁰ kânûna E: kânûn B

¹⁰⁷¹ buyurdukların B: buyurdukları E

¹⁰⁷² olmaduğu E: olduğu B

¹⁰⁷³ suhûlet ile E: suhûletle B

¹⁰⁷⁴ bîzâr... idi E: cânandan bezerdi B

¹⁰⁷⁵ kimesneki E: kimesne B

¹⁰⁷⁶ ve B: -E

¹⁰⁷⁷ sâ'îl E: mesâ'îl B

¹⁰⁷⁸ olmuştur E: olur B

¹⁰⁷⁹ müşkildir E: hünerdir B

bir da'vâyı şer'iyeye gelüp söylemek lâzım gelmeye deyü du'âya meşğul olurlar idi. Bir¹⁰⁸⁰ dahi ulüvv-i himmetleridir ki bir âdemde¹⁰⁸¹ envâ' hünerden birinde mahâret ya zâtında istikâmet var idiği ma'lûmları olıcak az müddetde anı merâtib-i refî'aya na'îl olup¹⁰⁸² min-ba'd nazar-ı inâyetlerinden dür etmezlerdi¹⁰⁸³. Biri dahi kalb-i pâklarında cem'-i mâl sevdâsı olmaduğudurki [114b] râh-ı râstdan gelen hasları mahsûlünde¹⁰⁸⁴ fukârayı kendülere şerîk idüp¹⁰⁸⁵ yalnız dest-i şerîfleri ile¹⁰⁸⁶ her gün enbâz-ı kirâmdan ihsân buyurdıkları meblâğ yirmi binden tecâvüz iden idüğü mukarrerdir. Biri dahi¹⁰⁸⁷ kemâl-i iffetleridirki sadâkat¹⁰⁸⁸ u istikâmetlerine sa'âdetlü pâdişâhımız hazretlerinin¹⁰⁸⁹ vukûf-ı tâmları olup zimâm-ı hâl ve akd-ı umûr-ı cumhûru kefi kifâyetlerine teslîm buyurmuşlar iken, tama'ı hâm ve garaz-ı nef'den nâşî bir vaz'ı ikdâm etmeyüp hergiz tab'ı âlîleri züll-i rüşvete tenezzül etmemişdir. Böyle iken garâbet bunda ki, mahz-ı tevfiğ-i İlâhî ile kendülerden zuhûra gelen hayrât u hasenât reşk-i selâtîn olup niçe yüz yük akçeler sarf olunmak ile karîn-i husûl olmayıcak mertebedir. Evvelâ dârü's-saltanada Parmakkapu nâm mahalde ki mukaddemâ ba'zı vüzerâ sevkiyle siyâset-gâh olup şehrin gâyet mergûb olan yeri menfûr-ı kulûb olmuş idi. Evvel gâ'île'i izâle idüp¹⁰⁹⁰ yerine sekâye ve altmışlı bir medrese-i mü'essese binâsıyla seyyieyi haseneye [115a] tebdîl ve eyyâm-ı mu'tâdan envâ'ı ulûm-ı nâfi'â ta'lîm için müderrisîn ta'yîni ile ol hayr-ı azimimi¹⁰⁹¹ tekâmîl buyurdular. Cezâhallahü hayren. Ol eser-i hayr temâm oldukda hâtıra bu gûne¹⁰⁹² bir münâsib târih hutûr idüp küstâ-hâne hakk-ı pâylarına¹⁰⁹³ verilmiş idi.

---

¹⁰⁸⁰ Bir E: Biri B

¹⁰⁸¹ bir âdemde E: -B

¹⁰⁸² olup E: idüp B

¹⁰⁸³ etmezlerdi E: etmezler B

¹⁰⁸⁴ mahsûlünde E: mahsûlünden B

¹⁰⁸⁵ idüp E: gâlip idüp B

¹⁰⁸⁶ şerîfleri ile E: şerîfleriyle B

¹⁰⁸⁷ dahi E: dahi budur ki B

¹⁰⁸⁸ sadâkat E: -B

¹⁰⁸⁹ hazretlerinin B: -E

¹⁰⁹⁰ izâle idüp E: halâs itmek için B

¹⁰⁹¹ azimimi E: azimî B

¹⁰⁹² bu gûne B: -E

¹⁰⁹³ hakk-ı pâylarına E: hâkipâyılarına B

Mustafa Paşa isimli ve yüce himmetli başkan
 İyilik ve cömertliğin kaynağı,sevgi ve iyilikseverliğin zuhûr yeri
 Bu haberin temelini attı, Allah onun saadetini devam ettirsin
 Ve bilginliğin inci gibi olan yüzünden söyledi,
 Her sabah vakti, hatırlatıcılığın başıyla ateşi ve gülü.
 Şeref sahibi kimselerin doğuş yeri, ayıp ve kusurların ise durduğu yer.
 Umumi olan sırlar hariç, bu haberin nihayetine vardım.

zu‘mumuzca bundan latîf târih olmaz. Ol cihetden ki dost ve düşmân okudukda kalbinden du‘â itmek maksûd olmasa dahi lisâna geldiği gibi du‘â etmiş olur. Nihâyet su‘i tâl‘imizden târihtir. Medrese-i şerîfenin kapısı üstüne yazılmak [115b] şerîfinden mahrûm oldu. Sâniyen¹⁰⁹⁴ sâhib-i devlet hazretleri kapudan iken Galata sükkânından bî-arz müselmânlar Kurşunlu mahzene muttasıl Galata dâhilinde olan Ayazma va ânın kurbünde olan kenisede olan¹⁰⁹⁵ ricâl ve nisa-i küffâr cem olup envâ‘ı münkerât izhâr iderler, deyü şikâyet itmeğın¹⁰⁹⁶ hâkimü’ş-şer tarafından mühürletmişler idi. Târîh-i te’lîf olan sene isneteyn¹⁰⁹⁷ ve hamsin ve elf ol makâmı zulmet ve sevm-i küfrden pâk ve nûr-ı âyîn İslâm ile tâb-nâk idüp ibâdet-i Hudâ olunmak için bir câmi-i bî-hemtâ etdiler, takabbel Allâhü te‘âlâ. Sâlisen¹⁰⁹⁸ Tokât ve Sivâs mabeyninde¹⁰⁹⁹ ...¹¹⁰⁰.nâm mahûf yerde olan virân hânı tecdîd idüp mukâbelesinde bir hân-ı cedîd dahi binâ etdiklerinden mâ‘adâ câmi ve hammâm yaptırıp etrâfından kendü rızâları ile dört beş yüz ünlemek ile hâlâ ma‘mûr u âbâdân olup Sivâs Yenişehri nâmıyla¹¹⁰¹ müstakil kâdılık olmuşdur. Râbian¹¹⁰² Edirne’de [116a] Mihâl¹¹⁰³ Bey Köprüsü tecdîddirki tûl-i zamân ile¹¹⁰⁴ ekser yerleri vîrân olup mürûr u ubûrda¹¹⁰⁵ ayende ve revende ziyâde zahmet çekerler iken yirmi binden

¹⁰⁹⁴ sâniyen B: -E

¹⁰⁹⁵ olan B: -E

¹⁰⁹⁶ itmeğın B: itmemeğın E

¹⁰⁹⁷ isneteyn E: isneyn B

¹⁰⁹⁸ sâlisen B: -E

¹⁰⁹⁹ mabeyninde E: cânibinde B

¹¹⁰⁰ Nûshalarda boşluk

¹¹⁰¹ nâmıyla E: deyü B

¹¹⁰² Râbian B: -E

¹¹⁰³ Mihâl E: Minhâl B

¹¹⁰⁴ tûl-i zamân ile E: mürûr-ı zamânla B

¹¹⁰⁵ mürûr u ubûrda E: -B

ziyâde gurûş sarf olunmak ile ol hayr-ı kadîm¹¹⁰⁶ azîm ma‘mûr u âbâdan olup vezîr-i adîmü’l-mudânî hazretleri vâkıf-ı sâni oldular. Hâmisen¹¹⁰⁷ Edirne yolunda Çorlu’dan öte bir ağaç köprü olup ekser zamânda bozulmak ile yolcular ziyâde meşakkat çekerler idi. Ol cisri hedm etdirüp muhkem taş köprü binâ etdirmişlerdir¹¹⁰⁸. Sâdisen¹¹⁰⁹ Memleket-i Rumili ser-haddlerinde Eğri nâm kal‘ada zamân-ı fetihden berü hamam yapılmayup ahâlisi ziyâde zahmet çekerler idüğü¹¹¹⁰ ma‘lûmları olmağın fermân-ı âlîleri sudûr idüp bir âlî hammam bir mekteb, hân ve baruthâne binâ olundu. Sâbi‘an¹¹¹¹ nefsi-i İstanbul ve Üsküdâr va âhar diyârlarda çeşmeler binâ idüp husûsâ kıblegâh-ı enâm beledullahi haramda bin seneden berü câri olan mâ-i Arafât’ın mecrâsını harâb olmak¹¹¹² [116b] ile¹¹¹³ bir kac sene münkatı olmuş iken sa‘âdetlü pâdişâhımız hazretleri Sellemehullahi’l-Meliki’s-selâm ahd-ı saltanatlarında otuz bine karîb zer-i surh-i kâmilü’l-ayâr sarf olunup, ol âb-ı tâb ma‘a-ziyâde Ka‘be’i mu‘azzamaya câri olmağa sadrıa‘zam hazretleri sebep olmuşlardır. Sâminen¹¹¹⁴ İstanbul esvâkının kaldırımları harâb olup beni Âdem ve devâb kemâl mertebe¹¹¹⁵ zahmet ve ızdırâb çekerler iken ekserin kendü mâllarıyla yapıdırup mâ‘adâsını aynen vesâyâ-yı gayr-ı mu‘ayyene ve ba‘zı tasarrufâtı ma‘kûle ile tekâmül etdirdiler. İstanbul’dan mâ‘adâ Anadolu ve Rumilide ma‘lûm ve gayr-ı ma‘lûm köprüler ve¹¹¹⁶ kaldırımlar ve hânlar meremmâtına himmetler sarf idüp henüz dahi haber aldıkları yerlerde eser-i hayr ihdâs itmeden hâlî değillerdir. Hemân şeb ü rûz du‘âmız oldurki, cenâb-ı rabbü’l-erbâb¹¹¹⁷ celle-şânehû vezîr-i âlî makâm hazretlerin pâdişâh-ı İslâm hazretlerine bağışlayup¹¹¹⁸ sened-i vezâret ve sadrı

¹¹⁰⁶ kadîm E: -B

¹¹⁰⁷ hâmisen B: -E

¹¹⁰⁸ etdirmişlerdir E: etdirmişler B

¹¹⁰⁹ Sâdisen B: -E

¹¹¹⁰ idüğü E: idi ki B

¹¹¹¹ Sâbi‘an B: -E

¹¹¹² olmak E: olup B

¹¹¹³ ile E: -B

¹¹¹⁴ Sâminen B: -E

¹¹¹⁵ mertebe B: -E

¹¹¹⁶ ve E: dahi B

¹¹¹⁷ rabbü’l-erbâb E: rabbü’l-âlemin B

¹¹¹⁸ pâdişâh-ı... bağışlayup E: -B

sadâretde [117a] hemîşe mercî'î hâcetmendân-ı halk-ı cihân ve himmet bî-hemtâları ile sâhâ'î âlem ve kulûb-ı Âdem ma'mûr ve âbadân eyleye¹¹¹⁹. Vallahü'l-Müste'ân

---

¹¹¹⁹ ve... eyleye E: ve dest-i merhamet ve ihsânlarıyla sâha-i âlem ve kulûb-ı benî Âdem ma'mûr ve âbâdân ola B

KAYNAKLAR

a) Kitaplar:

Abdülaziz Efendi Karaçelebi-zâde, *Zafernâme*, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi nr. 2086/3

Abdülaziz Efendi Karaçelebi-zâde, *Zafernâme*, İstanbul Üniversite ktp.,TY. nr. 1391

Abdülaziz Efendi Karaçelebi-zâde, *Zafernâme*, İstanbul Üniversite ktp.,TY. nr.2288

Abdülaziz Efendi Karaçelebi-zâde, *Zafernâme*, İstanbul Üniversite ktp.,TY. nr.9791

Abdülaziz Efendi Karaçelebi-zâde, *Zafernâme*, Topkapı Sarayı Müzesi ktp.,nr. Bağdad 241

Abdülaziz Efendi Karaçelebi-zâde, *Ravzatü'l-Ebrâr*,Süleymaniye ktp.,İ.İ. Hakkı nr.2440

ALTINAY, Ahmed Refik, *Alimler ve Sanatkârlar*, İstanbul 1924

BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, İstanbul 1940

DANIŞMEND, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, c.II,İstanbul, 1972

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara,1997

İlmiyye Salnâmesi, İstanbul 1334

KAYA, Nevzat, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zeyl-i Ravzatü'l-Ebrâr'ı* Ankara, 2003

LEVEND, Agâh Sırrı, *Gazavat-nâmeler ve Mihâloğlu Ali Bey'in Gazavatnâmesi*, Ankara,1956

Mehmet Tahir Bey, *Osmanlı Müellifleri*, c.III,İstanbul 1975

Mehmet Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c:I,İstanbul 1996

Naima Mustafa Efendi, *Naima Tarihi* , Çev.Zuhuri Danışman, c.III,İstanbul,1968

Peçevi İbrahim Efendi, *Peçevi Tarihi II*, Haz.Prof.Dr.Bekir Sıtkı Baysal,Mersin,1992

PURGSTALL, Baron Joseph Von Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Ter.Mehmet Ata Bey, c.IX, İstanbul

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul,1989

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekayii'l-Fudalâ*, neşreden. Doç.Dr.Abdülkadir Özcan c.I,İstanbul 1989

b) Süreli yayımlar : (Dergi ve Makaleler)

AYKUT, Nezih (1984) “ IV.Murad’ın Revan Seferi Menzıl-nâmesi”, **Tarih Dergisi**, sy.34, s. 183-246

ERTAN, Veli (1967), “Osmanlı Devletinin Değerli Şeyhülislamlarından Abdülaziz Efendi”, **Türk Yurdu**, c.VI,sayı.12(342),s.25-28,

KÖPRÜLÜ, Orhan Fuat (1947), “Şeyhülislâm Kara-Çelebi zade Abdülaziz Efendi ve

Müftü Suyu”,**Bellekten**, c.XI,sayı.41,s.136-14

SAHİLLİOĞLU, Halil (1965),”Dördüncü Murad’ın Bağdad Seferi Menzıl-nâmesi”,**Belgeler**, c.II, sayı.3-4, s.1-34

İslâm Ansiklopedisi, “Abdülaziz Efendi Maddesi”,c.I,s.65

KAYA, Nevzat,“Kara Çelebizâde Abdülaziz Efendi maddesi”,**Diyânet İslâm Ansiklopedisi** c.II s.381-383

c) Kataloklar

FLÜGEL, Gustav, Die arabischen, persischen, türkischen, Handsschriften II, New York, 1977

BLOCHET, E. , Catalogue des Manuscrits Turcs, I,Paris,1932

Mısır Hıdıviyye Kataloğu,Kahire, tarihsiz

İstanbul üniversitesi Tarih Coğrafya Yazmalar Kataloğu, İstanbul,1943

KARATAY, F. Edhem, Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar kataloğu, İstanbul,1961